

ЁСЦЬ ФЕРМЕРЫ НА БЕЛАРУСІ

Змітрок **МАРОЗАЎ**:

“Сёння на вёсцы існуе безліч праблем і перашкод, якія стрымліваюць далейшае развіццё фермерскага руху. І ўсё ж, нягледзячы на гэта, у розных рэгіёнах рэспублікі паспяхова працуюць сапраўдныя гаспадары, якія на справе даказваюць перспектыўнасць фермерства на Беларусі”.

4

ПРАВАВАЯ ДЗЯРЖАВА. МАРЫ І РЭАЛЬНАСЦЬ

Язэп **ЮХО**:

“Да гэтага часу наша гістарычная навука засноўвалася на летапісах XII—XIV стст., і на тым светапоглядзе, што мелі летапісцы суседніх краін, выхаваных на ідэалогіі візантыйскай або рымскай імперыі. Яны не ведалі нашай старажытнай гісторыі і ігнаравалі старажытную культуру, заснаваную на язычніцкай індаеўрапейскай ідэалогіі”.

5, 12

“АЛЕ НЕ ПРАПАЛА СВЯТЛО...”

Вершы **Віктара ШНІПА**

8

І СКАЗАНА БЫЛО...

Апавяданне **Васіля ГІГЕВІЧА**

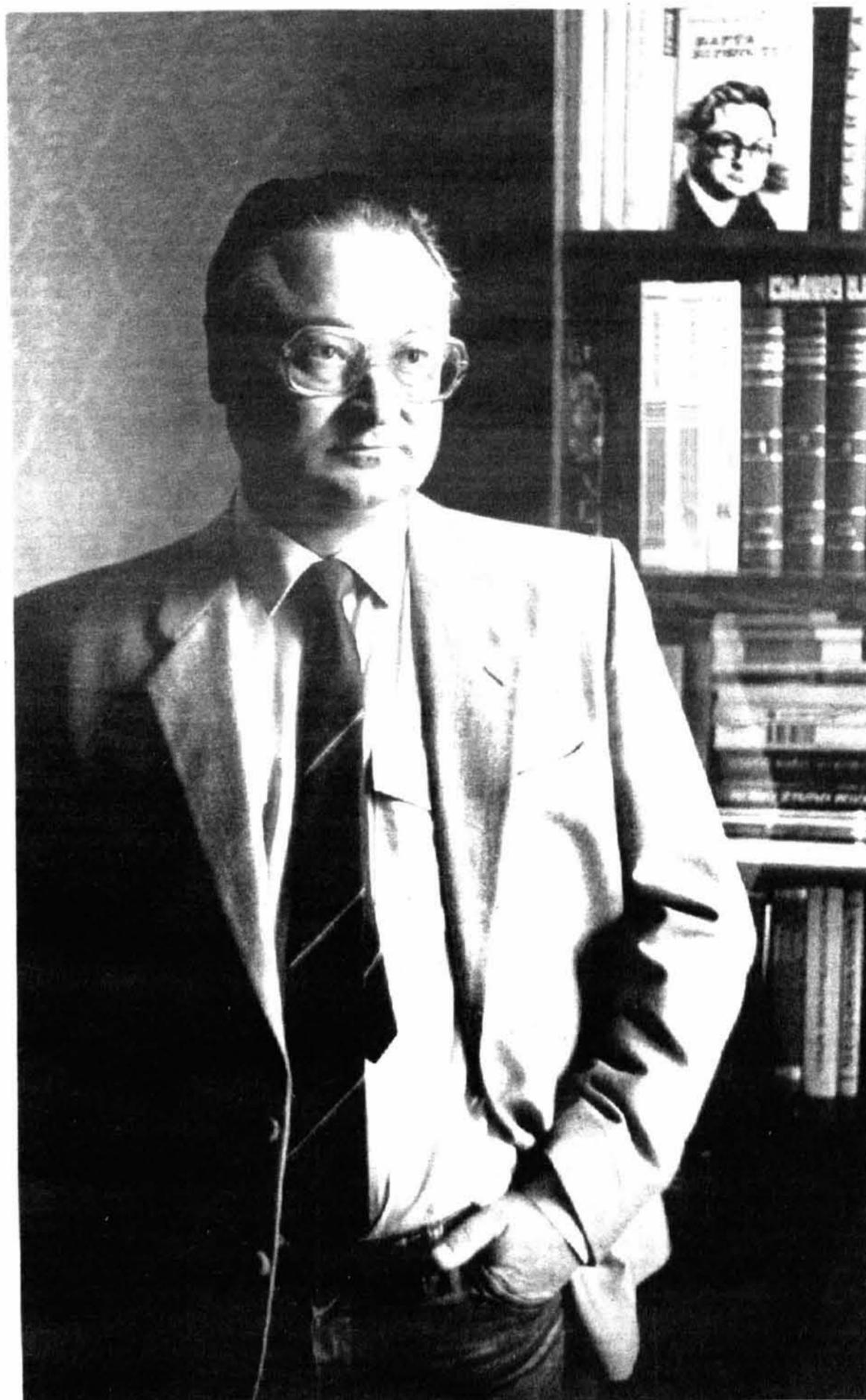
9, 14—15

БУДЗЬМА РАЗАМ!

Шаноўныя чытачы! Ідзе падпіска на “ЛіМ” на чацвёрты квартал 2001 года. Падпіску можна аформіць у любым паштовым аддзяленні. Кошт індыўідуальнай падпіскі на адзін месяц — 750 рублёў, на тры — 2250 рублёў. Кошт ведамаснай падпіскі на адзін месяц — 2000 рублёў, на тры — 6000 рублёў.

Індыўідуальны індэкс — 63856.

Ведамасны індэкс — 63857.

Багоў сабе я выбраў сам —
Свабоду
І прыроду.
Каму я верыў і пісаў?

Бацькам,
Сябрам,
Народу.
Генадзь **БУРАЎКІН**

Матэрыялы, прысвечаныя вядомаму паэту, лаўрэату Дзяржаўнай прэміі Беларусі Генадзю Бураўкіну чытайце на стар. 6—7.

Фота Ул. КРУКА

Практычна тыдзень застаўся да прэзідэнцкіх выбараў. І што? Сітуацыя сведчыць, што, хутчэй за ўсё, сенсацыі 9 верасня не адбудзецца. Усё застанецца гэтак, як ёсць. А што мяняць, дзеля чаго і навошта? Жывём мы ў самай стабільнай не толькі ў Еўропе, а ў цэлым свеце краіне, эканоміка якой дынамічна развіваецца, сацыяльная абароненасць людзей у якой год ад году павышаецца і г. д. Асабліва красамоўныя поспехі дасягнуты ў ліпені, у якім урад спрацаваў надзвычай вынікова, выканана даручэнне прэзідэнта аб павышэнні сярэдняга заробку па краіне да эквівалента 100 долараў. Цалкам ліквідавана запазычанасць па зароботнай плаце. Выплачаны адпускныя настаўнікам. Няма праблем з пенсіямі і дапамогамі. Індэкс спажывецкіх цэн знізіўся са 104,8 працэнта ў студзені да 101,6 працэнта ў ліпені. А ў першыя тры тыдні жніўня інфляцыя склала ўсяго 0,8 працэнта. Курсавая сітуацыя таксама больш чым стабільная: 1 жніўня афіцыйны курс беларускага рубля ў адносінах да долара быў 1418 рублёў, у той час як па прагнозе ён павінен быў быць 1444 рублі. Гэта прызнае нібыта й апазіцыя. А як сведчыць руская прымаўка, ад добра добра не шукаюць.

Ды толькі чамусьці аніяк не выходзіць з галавы адна мудрая і павучальная народная казка. Тая, што пачынаецца васьмі гэтак: "— Што скажаш, галган? — Усё добра, паночку. — А па-добраму што? — Панскі сцізорык зламаўся..." Памятаеце працяг казачкі? Вядома ж, памятаеце. Не, нездарма адзін наш паэт настойліва раіў: "Чытайце казкі!"

ЗОЛАТА ТЫДНЯ

У Галоўным упраўленні Нацбанка па Мінску і Мінскай вобласці за мінулы тыдзень было куплена залатых мерных зліткаў агульнай вагой 1 кілаграм 300 грамаў. Куплена, дайце веры, насельніцтвам, гэта значыць — намі з вамі. Найбольшай папулярнасцю карысталіся зліткі вагаю 1 і 50 грамаў. Самы вялікі злітак, які быў набыты, важаў 100 грамаў. Іх было прададзена ажно 6 штук. Зліткаў жа вагой 250, 500 і 1000 грамаў пакуль не купіў ніхто. Значыць, багацэннікі Бурацінаў у нас усё ж яшчэ малавата...

РАДАСЦЬ ТЫДНЯ

У адной з газет на самым відным месцы першай паласы змешчана інфармацыя аб тым, што за сем месяцаў гэтага года гарэлкі ў Мінску прададзена на 6 працэнтаў менш, чым за такі ж час летася. Само сабою, радасны факт. Аднак жа — ці не заўчасна радавацца? Анішто не паказвае на тое, што нашы людзі пачалі менш піць. Усё сведчыць якраз пра адваротнае, у тым ліку шматлікія газетныя публікацыі аб розных здарэннях і трагедыях на глебе п'янства. Сталі менш купляць гарэлкі? А ці ж таму, што сталі менш піць? А мо таму, што сталі больш купляць "чарніла"? Хутчэй за ўсё, акурат так, балазе "чарніла" ўдвая-ўтрыя таннейшае за гарэлку...

ГРАН-ПРЫ ТЫДНЯ

У Маскве закрыўся V Міжнародны аўтасалон. Вышэйшай узнагародай — Гран-пры — адзначаны двухвосевы сядзельны цягач мінскага сумеснага прадпрыемства "МАЗ-МАН". Усяго толькі адно ачко саступіў яму і новы цягач уласна Мінскага аўтазавода МАЗ-5440. Абодва грузавікі адпавядаюць экалагічным нормам стандарту Еўра-3, якія яшчэ толькі будуць уведзены ў Еўропе. Масква, вядома, не Парыж, і яе аўтасалон — не самы прэстыжны ў свеце, аднак жа ўсё адно ўзнагароды, атрыманыя там нашымі грузавікамі, усцешваюць нашу беларускую душу. Значыць, умеем? Значыць, можам рабіць прыстойныя рэчы нават у гэты нялёгкі час?..

МІЛЬЯРД ТЫДНЯ

Мінск наведваў прэзідэнт ААТ "Нафтавая кампанія "Лукойл" В. Алекпераў. "Лукойл" працуе на рынку Беларусі амаль дзесяць гадоў і паспеў сябе добра зарэкамендаваць. Паводле слоў В. Алекперава, ягонага кампанія таксама задаволеная супрацоўніцтвам і гатова выдзеліць на інвеставанне нафтапрапрацоўчай галіны Беларусі да 1 мільярда долараў ЗША. Пасля гэтага застаецца толькі адно сказаць: дай Бог чутае бачыць!

ПАДРУЧНІКІ ТЫДНЯ

27 жніўня ў Навукова-метадычным цэнтры навучальнай кнігі і сродкаў навучання адчынілася выстаўка "Падручнікі да новага навучальнага года". Адкрываючы яе, намеснік міністра адукацыі Г. Дылян адзначыў, што, нягледзячы на складаныя фінансавыя праблемы, выпушчаны 102 са 123 запланаваных падручнікаў і дапаможнікаў. Рэшта будзе выпушчана да канца гэтага тыдня, гэта значыць — да 1 верасня. Хай так і будзе, бо дзяцей крыўдзіць нельга.

КАМП'ЮТЭР ТЫДНЯ

Пакуль што, на жаль, не сам камп'ютэр, а толькі паведамленне аб ім. А гаворка ідзе пра суперкамп'ютэр сумеснай расійска-беларускай вытворчасці "СКІФ", першая дэманстрацыя якога адбудзецца ў Мінску ў лістападзе ў рамках Тыдня інфармацыйных тэхналогій. Характарыстыкі яго такія: пікавая прадукцыйнасць — да 20 мільярдаў аперацый за секунду; колькасць працэсараў — 32; колькасць вылічальных вузлоў — 16; апэратыўная памяць — 8 Гбайт; дыскавая памяць — 160 Гбайт. Унушальна? А ў параўнанні з суперкамп'ютэрамі ЗША ды Японіі? Кажце, таксама ўнушальна? Ну-ну...

АДКРЫЦЦЕ ТЫДНЯ

Карпарацыя "Джэнерал Мотарс" правяла прэзентацыю доследнага ўзору паліўнага элемента, які працуе на прыродным газе. Элемент нібыта вельмі перспектывны і для забеспячэння электраэнергіяй жылых дамоў і невялікіх прадпрыемстваў, і для распрацоўкі сілавых устаноў для новых пакаленняў электраўтамабіляў. Добра будзе, калі справа не скончыцца доследным узорам, бо запасы той жа нафты, скажам, не бязмежныя. Разведаных запасаў яе ў Расіі, напрыклад, хоціць усяго на 21 год...

ВАЛУН ТЫДНЯ

Аб'яўлены помнікам прыроды рэспубліканскага значэння, узяты пад ахову і ўключаны ў турыстычны маршрут 30-метровы валун, што разлэгся ля вёскі Вялікія Пугачы Шчучынскага раёна. Напэўна, варта сказаць дзякуй усім, хто парупіў пра гэта. Велізарныя валуны, пакінутыя нам калісь ледавікамі, даўно сталі адметнасцю Беларусі, увайшлі ў народныя паданні і легенды, апеты паэтамі і празаікамі. Яны сапраўды вартыя нашай увагі і, як ні дзіўна гэта гучыць, клопату...

На доўгім шляху — з Прыкарпацця, ці, можа, з Дунаю
Да буйнага Нёмна, Сажы
ці Рубана-Дзвіны
Над племем славянскім
высокая слава
лунае
І свеціць ў імёнах — бо слаўныя
воі зны

Гэтыя радкі Вольгі Іпатавай, напісаныя ёю спецыяльна да Дня беларускага пісьменства ў Мсціславе, стануць своеасаблівым лейтматывам свята, свята, якое прыжылося, якое палюбілася людзям. У Полацку, Тураве, Оршы, Наваградку, Пінску, Заслаўі засталіся не толькі добрыя ўспаміны пра яркія відовішчы, пра сустрэчы са знакамітымі людзьмі, засталіся папрыгажэлыя вуліцы, адноўленыя помнікі і храмы.

І вось цяпер наступіла чарга Мсціслава. Гэты старажытны беларускі горад, які ў летапісах упамінаецца пад 1156 годам, упісаў нямаля яркіх старонак у кнігу славы нашага народа. Мсціслаўскі полк удзельнічаў у Грунвальдскай бітве. У 16—17 стагоддзях горад меў Магдэбургскае права, гандляваў з гарадамі Вялікага Княства Літоўскага, Рускай дзяржавы і краін Заходняй Еўропы. Пасля 1-га падзелу Рэчы Паспалітай Мсціслаў знаходзіўся ў складзе Магілёўскай губерні Расійскай імперыі.

Сапраўдную славу гораду прынес Пётр Мсціславец, адзін з рускіх і беларускіх першадрукароў, гравёр.

Удзельнічаў у заснаванні разам з Іванам Фёдаравым (па некаторых звестках, Хведаровічам) друкарні ў Маскве ў 1564 годзе. Там былі надрукаваны "Апостал", два выданні "Часоўніка" (1565 г.). Пад націскам рэакцыйных колаў і кансерватыўнага духавенства Я. Мсціславец і І. Фёдараў пакінулі Маскву і пераехалі ў Заблудава да гетмана Вялікага Княства Літоўскага Р. Хадкевіча, які памог заснаваць там друкарню і выдаць "Евангелле вучыцельнае" (1569 г.) і "Псалтыр з Часаслоўцам" (1570 г.). У 1569 годзе Мсціславец пераехаў у Вільню, заснаваў друкарню з дапамогаю Мамонічаў і выдаў "Часоўнік" (1574—1576 гг.), "Евангелле напастольнае" (1575 г.), "Псалтыр" (1576 г.). Як сведчаць спецыялісты, выданні П. Мсціслаўца былі на высокім паліграфічным узроўні, мелі маляўнічы арнамент, гравюры. Матэрыялы яго друкарні выкарыстоўваліся ў Астрожскай, Дзерманскай і іншых украінскіх друкарнях 16-га стагоддзя і пачатку 17-га.

Менавіта Пётр Мсціславец стане адным з герояў свята. Будзе адкрыты помнік першадрукару. А на сцэне "ажывуць" яго слаўныя папярэднікі — Рагнеда, Еўфрасіння Полацкая, Скарына, старажытны летапісец. І прызнаннем любові да землякоў прагучаць пазытныя радкі ад імя П. Мсціслаўца:

Паўсвета прайшоў,
але мілую помню
ЗЯМЛЮ

Вось зівы ракі, гарадскія
вартоўныя вежы
Дзяўчына гаворкай крынічнай
мне кажа "люблю",
І скібачку маці ад цёплага
бохана рэжа.

Свята сёлета праводзіць Дзяржаўны камітэт па друку, Міністэрства культуры, Магілёўскі аблвыканкам. Вось што сказаў напярэдадні падзеі старшыня Дзяржкамдруку М. Падгайны:

— Мсціслаў "прасіўся" на гэтую ролю даўно. Горад з багатай гісторыяй, вельмі прыгожы. На яго добраўпарадкаванне былі выдзелены сродкі з рэспубліканскага і абласнога бюджэту, мы запланавалі свае сродкі... Гэта стала ўжо добрай традыцыяй — праводзіць свята ў невялікіх гарадах Беларусі, на іх тады канцэнтруецца ўвага рэспубліканскага і абласнога кіраўніцтва, і нашы старажытныя гарады прыводзяцца ў прыстойны выгляд.

Што да самой праграмы, то з 9 раніцы да 11.40 у саборы Аляксандра Неўскага адбудуцца літургія і хрэсны ход з Непагаснай Лампадай з Благадатным Агнём ад Гроба Гасподня. У 12 гадзін на Цэнтральнай плошчы пачнецца мастацка-гістарычнае прадстаўленне "Ад нашых дзён да часоў першаасветнікаў" і ўрачыстае адкрыццё свята.

З 12.30 да 13 — такі час вызначаны на цырымонію адкрыцця помніка Пятру Мсціслаўцу, а з 13-ці ў літаратурнай гасцёўні тут жа, на Цэнтральнай плошчы, выступіць больш як дваццаць беларускіх пісьменнікаў і іх замежных гасцей.

У праграме таксама — фестываль беларускай кнігі і прэсы, свята дзіцячай кнігі і прэсы "Скажы дзецям так", кірмаш "Мсціслаўскі падворак", музычны спектакль аб жыцці Еўфрасінні Полацкай, гала-канцэрт майстроў мастацтва, святочны феерверк.

Што ж, у восьмы раз на зямлі Беларусі мы будзем мець магчымасць далучыцца да слынных старонак беларускага пісьменства. Гэтае свята дарогае і блізкае ўсім, хто аддадзены нацыянальнай культуры, роднаму слову. І хай над старажытным Мсціславам горда лунае нескароны дух беларускай духоўнасці, натхняючы на высокія і добрыя справы сучаснікаў!..

Нічыпар ЧАРНЫШ

У Саюзе беларускіх пісьменнікаў

Ушанаваць сваіх выдатных землякоў Канстанцыю Буйло, Пятра Бітэля, Хведара Чэрню сабраліся жнівеньскай нядзельнай жыхары мястэчка Вішнева, што на Валожыншчыне. Былі тут мясцовыя і прыезджыя літаратары, работнікі культуры, педагогі і вучні, старажылы мястэчка і проста жыхары гэтага прыгожага кутка Міншчыны.

Госці і жыхары наведвалі могілкі і ўсклалі кветкі да помніка П. Бітэлю і К. Буйло, а затым у сельскім Доме культуры адбылася вечарына. Гучалі ўспаміны пра слынных землякоў, іх вершы ў выкананні вучняў мясцовай школы, песні, музыку да якіх напісаў мясцовы кампазітар, член Саюза кампазітараў Беларусі Уладзімір Гаркуша.

Цёплыя словы на адрас слаўных сыноў Бацькаўшчыны прамаўлялі і пісьменнікі, якія прыехалі з Мінска, — Аляксандр Письмянкоў, Навум Гальпяровіч, Віктар Праўдзін, а таксама паэтэса, загадчыца аддзела інфармацыі Валожынскага райвыканкама Валянціна Гіручка-Русакевіч.

Цікавы дыялог аб шляхах развіцця беларускай літаратуры, аб высокай духоўнасці, пошуку маральных ідэалаў адбыўся паміж выкладчыкамі беларускай мовы школ Пухавіцкага раёна і гасцямі — намеснікам старшыні Саюза беларускіх пісьменнікаў Навумам Гальпяровічам і пісьменнікам, галоўным рэдактарам газеты "Чырвоная змена" Аляксем Карлюкевічам. Ён адбыўся ў праграме жнівеньскага нарад настаўнікаў і выклікаў вялікую зацікаўленасць прысутных.

Пісьменнікі адказалі на шматлікія пытанні настаўнікаў, паставілі аўтографы на сваіх новых кнігах.

Сярод тых, хто прыме ўдзел у святкаванні Дня пісьменства ў Мсціславе — Вольга Іпатава, Раіса

Баравікова, Анатоль Бутэвіч, Анатоль Вярцінскі, Леанід Дранько-Майсюк, Галіна Каржаневская, Навум Гальпяровіч, Аляксандр Письмянкоў, Сяргей Давідовіч, Ала Канапелька, Аляксандр Пашкевіч, Ганад Чарказян і іншыя, усяго больш за дваццаць чалавек. У гэты ж дзень ва ўрачыстасцях у Шаркоўшчыне прыме ўдзел Віктар Праўдзін, у Друцку — Аляксандр Пашкевіч, а Мікола Мятліцкі ад імя сакратарыята Саюза пісьменнікаў павіншаваць з 50-годдзем драматурга Уладзіміра Сауліча на яго радзіме — у Глыбокім.

А напярэдадні, у дзень ведаў 1-га верасня, гасцямі мінскіх школьнікаў, студэнтаў і навуэнцаў стануць У. Арлоў, В. Аксак, А. Вярцінскі, А. Бадак, В. Вольскі, Г. Багданава, Н. Гальпяровіч, А. Скарынін, В. Шніп, Л. Дранько-Майсюк, Э. Акулін, А. Сулянаў і іншыя.

Так што першыя дні верасня аказаліся вельмі насычанымі на творчыя сустрэчы з пісьменнікамі.

Н. К.

Для шкаляроў і настаўнікаў

З 27 жніўня па 14 верасня ў сталічным Навукова-метадычным цэнтры вучэбнай кнігі і сродкаў навучання праходзіць выстава "Падручнікі да новага навучальнага года". На адкрыцці гэтай выставы з удзелам аўтараў падручнікаў, дырэктараў выдавецтваў і настаўнікаў намеснік міністра адукацыі Генадзь Дылян казаў пра значныя фінансавыя цяжкасці ў справе выпуску падручнікаў. Ён паведаміў, што на момант адкрыцця выставы, нягледзячы на цяжкія фінансавыя праблемы, ужо пабачылі свет 102 падручнікі і вучэбныя дапаможнікі з тых 123, што было запланавана выдаць у школах да

першага дня заняткаў 1 верасня. Што да навукова-метадычных дапаможнікаў для настаўнікаў, то сёлета іх выдадзена больш за 90 найменняў, але багата іх ляжыць на складах незапрацаванымі, бо педагогі не асабліва хочуць іх набываць. Падчас выставы запланавана правядзенне прэзентацый шэрагу новых падручнікаў, сустрэч з пісьменнікамі, з рэдакцыяй і аўтарамі часопіса "Пачатковае навучанне: сям'я, дзіцячы сад, школа", а таксама з аўтарамі літаратурных дзіцячых чытанак.

К. П.

“Чорны бог і іншыя вершы Янкі Сіпакова”

У Пасольстве Беларусі ў Індыі адбылася прэзентацыя кнігі паэзіі лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі Янкі Сіпакова на мове хіндзі. Пераклад кнігі “Чорны бог і іншыя вершы Я. Сіпакова” зрабіў Вар’ям Сінгх — вядомы індыйскі паэт, прафесар Універсітэта імя Джавахарлала Нэру. У прэзентацыі

прынялі ўдзел надзвычайны і Паўнамоцны Пасол нашай краіны ў Індыі Уладзімір Сакалоўскі, перакладчык Вар’ям Сінгх, старшыня Індыйскага савета па культурных сувязях Х. Сом, вядомыя мастацтвазнаўцы, літаратары і крытыкі, прадстаўнікі Міністэрства замежных спраў, члены парламента. І ўвесь вечар гучала паэзія Янкі Сіпакова.

Рыцар у ролі князя

Князь Ігар — адна з лепшых роляў яго цяперашняга рэпертуару. Даводзілася яму пераўвасабляцца і ў іншага князя — Андрэя Балконскага. А яшчэ — у графаў, маркізаў, сялян, ваяроў, у трагедыійных постаці, у камедыійных персанажаў, якімі багаты оперны свет. У гонар гэтага шматалічнага Рыцара оперы, народнага артыста СССР Аркадзя Саўчанкі, які не так даўно справіў сваё 65-годдзе, рыхтуецца першы ў новым сезоне паказ спектакля “Князь Ігар”.

Мае адбыцца не толькі бенефіс нашага выдатнага саліста, але і свята шматлікіх чыннікаў ды сяброў мастацтва. Таму што спектаклем “Князь Ігар” Нацыянальны акадэмічны тэатр оперы Беларусі адкрывае свой чарговы сезон. Сустрэча з яркай музыкой А. Барадзіна, з мастацтвам спеваў, відачынства і сцэнаграфіі адбудзецца 6 верасня.

С. Б.

На здымках: сцэны з оперы “Князь Ігар”.
Фота В. СТРАЛКОўСКАГА

Выбірайце... “Юпіцер”!

Нават выпадковыя людзі з натоўпу не-не дый заўважаюць буйныя літары на рэкламным стэндзе, што побач са сталічнай філармоніяй: “ЮПІЦЕР”. Музыкантам тлумачыць не трэба, што гэтак называецца адна з найбольш вядомых сімфоній В. А. Моцарта, напоўненая жыццядайным сонечным святлом і радасцю — сорок першая.

Твор гэты прагучыць у праграме канцэрта, якім акурат праз тыдзень, сёмага верасня, адкрые свой чарговы

сезон Беларускай дзяржаўная філармонія. За пультам Акадэмічнага сімфанічнага аркестра — яго новы мастацкі кіраўнік і галоўны дырыжор Аляксандр Ансімаў, які па-ранейшаму ўзначальвае і аркестр нашага Нацыянальнага Вялікага тэатра.

“Юпіцер”, безумоўна, — дамінанта першага ў новым сезоне сімфанічнага вечара. Апроч таго, на афішы пазначаны Канцэрт для дзвюх труб Г. Гарэлавай (з удзелам салістаў Я. Лятэ ды Д. Трафімовіча) і

“Класічная сімфонія” С. Пракоф’ева.

У Зале камернай музыкі неўзабаве плануецца арганізацыя ды харавыя канцэрты. А на галоўнай філарманічнай сцэне краіны рыхтуецца паказ праграмы Дзяржаўнага фальклорна-харэаграфічнага ансамбля “Харошкі” (19 верасня), прэм’еры манаоперы А. Залётнева “Адзінокі птах” (27 і 28 верасня), урачыстае адкрыццё чарговага фестывалю праваслаўных песня-спеваў (30 верасня).

Я. КАРЛІМА

Глушакоў: музычнае прозвішча!

Зрэчас яго непаўторны лірычны тэнар, які не зблытаеш ні з чым іншым, гучыць у радыёэфіры. З канцэртамі ён даўно ўжо не выступае, оперную сцэну пакінуў больш як два дзесяці гадоў таму. Між тым, з 1956 па 1978 г. быў яе сапраўднай зоркай, а перад пачаткам свайго адданнага служэння Нацыянальнаму акадэмічнаму тэатру оперы Беларусі два гады працаваў салістам сталічнай філармоніі, прадаўжаючы навучанне ў кансерваторыі, у класе знамага педагога-вакаліста Я. Віцінга.

Грунтоўная прафесійная школа плюс прыродная даравітасць, плюс працавітасць... Не мінула і васьмі гадоў, як прыйшоў Валерыі Глушакоў у тэатр, а ўжо быў ганараваны званнем народнага артыста Беларусі. Па тым часе, у сярэдзіне 60-х, — адзнака сапраўды высокая.

Людзі сярэдняга веку яшчэ памятаюць, які выразны, знакавы вобраз Звездачота стварыў Валерыі Глушакоў у надзённа-сатырычным, гратэскава вострым спектаклі “Залаты пеўнік” (оперу М. Рымскага-Корсакава паводле пушкінскай казкі ставіў рэжысёр С. Штэйн у творчым тандэме з майстрам сцэнаграфіі Я. Чамадуравым). А колькі “памятае” тэатральная гісторыя! Валерыі Глушакоў — у операх Ю. Семянікі, А. Туранкова, Я. Цікоцкага, А.

Барадзіна, Ш. Гуно, Ж. Бізэ, Д. Вердзі, Ж. Маснэ...

Аднак прозвішча “Глушакоў” гучыць не толькі як адметны голас мінулай гісторыі музычна-сцэнічнага мастацтва Беларусі. Валерыя Ігнавіча можна ў нейкім сэнсе лічыць пачынальнікам дынастыі музыкантаў. Сын Ігар — вядомы педагог, музыказнаўца, калі-нікалі піша і ў “ЛіМ”. Яшчэ адзін сын — званы хормайстар, і, можна сказаць, выпяставана ім, Уладзімірам Глушаковым, Капэла хлопчыкаў Рэспубліканскага каледжа пры Беларускай акадэміі музыкі сёння вядома ўжо далёка за межамі роднай краіны. Незда-

рма гэты калектыў улучаны ў лік стыпендыятаў Спецыяльнага прэзідэнцкага фонду “Таленты Беларусі”.

Словам, прозвішча, якое гучыць годна! І згадаць пра гэта прыемна менавіта сёння, напярэддні юбілейнай даты: 1 верасня народнаму артысту Беларусі Валерыю Глушакову спаўняецца 75.

С. Б.

На здымку: Валерыі ГЛУШАКОЎ (падчас яго адміністрацыйнай працы ў тэатры) удакладняе з артыстамі расклад оперных рэпетыцый. 1986 г.

Фота А. КАЛЯДЫ

ГОМЕЛЬШЧЫНА...

Вандроўкі па роднай зямлі

Пісьменнік Васіль Ткачоў і мастак Геннадзь Говар — аўтары дзвюх кніжак вершаў, у апошні час шмат вандруюць па роднай Гомельшчыне: цікавяцца рэліктавымі дрэвамі, аглядаюць крыніцы, рэчкі, помнікі, даследуюць іх лёс, сустракаюцца з людзьмі. Сваімі ўражаннямі ад убачанага вандроўнікі падзяліліся нядаўна з жыхарамі Лельчы і Жыткавіч. Сустрэчы гэтыя арганізаваў абласны камітэт прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя сумесна з раённымі бібліятэкамі. Васіль Ткачоў і Геннадзь Говар чыталі свае літаратурныя творы, якія вучаць ашчадна ставіцца да роднай прыроды, дбаць пра заўтрашні дзень.

Аналагічныя сустрэчы пройдуць і ў іншых райцэнтрах вобласці. А вынікам вандровак пісьменніка і мастака стане кніга аб прыродных скарбах роднай Гомельшчыны. Работа над кнігай ужо ідзе.

На Рагачоўшчыне чытаюць Макаёнка

Гэтымі днямі ў вёсках Шчыбрын і Зарэчча, што на Рагачоўшчыне, адкрыліся новыя Дамы культуры з цудоўнымі бібліятэкамі. Сярод кніг тут значнае месца займаюць творы беларускіх пісьменнікаў, у тым ліку землякоў. Папоўніць бібліятэчныя фонды дапамагла раённая адміністрацыя.

Каб радаваў інтэр’ер

У карцічнай галерэі абласной арганізацыі Саюза мастакоў група гомельскіх майстроў — У. Андрыянаў, М. Забіран, А. Каханевіч, М. Фей і іншыя — арганізавала выставу “Мастацкі выгляд інтэр’ера”. На ёй прадстаўлены работы дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва, якія прызначаны для афармлення ўстаноў культуры, школ, для аздаблення кватэр.

Аляксей ШНЫПАРКОЎ

ГРОДЗЕНШЧЫНА...

Хрысціянству прысвячаецца

У Дзятлаўскім гісторыка-краязнаўчым музеі супрацоўнікі Гродзенскага дзяржаўнага музея гісторыі рэлігіі адкрылі новую выставу. Экспазіцыя называецца “Свет сакральнага мастацтва”. Яна пераконвае, што царкоўнае мастацтва мае багатую гісторыю, глыбокія карані і з’яўляецца важнай часткай беларускай культуры. Унікальная выстава прысвечана надыходу трэцяга тысяччагоддзя хрысціянства. На ёй прадстаўлены як айчыныя, так і заходнееўрапейскія экспанаты: абразы, манументальная і дробная пластыка, літургічныя тканіны і габелены, кнігі, гравюры...

Падзяка міністра

Нядаўна самадзейныя артысты Гродзеншчыны вярнуліся з абласнога цэнтра ў самым цудоўным настроі. Яшчэ б! Ім было даручана выступіць з урачыстым канцэртам перад дэпутатамі Парламенцкага сходу Беларусі і Расіі. Гэтая культурная акцыя прайшла з вялікім поспехам.

Загадам міністра культуры Рэспублікі Беларусь Л. Гулякі сямі лепшым удзельнікам канцэрта аб’яўлены падзякі. Сярод іх — і Алена Аўдзейчык, кіраўнік мастацкай самадзейнасці ААТ “Дзятлаўскі сыраробчы завод”.

На сцэне — дзіцячы балет

Узорнаму дзіцячаму ансамблю танца з вёскі Абухава Гродзенскага раёна не раз апладзіравалі глядачы з Расіі, Літвы, Польшчы, Германіі, Турцыі. Дваццаць гадоў няменным мастацкім кіраўніком калектыву з’яўляецца цудоўны харэограф і педагог, заслужаная дзялячка культуры Беларусі Надзея Урукіна. Самадзейныя артысты ўзяліся зараз за складаную пастаноўку — балет “Дзюймовачка”. Музыку да яго напісала юны кампазітар Дзінара Мазітава з Ліды.

Гаспадыня кнігі

Жукоўшчынскай сельскай бібліятэкай загадвае Алена Кучынская. Гэта адна з папулярнейшых на Дзятлаўшчыне культурных устаноў. Тут больш за трыста чытачоў, а кнігавыдача за паўгоддзе перавысіла дзве тысячы асобнікаў. Усё тлумачыцца проста: Кучынская ўсе сілы скіроўвае на прапаганду выданняў пра гісторыю нашага народа, нацыянальную культуру, на выхаванне ашчадных адносін да прыроды, навакольнага асяроддзя. У Алены Вацлаваўны юбілей — працуе ў бібліятэцы вось ужо трыццаць пяць гадоў! З гэтай падзеяй Кучынскую віншавалі мясцовыя работнікі культуры.

Іосіф ЗАЯЦ

МАГІЛЕЎШЧЫНА...

“Валяціна” запрасілі ў Літву

Беларускі народны тэатр “Валяцін” (кіраўнік — рэжысёр, заслужаны работнік культуры Беларусі Валяцін Ермаловіч) атрымаў запрашэнне ў Літву. Ён будзе ўдзельнічаць у другім міжнародным фестывалі тэатральнага мастацтва “Кельмска сцэна”. Магілеўскія тэатралы пакажуць трынаццатага верасня спектакль “Камедыя” па п’есе Уладзіміра Рудава. Дарэчы, летась гэтая пастаноўка, з якой “Валяцін” выступаў у горадзе Тракай, прынесла магіляўчанам бліскучую перамогу.

Дзень пісьменства

Другога верасня цэнтрам рэспубліканскага святкавання Дня беларускага пісьменства стане, як вядома, адзін з самых старажытных гарадоў Магілеўшчыны і Беларусі — Мсціслаў. Зараз райцэнтр рыхтуецца да святаў. Сюды прыедуць дэлегацыі не толькі з Беларусі, але і з Расіі, Украіны, Малдовы і далёкага замежжа. Урачыстасці другога верасня пачнуцца з закладу Саду Малітваў ля сабора Аляксандра Неўскага.

Алесь ПЯТРОВІЧ

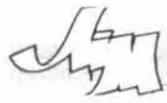
МІНСКШЧЫНА...

“Ліцьвіны” — юбіляры

Вядомаму фальклорнаму ансамблю аўтэнтчнай народнай музыкі “Ліцьвіны” пад кіраўніцтвам Уладзіміра Берберова — дзесяць гадоў! Менавіта столькі часу музыкі збіраюць па Беларусі народныя песны і мелодыі, інструменты і строі, выдаюць касеты і кампакт-дыскі, выступаюць з канцэртамі беларускага фальклору на радзіме і за яе межамі...

Пятага верасня ў Доме культуры трактарнага завода адбудзецца юбілейны канцэрт “Ліцьвінам” — 10”, у якім прагучаць лепшыя творы ў выкананні знамага гурта. Пачатак канцэрта ў 19.00.

Наш кар.

Спадчына
вяртаецца

Выданне унікальнай кнігі ажыццявіла Нацыянальная бібліятэка нашай рэспублікі. Ёю выпушчаны ў свет бібліяграфічны паказальнік "Мітрафан Віктаравіч Доўнар-Запольскі".

Завяршылася вялікая навуковая праца расійскіх, украінскіх і айчынных архівістаў па адшуканні пісьмовай спадчыны выдатнага прадстаўніка славяназнаўства памежжа XIX—XX стагоддзяў.

Ураджэнец Рэчыцы, гісторык, этнограф, эканаміст і літаратуразнаўца Доўнар-Запольскі яшчэ да рэвалюцыі стаў вядомым вучоным. Слава яго пачалася са студэнцкай парты Кіеўскага ўніверсітэта: першая манаграфія "Нарыс гісторыі Крывіцкай і Дрыгавіцкай земляў" (1891 г.) выклікала жывы інтарэс у выкладчыкаў і сяброў.

Пасля заканчэння ўніверсітэта тэма магiстарскай дысертацыі навукоўца стала дзяржаўная гаспадарка пры Ягелонах (1901 г.), аднак найбольш важкімі для беларусаў сталіся яго працы "Асновы дзяржаўнасці Беларусі" (выйшла на шаці еўрапейскіх мовах у 1919 годзе) і "Гісторыя Беларусі".

Рукапіс апошняй кнігі больш за 60 гадоў праляжаў у спецыяльных фондах былога партыйнага архіва.

Жыццёвая дарога выдатнага вучонага была нялёгкай. Напярэдадні рэвалюцыі ён, як і іншыя людзі яго стану і ведаў, актыўна ўдзельнічаў у грамадскім жыцці, чытаў лекцыі, спадзеючыся, што Расія пойдзе шляхам дэмакратычнага развіцця і дасць волю народам.

Аднак большавікі пераворот паклаў канец самавызначэнню нацыі. Неўзабаве большавікі здалі Беларусь немцам, і Доўнар-Запольскі апынуўся ў акупаваным Мінску. Яго веды і вопыт спатрэбіліся на пасадзе члена мінскай управы.

Разам з назначаным урадам БНР камандантам горада Кастусём Езавітавым і іншымі патрыётамі ён займаўся вырашэннем шматлікіх пытанняў гараджан.

У жніўні 1918 года, напрыклад, кантраляваў забеспячэнне горада палівам. Пазней узначальваў гандлёвую палату ў Кіеве, удзельнічаў у дыпламатычных перагаворах з Украінай.

Страціўшы ў грамадзянскую вайну абодвух сьмяноў і адкінуўшы думку аб эміграцыі, у 1920-м Доўнар-Запольскі пераязджае ў Харкаў, пазней працуе праэктарам Бакінскага ўніверсітэта, а ў 1925 годзе, з марай працаваць на Беларусь, прыязджае ў Мінск.

Большавікі, аднак, знайшлі яго ненадзейным, ён пераехаў у Маскву, дзе праз дзевяць гадоў і памёр ад сардэчнага прыступу.

Яго "Гісторыю Беларусі" выдалі ўжо ў наш час, аднак вялікая навуковая спадчына вучонага яшчэ чакае сваіх даследчыкаў.

Бібліяграфічны паказальнік дае для гэтага унікальную магчымасць, бо толькі яго старонкі змяшчаюць назвы прац Доўнар-Запольскага і пералік амаль усяго, што напісана аб ім.

Выданне ажыццёўлена дзякуючы падтрымцы Рэчыцкага гарадскога выканаўчага камітэта, арганізатарскім зноўнасамакіраўніцка калектыву ўкладальнікаў В. Скалабана пры непасрэдным удзеле Нацыянальнага навукова-асветнага цэнтру імя Ф. Скарыны, Гомельскага дзяржуніверсітэта і НДІ дакументазнаўства і архіўнай справы, замежных інстытутаў.

Віктар ХУРСІК

"Беларускі
гістарычны
часопіс", № 4

Значная частка матэрыялаў нумара прысвечана 80-годдзю Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Галоўны рэдактар "БГЧ" В. Кушнераў гутарыць з рэктарам БДУ А. Казуліным ("Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт у XXI стагоддзі").

Змешчаны таксама публікацыі "На шляху да стварэння ўніверсітэта ў Беларусі" У. Ляхоўскага, "Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт: усё было ўпершыню..." А. Яноўскага і А. Зельскага, "Рэспубліканскі інстытут вышэйшай школы пры БДУ: станаўленне і перспектывы развіцця" Аляксандра Жука, "Гістарычны факультэт БДУ" С. Хозіна.

З іншых матэрыялаў прадстаўлены: "Універсітэты Свяшчэннай Рымскай імперыі германскай нацыі. Уладкаванне і кар'ера выпускнікоў" А. Жыцко, "Слова пра маю настаўніцу" Т. Панаскінай, "Культурная спадчына Вялікага Княства Літоўскага" А. Грыцкевіча і г. д.

ВАРУНКІ

Ёсць фермеры на Беларусі

Якой павінна быць асабістая падсобная гаспадарка? Якія перспектывы ў фермера?

У рэчышчы тых пераўтварэнняў і змен, часам далёка не лепшых, якія адбываюцца на вёсцы за апошнія гады, гэтыя пытанні набываюць усё больш выразнае гучанне.

Яны хвалюць не толькі ўпраўленцаў, кіраўнікоў калгасаў і саўгасаў, але найперш за ўсё простых сельскіх працаўнікоў, чыімі нястомнымі рукамі на зямлі вырошчваецца ўсё тое, што неабходна кожнаму грамадзяніну краіны для годнага чалавечага існавання, а Беларусі гарантуе захаванне сваёй незалежнасці.

Можна, сапраўды прыслепіць час адмовіцца ад дзяржаўнай формы ўласнасці і перайсці да прыватнай, бо як вядома — свая кашуля бліжэй да цела? Тым больш, што вопыт шэрагу краін свету яскрава дэманструе перавагі прыватніцкага гаспадарання на зямлі.

Аналізуючы ўсе "за" і "супраць" фермерства на Беларусі, адразу зазначу, што як форма вядзення сельскагаспадарчай вытворчасці яно знаходзіцца ў зародковым стане.

Фермерству ў краіне — дзясць гадоў. Аднак за гэты прамежак часу фермеры на вёсцы, як кажуць, не зрабілі надвор'я. Сёння каля 2600 фермерскіх гаспадарак апрацоўваюць адзін працэнт сельскагаспадарчых угоддзяў. Летась вытварылі 47,5 тысячы тон зерня, 69,2 тыс. т бульбы, 32 тыс. т гародніны, 9 тыс. т цукровых буракоў. Неабходна пры гэтым зазначыць, што колькасць фермерскіх гаспадарак за апошняю пяцігодку скарацілася з 2977 да 2536.

Сёння існуе шмат цяжкасцей і перашкод эканамічнага і маральна-псіхалагічнага характару, з якімі штодня сутыкаецца беларускі фермер. Усё гэта і робіць гэтую сферу дзейнасці, тактоўна кажучы, непрывабнай.

"Спрыяюць" таму розныя бюракратычныя закавыкі падчас рэгістрацыі фермерскіх гаспадарак, адсутнасць эканамічных ільгот і гарантый, якія б дазвалялі маладому фермеру (не па ўзросце, а па стажы дзейнасці) упушчаць на ногі ў першыя гады гаспадарання.

Душыць уласніка "падатковая пятля", няма на вёсцы прадуманай сістэмы забеспячэння фермерскіх гаспадарак тэхнікай, угнаеннямі, насеннем, ды і самому фермеру часта не хапае эканамічных, агранамічных, заатэхнічных ведаў...

Словам, сёння на вёсцы існуе безліч

проблем і перашкод, якія стрымліваюць далейшае развіццё фермерскага руху.

І ўсё ж, нягледзячы на гэта, у розных рэгіёнах рэспублікі паспяхова працуюць сапраўдныя гаспадары, якія на справе даказваюць перспектывнасць фермерства на Беларусі.

Возьмем да прыкладу вопыт Ліліі Кудзевіч, якая ўзначальвае гаспадарку "Яскава" на Віцебшчыне.

Нехта ў свой час сказаў, што чалавекам рухае інтарэс. Ён меў рацыю. Бо і ў наш, такі неспакойны, няпэўны час да фермерства Л. Кудзевіч прывялі менавіта інтарэс да сельскай гаспадаркі і вясковай працы, нястрымнае жаданне адчуць сябе гаспадыняй на зямлі, дзе можна было б як мага паўней праявіць свае здольнасці.

Каб узяць у арэнду зямлю і набыць тэхніку, даваўся прадаць гарадскую кватэру. Невялікі капітал склаўся ад гадоўлі авечак. На сваім хутары Кудзевічы зладкавалі добры дом, пілараму, падсобныя прыбудовы. Ёсць там сёння і чатыры сажалкі з рыбай. У хуткім часе будзе свая пасека. Увогуле фермерства Кудзевічы лічаць справай сямейнай, так бы мовіць, агульным бізнесам, які аб'ядноўвае усіх членаў сям'і.

Сёлетняй вясной Лідзія Яўгенаўна ўзяла ў арэнду калгас "40 год Кастрычніка", які зрабіўся банкрутам.

Ад былых "гаспадароў" у спадчыну Кудзевіч перайшло каля трох соцен кароў — капіты ды рогі, з сярэднесутачным надоем на ўзроўні добрай казы. Шкада, але частку рагуль даваўся здаць на мяса. Астатнія пасля пераводу на пашу неак акрыялі. Зараз гаспадарка надойвае штодня звыш дзвюх тон малака ад значна меншага пагадоўя. Наладжаны кантроль за якасцю, у выніку — ад звыкллага негатунковага падняліся на ўзровень першага гатунку. Набылі свой малакавоз, а гэта — значная эканомія на арэндзе транспарту. Як мяркую Кудзевіч, поспех у большасці сваёй залежыць ад галоўных спецыялістаў.

Усе пытанні ў жывёлагадоўлі паспяхова вырашае загадчык фермы і ветурач у адной асобе Сяргей Бычак. У многім дзякуючы яму гаспадарка плануе паставіць на адкорм высокапрадукцыйную пароду бычкоў "Шэрале", якіх набудзе восенню. Дарэчы, грашовыя сродкі для гэтага выдаткаваны з рэспубліканскага бюджэту. Гэткі ж ініцыятывы і кампетэнтны спецыяліст —

аграном Аляксей Сакалоў. Шмат намаганняў прыкладвае ён для паляпшэння спраў у гароднінаводстве, шчыры над паляпшэннем тэхналогій у раслінаводстве, дбае аб своечасовым забеспячэнні жывёлы якаснымі кармамі.

Яшчэ не закончылася жніво, а КФГ "Яскава" дазволіла сабе з першай выручкі ад продажу зерня купіць камбайн. У бягучых планах гаспадаркі набыццё 450 свіней — для атрымання "хуткіх" грошай для выплаты заробку працаўнікам.

Перспектывы ў гаспадаркі вялікія. Галоўнае, што людзі літаральна на вачах змянілі свае адносіны да працы: няма ранейшай абьякавасці, гультайства, палепшылася працоўная дысцыпліна. Значна павялічыліся заробкі ў параўнанні з ранейшымі — калгаснымі.

Адначасова з вытворчымі пытаннямі кіраўніцтва фермерскай гаспадаркі ўвесь час трымае ў полі зроку вельмі шмат сацыяльных праблем. Ніводная просьба вясцоўцаў аб дапамозе не застаецца пакінутай без увагі.

Вясной дапамаглі пасеяць, летам — скасіць, зараз — жэць хлебныя палоскі і пенсіянерам, і работнікам фермерскай гаспадаркі. Прычым кошт за паслугі — сімвалічны. Між іншым, у шэрагу суседзяў на палетках вясцоўцаў зерне абсыпаецца на дол у чаканні абяцанай дапамогі.

Словам, не забывае Кудзевіч пра людзей. Напрыклад, разам з ветэранамі вайны наведвала брацкую магілу, а пасля ў сваім кабінэце арганізавала для іх урачыстае святкаванне Дня Перамогі. З клопатам аб моладзі адкрыла на цэнтральнай сядзібе, у Жабанцях, філіял цырульнай, сталовую-кавярню, дзе можна не толькі смачна паесці, але і набыць па таннай цане прадукты харчавання, выдаткавала аўтобус для падвозу дзяцей у дзіцячы садок.

Лілія Яўгенаўна шчыра верыць: поспех справы ў розуме і працавітасці людзей, якія жывуць і працуюць побач. Яна грунтоўна стаіць на роднай зямлі, не тоячы сваіх памылак і поспехаў ад сяброў і зайдзроснікаў, шчодра дзеліцца вопытам з тымі, хто гэтага жадае, добра бачыць і шчыра верыць: "Лепшае наперадзе!"

За такімі гаспадарамі — будучае не толькі фермерства на Беларусі, але і нашых дзяцей і ўнукаў.

Змітрок МАРОЗАЎ

ТВОРЧАСЦЬ

Шлях да родных вобразаў

Думаецца, гэта самае трапнае азначэнне творчага шляху мастака-жывапісца, сябра суполкі "Пагоня" Алеся Цыркунова. І пачаўся гэты шлях яшчэ са студэнцкіх гадоў, са знаёмства з Міколам Купамам. Самому ж Алеся Цыркунова згадваецца, з якім захапленнем працавала над ілюстрацыямі да купалаўскіх твораў, калі ягоны чацвёрты курс прыпаў якраз на юбілейны год славутага паэта. Апантанасць, захопленасць — гэтая рыса характару зрабілася для А. Цыркунова ў далейшым галоўнай у творчасці. Калі ён захапіўся лёсам дзеячаў беларускай культуры, ён стварыў цэлую галерэю вобразаў выбітных асобаў. Тут і Ф. Скарына, і М.-К. Агінскі, і паўстанец А. Сокал-Кутылоўскі...

Алеся Цыркуноў не піша проста партрэтныя выявы, ён спрабуе шукаць

неадназначныя вобразы, надаваць ім сімвалічнасць. Пластыкай формаў, кантрастнасцю колераў, фактурнасцю перадае мастак настраёвасць кожнаму свайму твору. Яго жывапісныя партрэты і тэматычныя кампазіцыі часцей за ўсё трывожныя і сумныя, як і падзеі беларускай гісторыі, да якіх мастак звяртаецца.

Шмат мастак малюе і краявідаў. Гэта і не дзіва, бо Алеся набыў сабе сялянскую хату ў жывапісных мясцінах. Там, на ростанях ля вёскі Чэхі, ён з заўсёднай сваёй зацягасцю ўзяўся паставіць з дапамогай мясцовых людзей дубовы крыж шасціметровай вышыні. Ляснік з вёскі Ясева знайшоў моцнае дрэва, мясцовы майстра дапамог выкаваць крыж, што меўся паказаць аднасць канфесій, паяднаць усіх людзей. На крыжы ёсць аднакі і праваслаўнай і каталіцкай

неадназначныя вобразы, надаваць ім сімвалічнасць. Пластыкай формаў, кантрастнасцю колераў, фактурнасцю перадае мастак настраёвасць кожнаму свайму твору. Яго жывапісныя партрэты і тэматычныя кампазіцыі часцей за ўсё трывожныя і сумныя, як і падзеі беларускай гісторыі, да якіх мастак звяртаецца.

Шмат мастак малюе і краявідаў. Гэта і не дзіва, бо Алеся набыў сабе сялянскую хату ў жывапісных мясцінах. Там, на ростанях ля вёскі Чэхі, ён з заўсёднай сваёй зацягасцю ўзяўся паставіць з дапамогай мясцовых людзей дубовы крыж шасціметровай вышыні. Ляснік з вёскі Ясева знайшоў моцнае дрэва, мясцовы майстра дапамог выкаваць крыж, што меўся паказаць аднасць канфесій, паяднаць усіх людзей. На крыжы ёсць аднакі і праваслаўнай і каталіцкай

рэлігій, намерсе — выява голуба, сімвала святога духа, а ўнізе напісаны малітвы на ручніку — чырвоным па белым. Крыж адкрылі на Дзяды мінулага года святар мясцовай парафіі айцец Аркадзь і ўніяцкі пробашч з Мінска айцец Казімір. Бабулькі, што прыйшлі на адкрыццё, радаваліся. Нарэшце вёску будучы абходзіць старою "нячысцікі".

Цяпер Алеся Цыркуноў захапіўся новай ідэяй, знайшоўшы на мяжы Пастаўскага раёна магілу аднаго з паўстанцаў другой паловы XIX ст. І не вярта здзіўляцца гэтаму: такая апантанасць наталіе творчасць мастака Алеся Цыркунова.

Н. Ш.

На здымках: мастак А. Цыркуноў; партрэт айца Чарняўскага; "У роспачы"

У беларускім свядомым грамадстве не спыняецца працэс вызначэння сутнасці і фармулявання нашай нацыянальнай ідэі. У працу ўключыліся нацыянальны ідэялог, філосафы, грамадскія і палітычныя дзеячы, культуролагі, літаратары, мовазнаўцы... Выказваюцца розныя погляды на гэту праблему. Адны лічаць, што аснову нацыянальнай ідэі складае эканоміка, другая — культура і, у першую чаргу, беларуская мова. Усе гэта правільна, бо без эканомікі, як і без культуры, не можа існаваць нацыянальная ідэя. Але трэба мець на ўвазе, што праявіцца ў поўнай сіле нацыянальная ідэя можа толькі ў суверэннай **нацыянальнай дзяржаве**.

Справа ў тым, што чалавек — істота палітычная і ўсе яго здольнасці могуць быць выяўлены толькі ў дзяржаве, а гэта значыць, што без дзяржаўнага ладу не можа быць разумнага дабрабыту для чалавека. Арыстоцель

абароны іх жыцця, свабоды і маёмасці. Яе дзейнасць рэгламентуецца прававымі нормамі і правіламі маральных паводзін, выпрацаваных многімі пакаленнямі народа, выкананне гэтых норм і правілаў забяспечваецца ўстановамі кіравання і выхавання. Пры такім вызначэнні дзяржавы яе асноўнымі элементамі з'яўляюцца людзі, іх жыццё, свабода і маёмасць, правы і абавязкі, культура; тэрыторыя, зямля, яе нетры, расліны і жывёльныя багачы; суверэнныя, самастойныя правы ўстаноў кіравання і выхавання.

Другім важным элементам гісторыі дзяржавы і права з'яўляецца дакладнае вызначэнне права. У Савецкім Саюзе асноўным было наступнае: "Права — сукупнасць правіл паводзін (норм), што выражаюць волю класа, устаноўленых або санкцыянаваных дзяржаўнаю ўладаю, захаванне якіх забяспечваецца дзяржаўным прымусам у мэтах замацавання і развіцця грамадскіх адносін, выгадных і пажаданых класу, які здзяйсняе дзяржаўнае

Пра высокую матэрыяльную культуру нашых продкаў сведчыць земляробства — асноўны занятак людзей, якія жылі тры тысячы гадоў таму і валодалі майстэрствам пераўтвараць пустую зямлю ва ўрадлівую глебу. У той жа час яны апрацоўвалі каменны і будавалі шахты па здабычы крэменю. Каля пасёлка Краснасельскі Ваўкавыскага раёна археолагі выявілі некалькі соцен шхат, побач з імі былі крэменеапрацоўчыя майстэрні. Пачынаючы з 7-6 ст. да нашай эры, у нас сталі вырабляць з мясцовай жалатнай руды жалезныя прылады працы і зброі.

Недалёка ад Полацка каля возера Янова вучонымі быў выяўлены комплекс вялікіх камянёў, выкладзеных так, што яны ўтвараюць амаль правільную літару "П". Кожны бок меў аднолькавую даўжыню і складаў 15 метраў. Бакі былі арыентаваны на паўночны захад, дзе заходзіла сонца ў дзень летняга сонцастаяння, што дазваляе меркаваць пра старажытную астранамічную язычніцкую абсерваторыю.

выглядзе копнага права, копных судоў, соймавых сходаў насельніцтва. Копныя суды ў агульнай судовай сістэме феадалнай Беларусі былі архаічным перажыткам старажытнага дзяржаўнага ладу, але ў XVI-XVII стст. займалі вельмі важнае значэнне ў грамадстве. Суддзямі копнага суда былі простыя людзі — копныя мужы і копныя старцы. Гэта, як правіла, сяляне домаўласнікі, якія карысталіся аўтарытэтам і паваягі сваіх суседзяў і адначасова маглі займаць пасады сельскіх і валасных адміністратараў. Копны суд быў скорым, даступным кожнаму, справядлівым і міласцівым. Копнае права было добра распрацаваным і адпавядала патрабаванням як тэорыі, так і практыкі падтрымання правапарадку ў грамадстве. Яно было асновай звычайнага права, а пачынаючы з XVI ст. і асновай пісанага права. Дзякуючы яму былі распрацаваны і выдадзены такія выдатныя прававыя акты, як Полацкі, Віцебскі і Смаленскі абласныя прывілеі, агульназемскія прывілеі 1447, 1492 і 1506 гг., першыя канстытуцыйныя акты на Беларусі і самыя выдатныя ва ўсёй еўрапейскай прававой культуры статыты Вялікага Княства Літоўскага 1529, 1566, 1588 гг. Нават праз 200 гадоў пасля яго выдання, Статут 1588 г. лічыўся "самай дасканалай кніжкай законаў ва ўсёй Еўропе". Беларускае феадалнае права аказала глыбкі ўплыў на развіццё права суседніх народаў.

Усе прыведзеныя факты дазваляюць зрабіць наступныя высновы:

Беларускі народ за час свайго існавання ў розныя часы называўся рознымі імёнамі: будзінамі, нарцамі, крзвічамі, сарматамі, славянамі, ліцвінамі і іншымі. Рабіліся спробы яго называць палыякамі або рускімі.

Беларускі народ з'яўляецца аўтахтонным і жыве на сваёй зямлі не менш як 3-4 тысячы гадоў.

Дзяржаўны лад у нашага народа склаўся задоўга да нашай эры, прыкладна ў той жа час, што і ў іншых індаеўрапейскіх народаў. У нас у старажытнасці існавалі такія ж гарады — дзяржавы, як і ў старажытнай Грэцыі, дзе былі дзяржавы — полісы. Пра вялікую колькасць гарадоў на нашай тэрыторыі сведчыць ананімны Баварскі географ IX ст. Ён пісаў, што ў жыхароў скарскай зямлі было 325 гарадоў, у туравічан — 104 гарады, у пружан — 70 гарадоў, у бужан — 231 горад, шмат гарадоў было ў жыцічаў, лукамлян і нараўлян.

У беларусаў, таксама як у старажытных грэкаў і яўрэяў, яшчэ да нашай эры, на аснове адзінства старажытнай культуры, мовы і рэлігіі, складалася адзіная народнасць, якую розныя гісторыкі і летапісцы называлі па-рознаму. Геродот — будзінамі і неўрамі, Пталемей — карваланами (крзвічамі), рымскія гісторыкі — будзінамі і неўрамі, а потым скіфамі і сарматамі, пазней славянамі.

Пры даследаванні нашай гісторыі ўзнікае пытанне, што паслужыла прычынаю для высокаразвітага народа ў старажытнасці запознення выхаду беларусаў на сучасную гістарычную арэну? Чаму наш народ набывае дзяржаўную самастойнасць толькі ў канцы XX і на пачатку XXI ст.? Пазней за ўсе славянскія народы. Прычыны, здаецца, вось у чым.

Па-першае, паслабленне нацыянальнай ідэі было выклікана катастрофічнай стратай злітнай часткі насельніцтва старажытнай і новай Беларусі, што адбывалася на працягу нашай гісторыі:

у IV-VI стст. калі з Беларусі сышла найбольш энергічная, ваяўніцкая частка насельніцтва, што ўдзельнічала ў захопе Балканскага паўвостраўя і Цэнтральнай Еўропы (у выніку чаго былі ўтвораны новыя дзяржавы Сербія, Балгарыя і шэраг іншых). Вядома, што ў тых паходах удзельнічалі крзвічы, сербы, драговіты, люцічы (вільчы) і іншыя;

вялікая страта насельніцтва адбылася і падчас Лівонскай вайны (1558—1582), калі была спустошана ўсходняя Беларусь, асабліва Полацкая і Віцебская землі;

у XVII ст. ад хвароб і вайны са Швецыяй і Маскоўскай дзяржавай загінула больш за палову насельніцтва Беларусі;

пасля паўстанняў 1794, 1831, 1863 гг. найбольш энергічныя і выдатныя людзі нашай зямлі былі забітымі, або сасланымі, ці вымушаны былі падацца ў эміграцыю;

падчас першай сусветнай вайны і рэвалюцыі Беларусь страціла адзін мільён трыста семдзесят шэсць тыс. самых працаздольных, найбольш адукаваных і энергічных людзей; падчас калектывізацыі сельскай гаспадаркі і тэрору 30-х гадоў былі знішчаны або памерлі ад голаду, ці сасланы з Беларусі "кулак", "ворагі народа", "нацыянальныя дэмакраты" і іншыя. Колькасць вынішчаных у той час на Беларусі людзей дакладна яшчэ не падлічана, але па меркаванні дэмографу яна не менш за адзін мільён чалавек;

падчас другой сусветнай вайны, нямецкай акупацыі і сталінскіх рэпрэсій 40-50-х гадоў было знішчана больш за два з паловай мільёны чалавек...

Страты геннага фонду беларускай нацыі — катастрофічныя. Можна толькі здзіўляцца, як наш народ выжыў і захаваў сваю нацыянальную адметнасць.

Другой прычынай абсалютна беларускай нацыянальнай ідэі было сістэматычнае вынішчэнне язычнікаў, а потым і новай свецкай беларускай культуры.

Распаўсюджванне хрысціянства ў Грэцыі і Рыме адбывалася ў той час, калі хрысціяне былі зняважанымі і безабароннымі, таму яны не толькі не выступалі супраць старажытнай язычніцкай грэчаскай і рымскай культуры, а наадварот стараліся прыставаць творы Арыстоцеля, Платона і іншых філосафаў да ўмацавання свае тэарэтычнае асновы. У старажытнаму Беларусі хрысціянскія прапа-

(Працяг на стар. 12)

Прававая дзяржава. Мары і рэальнасць

пісаў: "той, хто ў сілу свае прыроды, а не па выпадковых абставінах, жыве па-за дзяржаваю — або недарэзвітай ў маральным сэнсе істота, або звышчалавек... А той, хто не здольны ўступаць у грамадскія зносіны... ужо не складае элемента дзяржавы, становіцца або жывёлай, або бажаством". Дзяржава і яе прававая сістэма ў ходзе гістарычнага працэсу перажыла шэраг розных этапаў. Даследаваннем гістарычных законаў утварэння і развіцця беларускай дзяржавы займаецца навука гісторыі дзяржавы і права Беларусі, якая як самастойная навука і вучэбная дысцыпліна складалася толькі ў другой палове XX стагоддзя.

Наша дзяржава развіваецца ў рэчышчы ўсеагульнага гістарычнага закона: **паступовага збліжэння з іншымі народамі пры захаванні сваёй незалежнасці і пашырэння правоў чалавека**.

Гісторыя дзяржавы і права Беларусі — арганічная частка агульнай гісторыі народа, яго культуры, гэта навука аб жыцці і дзейнасці людзей у грамадстве і дзяржаве. Яна дапамагае бачыць поспехі і памылкі ў грамадска-палітычным жыцці людзей, з асаблівай вострай усведамляць свае месца ў шэрагу пакаленняў, разумна, на падставе назалашанага вопыту, накіроўваць свае дзеянні ў сучаснасці, яна дапамагае ясна тлумачыць ход гістарычных падзей, яго перспектывы і выпрацаваць свой цвёрды і разумны светапогляд. Гісторыя дзяржавы і права, як і кожная навука служыць інтарэсам людзей, іх дабрабыту. Гістарычны аналіз розных форм дзяржаўнасці і прававых сістэм дазваляе правільна усведамляць дзеючыя нормы права, крытычна іх ацэньваць і паступова ўдасканальваць.

Асабліва важнае значэнне гэта навука набывае ў наш час будавання і развіцця новай беларускай "дэмакратычнай сацыяльнай прававой дзяржавы", якая павінна забяспечваць дабрабыт народа.

Пры вывучэнні гісторыі дзяржавы і права ў першую чаргу неабходна дакладна вызначыць, што сабою уяўляла дзяржава і права ў розныя часы і ў розных народаў. Якіх толькі не было ў гісторыі дзяржаў! І ставілі яны перад сабой самыя розныя мэты. Таму ў тэорыі прававой навуцы ёсць шмат вызначэнняў, якія адлюстроўваюць дзяржаўны асаблівасці. Разнастайнасць гэтую можна параўнаць з разнастайнасцю дамоў, што маюць рознае прызначэнне. Ёсць камунальныя кватэры, ёсць шыкоўныя катэджы, ёсць невялікія хаткі, ёсць турэмныя пабудовы. І ва ўсіх жывуць людзі. Нешта падобнае і ў дзяржавах. Наша прававая навука зыходзіць з таго, што развіццё дзяржавы ідзе ад грубых форм да больш разумных і справядлівых. У розныя перыяды нашай гісторыі сутнасць дзяржавы акрэслівалася па-рознаму. Найбольш распаўсюджанымі пры камуністычнай уладзе былі такія: "Дзяржава — арганізацыя ўлады пануючага класа, якая мае прызначэнне аховы эканамічных і іншых грамадскіх адносін, адпаведных інтарэсам пануючага класа, і падаўлення супраціўлення варожых класаў"; "Дзяржава — палітычная арганізацыя эканамічна пануючага класа для падаўлення супраціўлення яго класавых праціўнікаў"; "Дзяржава — гэта машына для падтрымання панавання аднаго класа над другім." У новай Беларускай энцыклапедыі (у 18 тамах) дадзена наступнае вызначэнне: "Дзяржава, асноўны інстытут сістэмы грамадства, які з'яўляецца галоўным сродкам палітычнай улады, арганізуе, накіроўвае і кантралюе сумесную дзейнасць і ўзаемаадносін людзей, сацыяльных суполак, слаў, класаў і асацыяцый". Пры такім вызначэнні неабходна растлумачыць, што такое "інстытут", што такое "сістэма грамадства", якія яны ставяцца да грамадзян, да тэрыторыі, і чаму "палітычная ўлада" мае права "арганізоўваць, накіроўваць і кантралюваць сучасную дзейнасць і ўзаемаадносін людзей". Такое вызначэнне дзяржавы ігнаруе волю грамадзян і надзяляе "палітычную ўладу" неабмежаванымі правамі, тым самым выдзе да самаўладдзя.

Думаю, вызначэнне дэмакратычнай прававой дзяржавы павінна быць наступным: **Дзяржава, — тэрытарыяльны, суверэнны саюз грамадзян, утвораны з мэтай**

кіраўніцтва грамадства". Такое паняцце "права" дае шырокае поле дзейнасці для самавольства таталітарнага рэжыму, але ж яно мае зусім іншую прыроду. Яшчэ Леў Талстой у 1909 г. так ахарактарызаваў царскае заканадаўства: "Правам у рэчаіснасці называецца для людзей, якія маюць уладу, дазваленне, якое даюць яны самі сабе, прымушаць людзей, над каторымі яны маюць уладу, рабіць тое, што ім, пануючым, выгадна, для падуладных жа правам называецца дазваленне рабіць усё тое, што ім незабаронена... Галоўная прычына разбэшчанасці людзей нашага хрысціянскага міра — гэта той жахлівы падман, які называецца "правам".

У народнай свядомасці "права" атаясамлівалася з "праўдай", са "справядлівасцю". Старажытныя зборнікі прававых нормаў называліся "праўдамі", — Руская праўда, Польская праўда, Салічская праўда, Саксонская праўда... Другое патрабаванне, якому павінна адпавядаць права — справядлівасць. Без яе права — імітацыя, падробка, пра што сведчыць заканадаўства ўсіх таталітарных рэжымаў. Дарэчы, у старажытным Рыме ўсе правасуддзе называлася справядлівасцю. У цяперашні час наша міністэрства, якое займаецца судовымі ўстановамі, называецца Міністэрствам юстыцыі, або справядлівасцю. Трэцім элементам права павінна быць яго маральнасць. Яна павінна адпавядаць высокім патрабаванням гуманнасці. Усе гэта вымагае больш дакладнага вызначэння "права", бо тое вызначэнне, якое дамінуе ў беларускай прававой навуцы, цяпер значна састарэла. Сучаснае вызначэнне пададзена ў "Юрыдычным энцыклапедычным слоўніку", дзе запісана: "Права, інстытут грамадскага жыцця, прызначаны для рэгулявання найбольш значных грамадскіх адносін, якія патрабуюць дзяржаўнай аховы". Але гэта вызначэнне не ўлічвае асноўных патрабаванняў.

Неабходна акрэсліць не тое, якім права было ў мінулым, а тое, якім яно павінна быць у сучаснасці і ў будучым. Больш правільным, на мой погляд, будзе наступнае вызначэнне: **права — сукупнасць справядлівых, заснаваных на ісціне і маралі, агульнапрызнаных абавязковых норм, правіл паводзін людзей у грамадстве і дзяржаве, выкананне якіх забяспечваецца належным выхаваннем, а ў неабходных выпадках прымяненнем дзяржаўнага прымуся або пакарання за іх парушэнне**.

Прыкладам такіх агульнапрызнаных норм, распрацаваных на аснове ісціны, маралі і справядлівасці можа служыць Усеагульная дэкларацыя правоў чалавека, прынятая Генеральнай Асамблеяй Аб'яднаных Нацый 10 снежня 1948 г.

Навука гісторыі дзяржавы і права Беларусі мае шэраг асаблівасцей. Да гэтага часу наша гістарычная навука засноўвалася на летапісах XII—XIV стст., і на тым светапоглядзе, што мелі летапісцы суседніх краін, выхаваных на ідэалогіі візантыйскай або рымскай імперыі. Яны не ведалі нашай старажытнай гісторыі і ігнаравалі старажытную культуру, заснаваную на язычніцкай індаеўрапейскай ідэалогіі. Карані беларускай гісторыі неабходна шукаць у арыяў. На думку С. Судніка, які даследаваў сувязь беларускай і арыйскай культуры, беларускі народ да нашага часу даў частку старажытнай арыйскай культуры, якая была надзвычай высокаразвітой. Пра высокую культуру індаеўрапейскіх народаў пісалі Гамкрэлдзі і Іваноў у кнізе "Индоевропейский язык и индоевропейцы", а таксама і іншыя аўтары.

Беларусы, якія ў старажытнасці называліся неўрамі, нарцамі, будзінамі, а пазней славянамі, крзвічамі, які частка індаеўрапейскіх народаў таксама мелі высокую старажытную культуру. Пры раскопках могільніка на рацэ Дняпро, паблізу вёскі Васілеўкі знайшлі чэрап мужчыны сталега ўзросту, у якім выявілі авальнакруглую адтуліну дыяметрам 16-18 міліметраў. Адтуліна з'яўлялася не ад смяротнай раны, а ў выніку аперацыі на чэрапе, зробленай старажытным "хірургам" у каменным веку. Пасля аперацыі "пацыент" жыў не менш чым паўгода. Гэтая аперацыя была выканана 10-12 тысяч гадоў назад.

падобную да агульнавядомай абсерваторыі ў Стоўнхенджы (Англія). Пра высокі ўзровень астранамічных ведаў у арыяў і іх нашчадкаў беларусаў можна меркаваць па старажытных абрадах, якія захаваліся да нашых дзён.

Вядома, што славяне мелі сваё дакірылічнае пісьмо. Пра гэта сведчыць старажытнае чэшскае песня пра суд Лібушы, якая, седзячы на бацькоўскім столцы, загадала прынесці дошкі праўдадатныя. Пра старажытныя летапісы на дошках гаварылася ў публікацыях С. Ляснога (С. Парамонава) пра "Влесову кнігу". Летапіс мелі такія самы дзяржаўныя і Т. Назобут. З грывельнымі дошкамі ў торбачках хадылі ў школу вучні першых класаў нашых школ у 20-я гады XX стагоддзя. Грывельныя дошкі рабіліся па ўзорах старажытных дошак для пісьма, якія пакрываліся воскам.

Дзяржаўны і грамадскі лад нашых продкаў мала чым адрозніваўся ад больш вядомых суседзяў-скіфаў і германцаў. Старажытна-нагрэцкі гісторык Геродот, калі пісаў пра вайну персідскага цара Дарыя са скіфамі ў 513 г. да н. э., некалькі старонак сваёй працы прысвяціў і нашым продкам: неўрам (нарцам) і будзінам (гудзінам). Пра неўраў Геродот пісаў, што звычай і іх скіфскія, а гэта значыць, што яны мелі такія самы дзяржаўны лад, як і скіфы.

На думку выбітнага славацкага гісторыка П. Шафарыка, прарадзімай славян з'яўлялася тэрыторыя сучаснай Беларусі і паўночнай Украіны. Ён пісаў: "Будзіны... народ вялікі і мнагалюдны, з вачамі, надзвычайна блакітнымі, а валасамі светла-русымі, з'яўляюцца старажытнымі ў сваёй зямлі... Будзіны займалі суседнія землі, менавіта па ўсёй імавернасці і сведчанні пазнейшых географу, на паўночна-ўсход ад вярхоўяў Днястра, сучасную Валынь і Беларусь. Тут жа, у суседстве неўраў, гевінаў і другіх невялікіх народаў, змяшчае іх і Пталемей, дабаўляючы, што рэчка Барысфен, г. зн. заходні прыток Дняпра, інакш Бярэзіна, выцякае з гары Будзінскай. Імя іх сустракаем каля вярхоўяў сучаснага Буга, таксама і на грэцкай карце, складзенай вучоным Агафадэмонам, сучаснікам Пталемея і прыкладзенай да яе географіі... Будзіны былі, уласна кажучы, адзіным народам з венедамі. Атрымліваецца, што ён быў адной, і прытым галоўнай і галоўна вярхоўяў сэрбскага пакалення... Будзіны мелі сваю ўласную мову... А такая мова — гэта славянская мова".

Імя будзінаў або гудзінаў захавалася ў беларускай тапаніміцы да нашых дзён у выглядзе Гудзевічы, Гуды, Гадагай, Буда, Будаўець.

Пра старажытныя дзяржавы на нашай зямлі паведамляецца і ў Іакімаўскім летапісе, пераказаным В. Тацішчавым у "Истории Российской". У ёй запісана, што першы славянскі князь Славен пабудоваў Вялікі горад у тым жа часе калі пачыналася і скіфская дзяржава. Пасля смерці князя Славена валодалі дзяржаваю "сынове его и внуки много сот лет". Потым княжыў князь Вандал і яго сын Уладзімір, затым княжылі яшчэ дзевяць пакаленняў князёў, імёны якіх засталіся невядомымі. Потым княжыў Бурывой і яго сын Гастамысл. Пасля смерці Гастамысла на княжанне быў запрошаны яго ўнук, сын дачкі Уміль, Рурык.

Уплывовай сілай старажытнай Беларусі былі язычніцкія жрацы — крзвы, якія актыўна удзельнічалі ў грамадскім жыцці, згуртоўвалі народ. Гэта з'яўлялася неабходнай перадумовай утварэння адзінай народнасці. Яныж удзельнічалі ў дзяржаўным кіраванні і разглядае судовых спраў, надавалі належны накірунак агульным сходам, соймам, копам, былі настаўнікамі і выхавальнікамі маладых, захавальнікамі ведаў і даследчыкамі прыродных з'яў, прапаведвалі сваё веравучэнне, лячылі хворых, разам з князямі кіравалі ваеннымі паходамі, задавальнялі культурныя патрэбы насельніцтва. Вядома, што такія магутныя вайсковыя выправы, як акупацыя Балканскай паўвыспы і цэнтральнай Еўропы, маглі адбыцца толькі пры высокай арганізацыі і стараннай падрыхтоўцы. Ад язычніцкіх крзваў паходзіць і назва ўсяго народа крзвічы.

Беларускі народ атрымаў ад старажытнасці багатую дзяржаўна-прававую спадчыну ў

“Ад маладзіка да поўні”

Лілія Матусевіч

АД МАЛАДЗІКА
ДА ПОЎНІ

Зборнік вершаў Ліліі Матусевіч “Ад маладзіка да поўні”, выпушчаны рэдакцыяй часопіса “Адукацыя і выхаванне”, свайго роду выбранае аўтара. У кнігу увайшлі творы, напісаныя Л. Матусевіч у розны час, пачынаючы са школьных гадоў. Таму можна гаварыць, што гэта як бы і паэтычная біяграфія адной з тых, хто не ўяўляе сабе жыцця без паэзіі, біяграфія чалавека няпростага і нялёгкага лёсу.

Л. Матусевіч нарадзілася ў Мінску, дзяўчынкай перажыла фашысцкую акупацыю. У вершы “Я з попелу дзяўчынка” прынаецца: Я з попелу дзяўчынка, На вознішчы жыла. Быў родны Мінск на мінах, Я ў голад — не расла.

Глядзела я ў вакенца
Глытаючы бяду,
Як пёс лавіў ад немца
Цукеркі на люту.

А ў самым пачатку вайны — тады Ліліі споўнілася ўсяго чатыры гадоўкі — адбылося страшнае. Гітлераўскі афіцэр-нелюдь біў ні ў чым не вінаватую дзяўчынку каваным ботам на галоўцы:

Куды ж мне ісці з такім тварам?
І хто мяне возьме ў пару?
Пайшоў у партызаны мой папа,
Дык білі на твары ў гестапа.

Усё гэта немагчыма забыць. Яно робіць адбітак у памяці на ўсё жыццё. Асабліва, калі чалавек уражлівы. А такой дзяўчынкай і гадавалася Л. Матусевіч. Любіла песні і музыку, займалася ў школьных гуртках, вучылася фатаграфаванню. Асобныя са “школьных” здымкаў змешчаны ў кнізе. А ўвогуле, зборнік багата ілюстраваны. На здымках не толькі Л. Матусевіч, а і блізкія ёй людзі.

Сярод іх і сыны — Расціслаў і Руслан. Лірычная гераіня Л. Матусевіч — сама паэтэса. Аўтабіяграфічныя моманты адчуваць у многіх вершах, і гэта надае ім праўдзівасці, пераканаўчасці. За пэўнымі штырхамі паўстае цяжкае пасляваеннае маленства. Як у вершы “Купілі піяніна!”. Напісаны ён яшчэ ў 1951 годзе. Чатырнаццаць гадоў за плячыма. Можна зразумець радасць, што, нарэшце, збылося тое, пра што даўно марылася:

За пенсію купілі піяніна.
За тату плата —
не прыйшоў з вайны.

Лілія Матусевіч скончыла педагагічнае вучылішча, працавала выхавальніцай дзіцячага сада. Вышэйшую адукацыю атрымала на філалагічным факультэце Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Пасля гэтага настаўнічала. І ўвесь час вялікую ўвагу надавала прапагандзе роднай літаратуры, прывітала сваім выхаванцам любоў да беларускай мовы. У тым ліку і праз свае творы, а таксама песні.

Песні склалі сёмы раздзел зборніка. Ёсць сярод іх цалкам аўтарскія. Сама Л. Матусевіч удасныя вершы і паклала на музыку. Ёсць і плён творчага супрацоўніцтва з кампазітарамі.

У кнізе змешчаны творы розных жанраў. Адзін з раздзелаў — “Заўтра будзе свята” — складаецца з сатырыка-гумарыстычных. Адзін з лепшых — “Дзед-дзядоўнік”: Прычэпіўся да спадніцы Верасіўскі дзед. Ад калючак як абдзіца Ёсць які сакрэт?

А дзеду хоць бы што: “Ён за мной і ўдзень, і ўвечар // Ходзіць след у след”. Такое вольнае каханне! Прыгадвае Л. Матусевіч і паэтаў, якія дапамагалі ёй на пачатку паэтычнай дарогі: Петруся Броўку, Еўдакію Лось. Вершы, прысвечаныя ім, напоўнены шчырай удзячнасцю. Прадмовы да кнігі напісалі Мікола Вяршынін (“Шчыры талент”) і Міхась Пянкрат (“Песні даспелага лета”).

Міхась ГЕНЬКА

ВІНШУЕМ!

З любоўю зямною

Генадзю БУРАЎКІНУ — 65

Ёсць паэтычныя творы, якія аднолькава кранальна адгукаюцца ў душы ў розны час. І тады, калі наступаюць хвіліны роздуму. І ў момант трывогі ад усведамлення, што многае робіцца не так, як хацелася б. А яшчэ яны патрэбны, калі не стае паруч добрага субяседніка. “Малітва” Генадзя Бураўкіна з шэрагу такіх вершаў. Гэта сапраўды — МАЛІТВА. За свой народ. За яго будучыню. За кожнага з нас, хто не растраціў у сэрцах пачуцця нацыянальнай годнасці і каму па-сапраўднаму баліць за Беларусь:

Мы здалёку ўбачылі свабоду
І яшчэ не вываліліся з пут
Божа,
Не дабаў майму народу
Пошасці,
Няпраўды
І пакут.

У чужым нялюдскім землятрусце
Хіба ў нечым мелі мы віну?..
Божа,
Адвядзі ад Беларусі
Здраду,
Вераломства
І вайну.

Смутнаю парою нелюдзімай,
Калі ўсё наўкол ідзе на злом,
Божа,
Захіні маю Радзіму
Мудрасцю,
Спакоём
І цяплом!

Паэт доўга ішоў да сваёй “Малітвы”. Доўга ішла да яе і мы. І гэтаксама, як і Г. Бураўкін, мусілі пазбаўляцца ілюзорнага і выпадковага. Гэта, як ён, адхілялі ідэалы, што з’яўляліся не столькі ідэаламі, колькі камуфляжным прыкрыццём звычайнай дэмагогіі, якая стварала ідалаў. Але ў адрозненне ад паэта, мы не маглі сказаць пра набалеае так ярка і непаўторна. Таму, схіляючыся перад яго талентам, успрымаем усё гэта, як сваё.

А хіба можа быць для пісьменніка нешта больш удзячнае, чым усведамленне, што прамоўленае табой становіцца бліжэй, зразумелым дзесяткам, сотням, тысячам людзей?! Генадзь Мікалаевіч у гэтым сэнсе чалавек шчаслівы. Шчаслівы, бо шмат якія творы яго, не паспеўшы з’явіцца, пачыналі ўспрымацца чытачом сваімі. А многія неўзабаве становіліся і папулярнымі песнямі. Дзякуючы сваёй лірычнасці і задушэннасці, той мілагучнасці, якая надзіва натуральная.

Гэта таксама адмета таленту Г. Бураўкіна. Выдатны публіцыст (і не толькі ў творчасці, а і ў жыцці, аб чым засведчыла грамадска-палітычная дзейнасць Генадзя Мікалаевіча), ён адначасова і пяшчотны лірык. А ўсё таму, што паэт — па прызначэнні, паэт у сваёй сутнасці. Пачалося гэтак замілаванне жыццём, без якога — замілавання, шчырага захаплення — і не можа быць сапраўднага паэта, з гадоў маленства. Нездарма ў адным са сваіх ранніх вершаў Г. Бураўкін прызнаваўся:

Я не знаю, удаўся ў каго я такі:
Цягне дзіўная сіла мяне да ракі.

Цэлы дзень у прадоннях
крынічных віроў
Бачу гульні язёў,
чуйны сон шчупакоў.

Рака — прырода — жыццё — паэзія... Гэты ланцужок з гадамі мацнеў, становіўся больш трывалым. І нарадзіліся вершы. І з’яўляліся кнігі. Пачынаючы ад першай “Майскай просінь”, якая выйшла ў 1960 годзе. І не толькі “дарослыя”. Паспрабаваў Генадзь Мікалаевіч свае сілы і ў галіне дзіцячай літаратуры. Напісаў кнігу прозы “Тры старонкі з легенды”. Важкія набыткі мае і ў галіне перакладу. Разам з Уладзімірам Халіпам і Фёдарам Коневым напісаў сцэнарый двухсерыйскага фільма “Польмя”. З’яўляецца і аўтарам сцэнарыяў дакументальных стужак “Апаленая памяць” і “Падарожжа па Беларусі”.

Аднак найперш ён — ПАЭТ. Паэзія — асаблівы стан ягонай душы. Менавіта як паэт стаў лаўрэатам Дзяржаўнай прэміі БССР імя Янкі Купалы. Такую высокую ацэнку ў 1980 годзе атрымала кніга “Варта вернасці”. А ў 1972 годзе Г. Бураўкін быў адзначаны прэміяй Ленінскага камсамола Беларусі — за высокі мастацкі ўзровень вершаў і адлюстраванне ў іх маладзёжнай тэматыкі. Для сапраўднага паэта — узраст не перашкода. Таму Бураўкін па-ранейшаму малады ў сваёй творчасці. А маладосць творчая, мастакоўская дазваляе заставацца маладым і ў жыцці.

Ад усяго сэрца віншваем Генадзя Мікалаевіча, дарэчы, былога лімаўца, з 65-годдзем! Далейшай жыццёвай і творчай маладосці Вам! Хай збудзецца ўсе Вашы (і нашы!) спадзяванні, каб родная Беларусь была вольнай, незалежнай, шчаслівай. Мы молімся за яе разам з Вамі, шануюны юбіляр!

Па нітцы святла

(ЛІСТ ДА СЯБРА)

Плыве ў садах апалых грушаў пах
І падаюць лісты з рабіны чорнай.

Сінічка жвава скача за плячом —
Здаецца, што вось-вось
радок мой кляне.

Вятрыска з ценькім
сцішаным плачом
Прыладжваецца
за суседскай клунняй.

Ля ног —
Ніты парваных павуцін,
Незатапаняныя кратовы норкі.
І я — на ўсё ваколцу адзін
І ў той жа час зусім не адзінокі.

Ты і сапраўды не адзінокі. Нават седзячы за пісьмовым сталом у сцішанай хаце, якую закахвае парывістымі вятрамі і шапталівымі дажджамі восень. І такая чаканая, каб пабыць сам-насам з душою, за-сяродзіцца, і такая высцішаная — сваім напамінам пра хуткапыннасць існасці чалавека.

Ты не адзінокі, таму што за спіною неадступна — то спакойна і размерана, то стомлена і ўзахлёб — дышае сам Час, ад якога ўсім нам нікуды не дзецца.

Ты не адзінокі, бо ўсё ж прабіваецца

яшчэ праз дурноту і нягегласць сучаснага нашага жыцця-быцця людскага ўвага і разуменне Паэта.

Гэтыя ўвага і разуменне ёсць тады, калі чытачы адчуваюць шчырасць, калі паэт не проста піша, а нясе ім, як на далоні, сваю душу, спавядаецца.

У тваёй спаведзі натуральна, арганічна жывуць любоў і міласць, сум і журба, іронія і гумар, гнеў і нянавісць. Паэтычная думка тут скіравана не толькі да людзей, але і да самога сябе, што не дазваляе панаваць у радку штучнасці, легкаважасці, фальшы. Гэтыя хваробы падточваюць якраз не старэйшае, а маладзейшыя пакаленні беларускіх паэтаў.

Скідаючы з “карабля сучаснасці” класікаў беларускай літаратуры ды і прадстаўнікоў вашага пакалення, “маладыя геніі”, якім і самім ужо за трыццаць ці за сорок, узахлёб крычаць пра стварэнне імя нейкай “новай эўрапейскай” літаратуры. Крыку, гвалту шмат, а літаратуры так і няма. Як і раней, галоўную “службу”, калі браць паэзію, нясе (за выключэннем дзесятка сапраўды таленавітых паэтаў з усіх маладзейшых пакаленняў) тая ж “старая гвардыя” — Рыгор Барадулін, Васіль Зьёнак, Генадзь Бураўкін, Ніл Гілевіч. Усё гэта добра бачна і па кнігах, і ў літаратурнай перыёдыцы.

С. Законнікаў, Г. Бураўкін, В. Быкаў, 1985 г.

Я. Брыль, Г. Бураўкін, 1977 г.

Мы з Нямігі

Генадзь БУРАЎКІНУ

Даўжнікі спраўляюць дажынкi,
Пустазельны лякуць каравай.
А мы — “збяжымся” і “разбяжымся”,
Быццам толькі сказаць:
“Здароў” і “Бывай.”

Быццам часу такія запасы,
Што засекае трашчаць ад гадоў.
А яго ж — усё менш. Саманасам
Дні ляцяць — ні адзнак, ні слядоў...

Мімаходзь усё ў нас сустрачы.
Кажуць, гэта сталасці дар, —
І гады, як вякі, на плечы
Свой узвальваюць моўчкі цяжар.

Што ж, суровы ў жыцця парадок:
Не супыніш стрэлак хаду, —
Дзякуй богу, не выбіта градам
Поле нашых юнацкіх дум.

Тую памяць, адлітую ў слова,
Час няўмольны не астудзіў.

Зерне вельмі мы ад паловы
На Нямізе, 21.

Інтэрнат быў настаўнік строга —
Індугенцый не выдаваў,
Скарспела рэдакцый парогі
Разам з намі не абіваў.

І вучыў, і даваў заруку,
І салодкі ялей не ліў.
І што выблісне раптам у друку —
Ахалоджаў больш, чым хваліў.

Не згінацца і не схіляцца,
Не выпрошваць лёгкіх дарог, —
На Нямізе крылы юнацтва
Разгарнуць інтэрнат нам памог.

І па сёння авансаў не просім:
Мы з Нямігі, — такі пакрой.
І ў чупрыны майскай прасінь
Заблукала — спытаць пра настрой.

Васіль ЗУЁНАК

Васіль Зуёнак, Генадзь Бураўкін, Уладзімір Скапа, 1954 г. Інтэрнат на Нямізе.

Хоць ты, Генадзь, у першую чаргу —
лірык, але здаўна цябе вылучаюць, як
грамадзянскага, вострасацыяльнага паэта.
Хай сабе і так. Ды, безумоўна, гэтая якасць
сама па сабе не можа быць выдатнаю. Часцей
за ўсё вершы такога плана, а іх пішуць многія,
становяцца аднадзёнкамі, і не больш таго.
Гэта паказаў і мінулы “перабудовачны” час,
калі нават тыя, хто ніколі не меў дару
таленавіта выказаць грамадзянскі настрой,
кінуліся ў “бойку”. І іхнія намаганні былі
марнымі.

Твая вострая сацыяльнасць — не лабавая,
не прымітыўная, яна сагрэта і асветлена
глыбіннай лірычнасцю, без якой цябе проста
няма, часта амаль няўлоўнай у публіцы-
стычнай плыні, такой, як адбітак лёгкага
дыхання на заіналей аконнай шыбіне:

— Дзе новыя вершы? —
Пытаецца грозна чытач.
— Дзе новыя вехі? —
Пытаецца слёзна гісторык.
А ў шэрым тумане будзённасці —
Цёмна,
Хоць плач.
Ні дымнай паходні,
Ні прывідных праведных зорак.

Чытаючы тваю кнігу, я пастаянна адчуваў
супрацьстаянне Асобы, якая прагне свабоды,
праўды, справядлівасці, і задушлівага,
прымітыўнага, дурнога Таталітарызму. Дык

ці можна захаваць сябе ў несвабодзе? Твая
кніга дае адназначны адказ: “Можна!”
Суверэнная прастора тваёй паэзіі гасцінна
прымае чытачоў, і хоць гаворыць з імі без
рэверансаў, строга, нават сурова, але сваёй
глыбокай чалавечнасцю, высокай годнасцю
падбадзёрвае, узнімае з каленяў тых, хто
зусім ужо зняверыўся:

Верыць лёстачкам хітрым
І подлай хлусні,
І дурному нязбытнаму цуду,
Хоць вярнуць на шыі маёй захлісні,
Не магу,
Не хачу
І не буду.

Хачу адзначыць і яшчэ адзін сімп-
таматычны матыў у новай кнізе — гэта
адчуванне віны і пакаяння. Думаю, што такі
прыклад вельмі важны і для чытачоў, і для
самога цябе. Я гэта адчуў тады, калі пісаў
паэму “Чорная быль”, а таму мне блізкія
наступныя строфы:

Наш родны край
для нас не быў чужым.
Сваё мы аднакутвалі —
І баста!
А дзеці?
Ну няўжо на плечы ім
Абрынем мы
дзяржаўнае нядбальства?

Р. Барадулін, П. Панчанка, Г. Бураўкін. Масква, 1975 г.

Фота Ул. КРУКА

Няўжо прапусцім
і ў наступны век
Зчужацкай незруйнаванай засады
І цемрашальства ашалелы здэк,
І чорную атруту подлай здрады?

Сярод глухіх асушаных імшар
Ці знойдзе ўнук

таварыша і брата?..
Таму вось і баліць мая душа
І на дзяцей гляджу я вінавата.

Ну а як абмінуць інтымную лірыку! Яна і
ў гэтай кнізе непаўторна твая: даверлівая,
далікатная, светлая, а таксама смелая
глыбінёю пацучыў, раскаванасцю.

На ўсёй зямлі спыніўся час.

І ў гэтым часе

Ты засталася ля пляча,
Ты засталася.

Ці усё ў тваёй новай кнізе безагаворачна
пазначана высокім талентам і майстэрствам?
Відаць, не. Мне падалося, што тут часам
трапляюцца паўторы самога сябе, ёсць
пэўная манатоннасць, дзе-нідзе з радка
паказвае свае вушы дыдактыка.

Так гэта ці не так, але ператакаць не
буду — заўважыў, дык і адзначаю. Не
крыўдуй. Хоць я і не крытык, а чытач,
улюбёны ў тваю паэзію, ды чытач не просты
(не быў бы я рэдактарам!), а вельмі
прыдзірлівы. Ты гэта добра ведаеш па
“Полымі”.

Але ўпэўнена кажу і такое — твая кніга
не толькі ў плыні ўсяго, што сёння выдаецца,
але і сярод найлепшых здабыткаў, —
вылучаецца, яна сведчыць, што Бураўкін быў

— “антыцэйтотны” і “антыюбілейны”, можа,
калі-небудзь і надрукую яго.

А яшчэ я заўважыў: чым далей маё і тваё
пакаленні крочаць па жыццёвым шляху, тым
бліжэй і бліжэй становяцца яны адно да
аднаго. Калі мне было 20 гадоў, а табе 30,
розна адчувалася і ва ўзросце, і ў жыццёвым
вопыце. Іншая справа — 55 і 65 гадоў.
Узроставая адлегласць сціскаецца. Але
самае галоўнае — блізкасць па духу, па
імкненнях. Думаецца, што яна ёсць між намі,
што і ты гэта бачыш і адчуваеш.

Адзінаццаць гадоў назад, у 1990 годзе,
у сваім лісце з Нью-Йорка ты, Генадзь,
пажадаў мне: “Вельмі хачу, каб табе добра
працавалася (і ў рэдактарскім, і ў паэтычным
плане), каб не псавалі табе нерваў дурні і
не заміналі таварышы. Галоўнае, Сяргей —
заставацца сумленным чалавекам і пісаць.
Як мне напісаў Пімен Емяльянавіч: “Як гэта
здорава — жыць і пісаць!”

Ну што ж, жывеца нам сёння і ў
маральным, і ў матэрыяльным плане
надзвычай цяжка, але мы ідзем па нітцы
святла паміж мінулым і наступным, “паміж
зоркай і свечкай”, маючы яе сваім словам,
спадзеючыся, што яна выведзе ўсё ж
беларусаў да лепшага жыцця.

Дык і паслухаемся нашага любімага
настаўніка і старэйшага сябра Пімена
Емяльянавіча Панчанку — пакуль ёсць на
гэта Вышэйшая Воля, будзем жыць і пісаць.

У тым тваім лісце з-за акіяна быў і такі
радок: “Хочацца пасядзець разам каля ляснаго
вогнішча...” Помніш? Ну і давай, хоць на адзін
дзянек, уцячом ад усёй мітусні — і палітычнай,

З народным мастаком Леанідам Шчамялёвым

Юля і Генадзь Бураўкіны з мастаком Гаўрыілам Вашчанкам.

Фота Я. КОКТЫША

і застаецца ў беларускай паэзіі асобай
знакавай.

Хочацца цытаваць яшчэ. Хоць бы вось
гэтыя радкі з верша “Грэчка цвіце”:

...Быццам туман
сто раёў пералётных
Мірна акрыў барадою сівою...
Чуецца звон несціханы, клопатны,
Вечнасцю пахне.
Пахне царквою.

Вось яна — паэзія! Што і казаць, можа
ўзмагнуць крылом “старая гвардыя”!

Час, які набірае разбег пасля сарака, —
гэта сур’ёзна. Не ведаю, як ты, а я, жывучы
за першым “салідным”, “афіцыйным”
узроставым рубяжом, што заспеў мяне
зняцак, вельмі не люблю два словы:
цэйтот і юбілей. У мяне нават верш напісаўся

і рабочай, і бытавой, махнём у лес!

А перад тым паклон тваёй чароўнай музе
— Юлі! Дай ёй Бог заставацца такой жа
абаяльнай і кранальнай сваімі прыгажосцю
і душэўнасцю, спагядлівасцю. Але і яна,
часам, была не надта задаволеная нашымі
вылазкамі ў лес — на грыбны “хляпачнік”.
Што тут скажаш? Было-было, гусарылі і мы
каля лясных цяпельцаў. Думаю, што цяпер
адпусціць са спакойнай душою, бо мы з
табою ў выдатнай форме, бо разумеем, што
глядзецца на зямную і жаночую красу трэба
толькі цвярозымі вачыма.

Так што рыхтуй, Генадзь, кош, нож і
гумовікі. Збірайся!

Цісну руку.

Твой Сяргей Законнікаў.
20 жніўня 2001 года

“Старажытная Беларусь”

З тымі часткамі даследавання Міколы Ермаловіча “Старажытная Беларусь”, што часава ахопліваюць Полацкі і Навагародскі перыяды, чытачы ўпершыню маглі пазнаёміцца, як вядома, на старонках часопіса “Малодосць”, а ў 1990 годзе гэтая праца выйшла ў выдавецтве “Мастацкая літаратура”, адразу выклікаўшы да сябе павышаную ўвагу. Згаданая кніга даўно стала бібліяграфічнай рэдкасцю, таму “Мастацкая літаратура” нядаўна перавыдала яе. Тым самым з’явілася магчымасць для новага пакалення чытачоў зірнуць на нацыянальную гісторыю вачыма аднаго з самых аб’ектыўных і зацікаўленых яе даследчыкаў, які, узяўшыся за неймаверна цяжкую працу, ступаў па цаліку. Тое, што назіралася ў беларускай гістарыяграфіі да

М. Ермаловіча, дакладна перадаў у прадмове “Напісанае застаецца” доктар гістарычных навук Міхась Ткачоў: “Нягледзячы на шматлікія працы па гісторыі Кіеўскай Русі, у гісторыі Полацкай зямлі яшчэ шмат “белых плям”, недакладнасцей, схематызму, а то і проста блытанін. Усё яшчэ існуюць гістарычныя міфы, якія груба скажаюць і прыніжаюць яе гісторыю, культывуюць ідэі культурна-гістарычнай непаўнацэннасці гэтых земляў, якія нібыта былі дробнай манетай у гістарычнай гульні суседніх народаў. Гэта гаворыцца аб той самай Полацкай зямлі, якая мела сваю асобную ад Рурывічаў дынастыю князёў, якая напрамую раднілася з візантыйскім імператарскім домам Камінінаў, з якой парадніўся Аляксандр Неўскі (відаць жа, лічыў за гонар такое сваяцтва)”. Далей

М. Ткачоў сведчыць: “Праца М. Ермаловіча пралівае святло на сутнасць летапісных панацыяў “літоўцы” і “літва”, якія многімі даследчыкамі неправамерна атасямліваюцца з сучаснымі этнічнымі панацыямі. Аналіз гістарычных крыніц паказвае ўсю штурчасьць і хадульнасць ідэі “Русь слабела, Літва мацнела”, якая настала прапісалася ў гістарыяграфіі”. Трэба ўдакладненне, улічваючы рэаліі сённяшніх дзён: прапісалася да М. Ермаловіча, бо сёння даследаваць тую ж Полацкі і Навагародскі перыяды ў гісторыі Беларусі, не прымаючы пад увагу яго “Старажытную Беларусь”, нельга. Напісанае М. Ермаловічам — гэта вынік вывучэння нацыянальнай даўніны на працягу не аднаго дзесятка гадоў клопатнай, падзвіжніцкай, апантанай працы, што падпадае пад вызначэнне грамадзянскай і навуковай подзвіг. М. Ермаловічам зроблена тое, што па сіле зрабіць цэламу навуковаму калектыву. Каб надаць сваім развагам большую каштоўнасць, каб выбіць козыры з рук будучых апанентаў, ён вывучыў, даследаваў, аналізаваў агромністы матэрыял. Надзіва дэтальна, вельмі ўважліва прааналізаваў рускія і беларуска-літоўскія летапісы, выкарыстаў звесткі, што ёсць у нямецкіх і польскіх хроніках, неаднаразова звяртаўся да прац вядомых гісторыкаў. Дастаткова зірнуць на апошнія старонкі “Старажытнай Беларусі”, у раздзел “Крыніцы і літаратура”, у якім налічваецца ажно больш як 900 спасылкаў, каб лішні раз упэўніцца: падобнае па сіле далёка не кожнаму. Гэта можа зрабіць толькі чалавек, па-сапраўднаму ўлюбёны ў свой народ, для якога Радзіма — панацце важкае і ўсеабдымае, а мінуўшчына — магчымасць лепш усвядоміць дзень сённяшні, каб смела глядзець у дзень заўтрашні. Прызнаннем у любові да Бацькаўшчыны напоўнены ўступ самога М. Ермаловіча “Народ і яго гісторыя”. І жаданнем, каб нават тыя, хто пакуль, на жаль, знаходзіцца ў палоне памылковых уяўленняў аб гісторыі свайго народа, нарэшце зразумелі, што яна такая, якой могуць пазайздросціць многія ў свеце: “Гэтая гісторыя — эпапея мужнасці і пераможнасці. Нам нішто не давалася лёгка. Усё здабывалася намі ў цяжкай працы і барацьбе. Лёс не быў шчодры і літасцівы да нас. Ён не даў нам непрыступных гор, якія маглі б адгарадзіць і схавалі нас ад ворагаў. Не надзяліў ён нас ні ўрадлівымі глебамі, ні багатымі выкапнямі. Замест гэтага даў нам лёс пераходныя пушчы, якія хоць і давалі спажыву, але стагоддзямі іх трэба было церабіць, і велізарныя топкія балоты, якія хоць і ратавалі часамі, але і разгароджвалі нас”. І кожная старонка кнігі — тое ж прызнанне ў Любові да Беларусі.

Прызнанне праз лёсы яе найвыдатнейшых сыноў і дачок, пра іх добрыя справы. І нават пра справы нядобрыя, бо з гісторыі нічога не выкінеш. І не трэба гэтага рабіць, каб аб’ектыўна ставіцца да яе. Бо гэта — наша гісторыя. Гэта гісторыя беларусаў і Беларусаў. У чым і ўпэўнівае кніга М. Ермаловіча.

Міхась ГЕНЬКА

ПАЭЗІЯ

Віктар ШНІП

“Але не прапала святло...”

Балада вяртання Багдановіча

Максім Багдановіч... Максім. Самотны, нібы пілігрым, Які хоць вярнуўся дамоў, Ды толькі свой дом не знайшоў, Як нельга маглі адшукаць, Дзе рыцары нашы ляжаць...
Максім Багдановіч... Максім, Мы разам з табою ляцім Да зорак, што светла гараць У небе, куды не глядзяць Савецкія людзі з вакон Счарнелых, нібыта з ікон...
Максім Багдановіч... Максім, Жыццё сёння наша, як дым, З якога не бачна жыцця, Нібыта не бачна лісця На дрэвах, што ссохлі вясной, Калі развітацца з табой Нам дадзена лёсам было...
Але не прапала святло, Якое ты нам запаліў На гэтай балотнай зямлі, Дзе мы тут справеку былі І будзем, як гэты прастор, Як гэта імкненне да зор.
Максім Багдановіч... Максім...

Балада XX стагоддзя

Памяці бабулі ГАННЫ
Дзгараці ціха свечкі ў Храме, Раскуплялася гарэлка ў краме...
Толькі не канчалася жыццё, Што ляцела, як ляціць лісцё Восенню ў калюгі і ў балота.
І пра рай гарланіла басота, Што аж чэрціям весела было, І знікала боскае святло, І на Храмах вырасцілі травы, І мязотнікі шукалі славы...
Ну а ты хацела быць святой, Як свято над спаленай царквой, Як ікона, што з агню дасталі І забыліся куды схавалі.
Час прайшоў і ты ў труне ляжыш, Як павалены на травы крыж. І стаім мы ціха над табою, Нібы дым над спаленай царквой.

Выкраданне Беларусі

О Беларусь, мая шыпына, зялёны ліст, чырвоны цвет!
Уладзімір Дубоўка
Над морам жжаўцелым травы Шыпыны лісточак зялёны Вятрамі на злом галавы Падхоплены ў неба шалёна.
А ў небе сцюдзёным, начным Вялікія, вечныя зоры Аб нечым гавораць сваім І што ім, што робіцца ў моры, Над морам жжаўцелым травы, Дзе птушкі, як душы, лятаюць, Дзе людзі ідуць да царквы І Бога, і праўду шукаюць. І мала хто бачыць ля зор Зялёны лісточак шыпыны,

Самотны, як родны прастор, І родны, як сум, і адзіны...

Наша балада

Ужо не ўбачыцца ніколі нам У гэтым свеце, а тым больш у тым. Травой зарасла сцяжына ў Храм, І Храма наш знік, як ад кастрышча дым, І Храма ў нас нібы і не было, Як і не будзе ў гэтым свеце нас. І ў Храме, нібы ў ліхтары святло, Адплыў да Бога наш з табою час. І ўжо не ўбачыцца ніколі нам, Як век не зразумець нам боскіх слоў, Як дым да вогнішч не вярнуць вятрам, Як дыму не вярнуць вятроў...

Нарэшце дачакаліся цяпла... Нібы ў душу патрапіла страла, Што прыляцела з прамінулых год.

У выш гляджу, як воўк на лес, гляджу, Як жыць хачу, хачу хутчэй дажджу, Які ажывіць, як траву, народ.

Хацець — не грэх, але чаго няма, Таго й са свечкай тут шукаць дарма, А ў нас жаданняў хоць ты прадавай.

І ты бяжыш пад сонца ўсё хутчэй, Ды ўжо разліты на твой шлях алей І ўжо грукоча, нібы гром, трамвай...

Начныя вуліцы залітыя святлом, Нібыта руслы рэк залітыя віном Краіны райскай, што начамі сніцца нам У гэтым свеце, што даўно не Храм. А дымная майстэрня п’яных шкаляроў, Што любяць гаварыць пра грошы і любоў.

Начныя вуліцы залітыя святлом Люблю, як вершы Блока, пачытаць прад сном І ў вуліцах згубіцца, быццам патануць І быццам у краіну райскую зірнуць, І ўбачыць руслы рэк, залітыя віном, Нібыта вуліцы, залітыя святлом, Дзе я адзін іду, нібы плыву, дамоў Ад маладых жанчын і п’яных сяброў, Каб зноўку вершы Блока перад сном чытаць, Пакуль начныя вуліцы не спяць

Галоднаму паэту Нічога ніколі нідзе не прасі, Усмешку сваю, быццам бомбу, насі, Бо бедны, багаты — у час свой памрэш.

І нехта ўсё ж прыйдзе калісь на клады, І спыніцца побач: “Які малады...”, І ўспомніць малітву, нібыта твой верш.

А сёння ты ў бары, галодны, сядзіш І слухаеш песні пра сыты Парыж, Якому на нас па жыцці напляваць...

Закончыцца ноч і закончыцца год, І з Мінска ўзляціць на Парыж самалёт, Якім толькі ў верхах ты будзеш лятаць...

Лёгкі снег замятае зямлю, Снег цяжкі цяпла шэпча “люблю”, І мы ў снезе знікаем густым, Нібы ў воблаках Ерусалім, У якім нам ніколі не быць, Бо нам гэтае поле любіць, Праз якое дарогі няма З каралеўства на выспе Зіма. Белы снег замятае жыццё, Як на вуліцах менскіх смяццё Замятаецца аж да вясны, Ля якой мы стаім, як сцяны, За якой невядомы нам свет, У якім ці патрэбен паэт, Што самотны, як снег, што ляціць На зямлю, каб палёт свой любіць І не помніць далёкіх аблок, Як не помніць сябе матылёк На пачатку зямнога жыцця... Ты смяешся, бы ў Храме дзіця, У зме адзінокай, як мы. Там за полем старыя дамы І да іх нам ісці праз снягі, Як рацэ вясной праз берагі.

І мы ў снезе не знікнем густым, Як не знік у пясках Ерусалім...

Ты ведаеш даўно, што мы памром, Праз вуліцы, залітыя святлом, Сплывём, як воск

са свечак у царкве, Як у зямлю спывае па траве Раса, сабою жывячы траву, Што й на маглах шэпча нам “жыву”.

І хочаш жыць ты, як жыве трава На вуліцы, дзе белая царква Стаіць, як па-над

свечкай белы дым Стаіць нябачны ў ночы анікім, Бо гэты дым з малітваю плыве, Бо гэты дым, нібы анёл, жыве У Храме, праз які аднойчы нам Праплыць, як дыму праплываць праз Храм, Праз вуліцы, залітыя святлом, Праз думкі, што асветлены крыжом, У свет стары, па-над якім трава, У новы, на якім стаіць Царква...

З Мінска я на Маладэчына зноў еду, Нібы ў жыццё з таго вяртаючыся свету,

Нібы ўспываючы з праклятай глыбіні, Гляджу на ліхтароў анельскія агні, Што ў вёсках, як вуголле ў прысаку, ізноў Сярод вячэрняга туману і кустоў Гараць, мне асвятляючы мой даўні шлях

І слёзы абуджаючы ў маіх вачах, Гараць і гаснуць за знямелымі кустамі, Як майскія жукі пад мокрымі лістамі. Гараць і гаснуць, гаснуць і гараць ізноў, Бо з Мінска я вяртаюся ўначы дамоў, Каб зноўку там адчуць, што я яшчэ жывы, Як цень дрыготкі ад палын-травы...

Ты ў шэрым горадзе жывеш, Нібыта пішаш белы верш Пра гэты свет, які, як сон, Як недапіты самагон У пляшцы, дзе на дне мута, І мы, над ім, як машката, Трапечамся, бо хочам жыць, Як хочам пасля п’янкi піць Ваду, нібыта белы верш, Які напішаш і прап’еш, Не разумеючы, што ты Таксама створаны з вады, Па-над якую машката, Якой нікому не шкада. Ты ў шэрым горадзе чужы, Як побач боханаў глыжы, Якімі хлопцы вокны б’юць, Там, дзе гарэлі не даюць, Бы не даюць, як хочаш, жыць. Але ніхто з нас не бяжыць Да хат, што топяцца ў траве, Да хат, дзе белы верш жыве Пра гэты свет, які, як сон, Як недапіты самагон.

Мал. Веранікі ШНІП

I
У пакоі цёмна. Гэтак жа цёмна і за шклом, прыхаваным цяжкімі зялёнымі шторами. Рэзкім трэскатам будзільнік будзіць Яго.

Халадна. Батарэі не ўключаюць, эканомячы паліва, у настайлай бетоннай дзевяціпавярхоўцы, пранізанай зверху да нізу ліфтамі, смеццераводамі, каналізацыйнымі і вентыляцыйнымі трубамаі, гуляюць скразнякі, штовосень тут сапраўдная лядоўна, нават пад дзвюма коўдрамі стыне цела, усю ноч,

голосам пачынаюць акцёры знакаміты маналог, у якім каторы год шукаюць адказ на тое наўгалоўнейшае, што чамусьці абавязкова трэба спазнаць чалавеку і без чаго, мабыць, і не варта паяўляцца ў свеце: **"Быць альбо не быць?"**

Цішыня ў кабінце. Абвёўшы гіпна-тычным позіткам падначаленых, Малодшы Прыкарытнік працягвае свой маналог, у якім даецца ясны адказ на ўсе гэтыя быць альбо не быць, якімі ўжо каторае дзесяцігоддзе тлумача галовы неразумных людзей:

ў вясковай хаце. Маці знадворку прымкнула хату, пакінуўшы хлопчыка, каб ён не збег на вуліцу ды бяды не натварыў, сама ж падалася ў Бярозава на раздабыткі. За доўгі-доўгі дзень хлопчык стаіўся, колькі разоў у акно глядзеў, плакаў і клікаў працяжна маму, бо ведаў: калі маму паклічаш, то яна тут жа і паявіцца, хлеба прынясе, мо нават і цукру дробачка! Вось да халаднага шкла лобікам прыткнуўшыся, слёз салодкіх удалася наглытаўшыся, хлопчык на двор глядзіць, дзе снег пайшоў. Сняжынкі падаюць на двор, на паветку,

Васіль ПІГЕВІЧ

I СКАЗАНА БЫЛО...

падкурчыўшы ногі, Ён круціўся з боку на бок, каб сагрэцца, і толькі гадзін у шэсць цела размякла, і Ён нарэшце заснуў.

Звычайным рукам рукі націскаецца гузік дыстанцыйніка. У пакоі тут жа паяўляецца галава Вядучага. Вядучы кажа пра забойства бездапаможнай старой, у якой сын Зэк цыганіў апошняю капейку, пра лямант Апазіцыі, пра апошняе выступленне Палітыка, — і знявечанае акрываўленае цела старой, і гарлапаністы мітынг Апазіцыі, і зашморганутая на шыі тугім гальштукам, бы пятлёю, галава Палітыка — таксама ўрываюцца ў пакой на тым імгненні, калі засцілаецца ложка, нацягваецца на стылае цела адзенне. Перад адыходам у ванну Ён зноўку націскае гузік дыстанцыйніка, — калі пабялелы ці то ад злосці ці то ад жаху Палітык кляне лярву Апазіцыю, якая смаўжом смокча сок і клёкі, не дае спакою ні днём ні ноччу.

Роўна ў восем — ні хвіліны пазней — Ён павінен пакінуць прыстанішча, замкнуўшы за сабою абабітыя дэрманцінам металічныя дзверы, за якімі ад зладзюганаў хаваецца Шчасце, што збіраецца гадамі і дзесяцігоддзямі.

Такая ўжо планіда людская, што яны павінны збіраць і хаваць адно ад аднаго сваё Шчасце.

Світае. Кудзелістыя хмары нясуцца немаведама куды, чапляючыся за высоткі, яны слязюцца халоднымі кроплямі, сыры халодны вецер тут жа шпурляе іх на шэры асфальт, на голяя, без лістоты, кусты і клёны, на твары, на постаці, над якімі чарнеюць парасоны.

Восень. Глыбокая восень.

Ля пад'езда стаіць легкавік. Дыстанцыйнікам Ён выклічае сігналацыю — легкавік адзвяскае звычайным яўканнем, — ключом адмыкае дзверцы легкавіка, садзіцца, заводзіць і прагравае рухавік. Вуркатлівая машына вывозіць Яго на вуліцу, — дзе міготкія святлафоры на скрыжаваннях, дзе гэтыя ж легкавікі суцэльнымі плынямі, бы ручайныя трэскі, нясуць людзей да таго агромністага і бязмежнага, што ад нараджэння прылепляецца да кожнага, і да Бамжа і да Палітыка, што змушае людзей гоісаць адно за адным па вуліцах і кабінетах, прытанцоўваць ля грывучых прамасленых станкоў і доўгіх-доўгіх канвеерных стужак, змушае сядзець за сталамі перад калькулятарамі, перад маніторамі і, варушачы вуснамі, — каб не памыліцца, — складаваць ланцугі лічбаў, формул, рыхтаваць справаздачы, даведкі, што змушае Палітыка карміць і трымаць Прыкарытнікаў, ды і саміх Прыкарытнікаў без напаміну Палітыка змушае штрафваць, ляпіць вымовы, лупцаваць ботамі і дубінкамі, а то і ў каталажкі садзіць усіх, хто надумае ўцякаць ці адлыньваць ад гэтага бязмежнага, што прылеплена да кожнага.

Легкавік падвозіць Яго да будыніны, у якой трэба правесці дзень.

Як толькі Ён сядзе за рабочы стол, тэлефонным звонкам Малодшы Прыкарытнік выклічае на нараду. Апошні месяц Малодшы Прыкарытнік надта сярдыты, ледзь не штодня ён праводзіць нарады, на іх то енчыць, то верашчыць на падначаленых — зрываецца графік уводу ў дзеянне Саманавучальнага Камп'ютэра.

— Ці петрыць хто з вас, што мы знаходзімся на краі бездані? — Малодшы Прыкарытнік пачынае нараду спакойным і трагічным голасам — гэтакім

— Адзел збору інфармацыі даўным-даўно сабраў звесткі пра гараджан: і тэлефонныя размовы, — шматзначны ківок пальцам на тэлефон, — і вулічныя плёткі, я ўжо не ўпамінаю пра службовыя і неслужбовыя перамовы — усё штодзённа збіраецца і перадаецца Адзелу кадзіравання. Яны таксама сваю Работу зрабілі, на мінулым тыдні яны запусцілі ў дзеянне інфармацыйны чып, так што магу вас павіншаваць: уся інфармацыя пра кожнага з прысутных штохвілінна кадзіруецца, паступае і збіраецца для прыняцця пэўнага рашэння. А чым жа занятыя мы? Мы ніяк не можам запусціць у дзеянне чып кіравання. На нас усё замыкаецца. Без чыпа кіравання ніхто не зможа запусціць у дзеянне Саманавучальны Камп'ютэр, а без ягоных рэкамендацый павялічваецца хаос, лішняе дубліраванне, немаэтазгоднасць, да нуля ўпадзе прадукцыйнасць. Вы што думасце, за гэта нас паглядзіць па галоўцы? Я не сплю ночамі, а вы чым заклапочаны? У чым праблема праблем, пытаюся я ў вас?

Пабялелы Малодшы Прыкарытнік не можа супакоіцца. Цяпер ніхто не думае апраўдвацца, — людзі разумеюць, што ў ляманце Малодшага Прыкарытніка хаваецца жахоце перад прысудам і адчыткаю Старэйшага Прыкарытніка — усе паяднаны ланцугом служэння і паслушэнства, мо ў гэтым і ёсць найвышэйшы сэнс, адказ на ўсе гэтыя **быць альбо не быць**, а ўсё астатняе, што ў падручніках пішацца, што філосафы п'явузгаюць, што па тэлевізары грывіць — духта, лішніца, марная надзея пазбавіцца гэтага бязмежнага і безаблічнага, чаго ніхто, нават і Палітык, не можа пазбавіцца.

Нарада закончана. Знявечаныя пагрозамі людзі вяртаюцца да Рабочых сталоў і тут жа, спрачаючыся да хрыпачыя з пастайшчыкамі, лямантуюць у тэлефонныя трубки, пільна ўзіраючыся ў маніторы камп'ютэраў распрацоўваюць навіейшыя праграмы, з дапамогаю якіх можна змадэляваць найлепшы варыянт мікрасхемы чыпа, кантралююць ход лабараторных выпрабаванняў — паступова тое бязмежнае, чаму яны служаць, накідае на людзей ліпкае павуцінне, у якім стамяляцца, драгнецца цела, баліць галава, — як ні расцірай пальцамі скроні, як ні ўзбадзёрвай сябе кубачкам кавы...

Пад вечар Яно, насыціўшыся, адпускае людзей...

Разам з іншымі Ён падымаецца з крэсла, наводзіць парадка на Рабочым сталі і выходзіць з будыніны.

Неба ўвачавідкі цямнее. Дзе-нідзе літары загараюцца. Дождж перастаў, а калі — Ён і не бачыў. Вецер заціх. Пахаладала. Падмарожвае нанач, мабыць, вась-вась пойдзе першы снег — пасылецца з цяжкіх цёмна-сініх гурбаў, што застылі, зачачіўшыся за плоскія дахі высотак.

Кароткі вясенскі дзень скончыўся — як і не было. Ён ідзе да легкавіка і думае, што сягоння, як і ўчора, як і пазаўчора, нічога ў жыцці не змянілася — халадная імклівая плынь Часу надта ўжо хутка цягне Яго немаведама куды, і тут нават азірнаюцца не паспяваючы, не тое што задумацца пра лёс і сэнс, таму тыдні і месяцы сціскаюцца да бяздумных хвілін, — толькі незразумелы халадок калі-нікалі працінае неспакойнае цела.

Сядзячы ў настайлым за дзень легкавіку, праграваючы рухавік, нечакана Ён бачыць пяцігадовага хлопчыка

дзе пасечаныя бацькам дровы ляжаць, на страху хлява, дзе карова стаіць. Нехаця ў звонкай бясконай цішыні сняжынкі лятуць і лятуць, кудлаценькія, вялікія, па лапцю, што Бронька носіць, і адчувае хлопчык, што ўсё наўкола пранізна магутнай плыню Часу. Падхапіўшы яго з невядомасці, Час паволі нясе ў доўгім дні міма сонных сняжынак да маці, якая з клункою за плячыма спышае з Бярозава да бацькі, які вечарам, прапахлы кажухом і махоркаю, паявіцца ў хаце. І яшчэ далей нясе яго Час, дзе цёплае бялюткае сонца ў блакіце, дзе ручайны цурбоняць усю вясеннюю ноч, калі цёплы туман злівае снег з палёў, калі шпакі на ішпакоўнях заліваюцца, напаяўняючы душу салодкай радасцю. Час цёплы і салодкі, і калі пачынаеш думаць, што прынясе Час, то аж слёзы выступаюць і крыўда апякае: ну чаму ж, чаму ж Час гэтакі маруды?

Ні з таго ні з сёго дрыжаць пальцы рук, далонню Ён спрабуе сарваць гідкае павуцінне — праводзіць пальцамі па твары, па залысінах, ды — марная надзея, толькі хлопчыка спудзіў, прагнаў невядома куды.

Легкавік зноўку выносіць Яго ў тыя віткі, з якіх не вылузнуцца: знаёмы пад'езд з кодавым замком, металічныя дзверы, бліскучы паркет у калідоры, кухня, у якой ля электрапліты стаіць распаўнёная жанчына, а за сталом на табурэтцы месціцца дачка. Дачка торкае відэльцам у талерку, на якой чырванее нясмачная сасіска, прыгатаваная з генетычна падпраўленай соі — жонка любіць купляць у магазіне паўфабрыкаты, каб лішніцай не займацца, — і заадно пазірае ў падручнік, што ляжыць на каленях.

— У мяне заўтра кантрольная. Ты не падкажаш, які рашыць задачу? — дачка глядзіць у вочы.

Ён застывае ў дзвярах кухні, моўчкі глядзіць на дачку, да якой вась ўжо каторы год Яна падлабунываецца, бо ўсё гэтыя фізікі, хіміі, матэматыкі, біялогіі, заалогіі толькі дзеля таго і існуюць, каб зацугляць чалавека, і дапамагчы дачцэ Ён ніяк не зможа, бо і сам даўно зацугляны, мацней, чым Палітык Апазіцыі, таму і буркае вінавата:

— Я ўсё забыў. Наўрад ці змагу рашыць твае задачы.

— От, я так і здагадалася, што ты мне не памочнік. Які ты ўжо стары і адсталы, — чамусьці радасна ўсміхаецца дачка і, забыўшыся пра соевую сасіску, зноўку ўторкваецца вачыма ў падручнік — у тую лжывую надзею на Шчасце, якой цешыць сябе каторы год.

У яе ўжо сутуляцца плечы ад штодзённага шасцігадзіннага выседжвання за партую, яна часіюкам жаліцца, што баліць галава і слязюцца вочы пасля ўрокаў інфарматыкі, калі зырыцца на экран манітора.

Шкада, шкада дачкі... Атупелы і высмактаны, Ён кладзецца ў ложка і праз пульта дыстанцыйніка ўключае тэлевізар — Новую Біблію, без якой ні не можа абысціся. У галаве туманіцца, яна даастатку забіваецца нечым цяжкім, непаваротлівым — Ён урэшце засынае, забыўшыся выключыць Новую Біблію. У сне, як у іншым свеце, Яго штосьці трывожыць, неадчэпнае, пакутлівае. Ён уздрыгвае, мармыча штосьці, — ці то кліча некага, ці то жаліцца некаму. Ён ніяк не можа супакоіцца, як і не можа вызваліцца ад цяжкага ліпкага сну, што скоўвае цела да раніцы.

II
А раніцаю, адсунуўшы шторы на вакне, Ён бачыць прыбелены асфальт, прыбеленыя плоскія дахі, і тады загадавацца, што трэба рабіць.

— Сягоння ж субота, ты куды намыльваецца? — пытае жонка.

— Дамоў з'езджу. Мне аднаму пабыць хочацца, — маніць Ён, не падымаючы вачэй, бо добра ведае, што адзін да скону дзён не можа быць, і таму даказваць і тлумачыць штосьці жонцы, а тым болей, спрачацца з ёю — няварта: адным чалавекам больш ля яго, адным менш — якая розніца?

Вуліца, паварот, святлафор на скрыжаваннях, шэрае бруднае месіва, што сцелецца пад колы, і вась — ускураіна, знаёмая пяціпавярхоўка, акно на пятым, адкуль Яна, няшчасная, вылецела...

Прытармазіўшы, Ён глушыць машыну і нерухома глядзіць на цяпер зашторанае акно. Шум горада, як і шум машын, усё, чым быў заняты цалоткімі днямі, нават Новая Біблія — адступае, Ён суцішаецца, і тады ўжо выплывае Яе голас, глухаваты, аксамітавы:

— З гэтым Алкашом развесціся — развялася, а развесціся — не магу. Куды падацца з двухпакаёўкі, калі сын на руках? За якія грошы я тую кватэру куплю! А гэтую Алкаш і не збіраецца мяняць. Як хто знорок прыдумаў гэтыя клетухі-хрушчоўкі, каб людзі пакутавалі...

Голас быў блізкі, жывы — і гэта супакойвала. Падумалася, што, магчыма, каханне — гэта і ёсць адчуванне аднасці: і голасу, і паху цела, і дотыку...

— Ой, міленькі ты мой, узяў бы ты мяне з сабой, — пры развітванні Яна часта казала гэтыя словы, напаяў сур'езна-напаяўжартам, гаварыла іх нараспеў, бо і сама добра ведала, што нікуды Ён Яе не зможа ўзяць.

І куды ж Ён мог узяць Яе, у які Край? І дзе ж ён, той Край ішчаслівы, у якой старане-старонцы?

— Нічога, калі голас твой гучыць, то мы ўсё яшчэ разам, — шэпча Ён і тут жа, завёўшы машыну, газануўшы, набірае хуткасць і пакідае Алкаша, вечна вясёлага і ішчаслівага, якому ўсё да лямпачкі і які ўсім да лямпачкі, каб толькі не атручылае паветра, якое вечна клупіцца ля яго. Мабыць, у гэтым паветры Яна і пачала задыхацца і, каб зусім не задыхнуцца, выскачыла ў акно.

А, можа, усё і не так было, можа, аднойчы, як гэта бывае ў жанчын, Яна адчула, што ёсць Час, — мо ў люстэрка зірнула і сівы волас угледзела, і падзівілася напачатку, што гэтак рана сівець пачала, хоць маладой сябе пачувала, ды і Часу не адчувала, а тут ні з таго ні з сёго адчула, што нешта чэпкае і ўладнае бярэ ў палон і з кожнай хвілінаю ўсё хутчэй і хутчэй адносіць туды, дзе засмяглыя сухія берагі адзіноты, дзе прыцэльна-цыганскі ацэначны позірк мужчыны, ад якога пачуваш сябе вінаватай немаведама за што, мо нават і за тое, што на свет паявілася ды з гэтым Алкашом звязалася, дзе смех беспрычынны знікае, і тады Ён, няшчаснай, гэтак захачалася хоць адно маленечкае імгненне пабыць свабоднай, гэтак захачалася вырвацца з плыні Часу, што Яна, адчайная, вылецела...

Дактары казалі, што сэрца ў Яе спынілася раней, яшчэ ў палёце, да ўдару аб шэры асфальт. Казалі яшчэ, што такое ў многіх бывае, — мабыць, надта ўжо доўга чалавек плаціць за свабоду...

Палі, пералескі, а потым, праз якую гадзіну, ля дарогі на бетонным слупку мільгае: "Жыцтва".

Машына ўкочваецца ў вёску, сунецца да памятнай вузкай вулі. Там машына спыняецца, і Ён выходзіць з яе. Удыхаючы на ўсе грудзі халаднаватае паветра, Ён адчувае, што гэтым разам павуцінне так і не знікла, хоць дагэтуль яно само па сабе знікала, яно знікала нават тады, калі шыльдачку на бетонным слупку бачыў.

Пасля гулкай машыны ад цішыні аж у вушах звніць. Прыбелена вулкаю ідзе Ён за агароды, да высокага абрывістага берага рачулікі, дзе высіяцца ціхія бярозы і сосны, дзе між дрэў агароджаныя магільні. Ён заходзіць за агародку адной з іх і застывае перад шэрым гранітам, у які ўмацаваны два фотаздымкі: мужчына і жанчына глядзяць у вочы, ці то спытаць штосьці хочучы, ці то параціць.

Ён зноўку суцішаецца — хоча пачуць іх галасы. Кожны раз, калі прыходзіў сюды, чуў іх галасы, і тады вобмігам злятала з цела павуцінне і штосьці цёмнае, гідкае, што збіралася ў душы днямі і тыднямі, пачынала выпякаць з грудзей — струменіць у шэрую зямлю, (Працяг на стар. 14—15)

УХОУНАСЦЮ СВЕТА УРАТУЕЦЦА...

Сцэнограф
Аскар Марыкс

110-гадоваму юбілею старэйшага майстра беларускай сцэнаграфіі Аскара Марыкса прысвечана выстава ў гасцёўні Галубка, філіяле Дзяржаўнага музея музычнай і тэатральнай культуры Беларусі.

Аскар Марыкс нарадзіўся ў 1890 годзе ў Львове. Суровая жыццёвая школа чакала мастака на пачатку творчай дзейнасці — вандраванні па Заходняй Еўропе, патрэба працаваць за акраец хлеба.

Але над усім панавала прага да вучобы. І гэтая прага перамагла ўсе перашкоды — Марыкс стаў студэнтам пражскага філіяла Венскай акадэміі мастацтваў. Была таксама вучоба ў І. Мільберга, К. Канберга, у Варшаўскай студыі заахвочвання мастакоў.

На Беларусь Марыкс прыехаў ужо сталым мастаком, маючы за плячыма дзесяцігадовую практыку мастака-дэкаратара, архітэктара, прыкладніка.

Ягоння працы былі вядомыя ў Заходняй Еўропе, потым у Расіі. Знаходзячыся яшчэ ў Чырвонай Арміі, Марыкс пачынае сумесна з мастаком Елісеевым займацца мастацкім афармленнем спектакляў у Беларускай Дзяржаўнай тэатры.

Пасля дэмабілізацыі, пачынаючы з 1922 г., разам са старэйшым майстрам беларускай сцэны Е. Мірвічам ён прымае самы актыўны ўдзел у стварэнні Першага Беларускага тэатра. За час працы ў БДТ-1 А. Марыкс зрабіў сцэнічнае афармленне да шэрагу спектакляў, якія ўвайшлі ў скарбонку беларускага мастацтва. Цікавае задумкі, таленавітае інтэрпрэтацыя беларускіх фальклорна-эпіграфічных матываў вызначаюць афармленне спектакляў на нацыянальную тэму: "Машэка", "Салавей", "Кастусь Каліноўскі" і інш.

Мастак заўсёды вельмі далікатна вытрымліваў стылістычныя асаблівасці часу, калі ствараў свой асаблівы сусвет на сцэнічнай пляцоўцы ў спектаклях класічнага рэпертуару.

Дэкарацыі гэтага мастака вылучалі ясна і строга дакладнасць сцэнічнай прасторы. Усе яго работы вылучала высокая культура малюнка, выразная чысціня ліній і кампазіцыі.

Усе намаганні, увесь свой шматгранны талент накіроўваў мастак на больш поўнае раскрыццё думкі рэжысёра сродкамі выяўленчага мастацтва, стварэнне цэласнага арганізма спектакля.

Распрацоўка сцэнічнага касцюма і гриму, зробленая А. Марыксам, і прадстаўленая ў экспазіцыі выставы, адмысловая выява персанажа. Дэталёва распрацаваныя, шматгранныя, характэрныя рысы і аксесуары гэтай выявы — сапраўдныя "партрэты" дзеючых асоб. У іх усё апраўдана вобразнай характарыстыкай, няма перагружанасці, мітусні, перабольшвання нязначных дэталей.

А. Марыкс упершыню зрабіў на беларускай сцэне трохмернае афармленне сцэнічнай пляцоўкі замест тагачаснага ўмоўнага "павільёна". З яго імем звязана стварэнне першага ў Беларусі макета да афармлення спектакля "Мешчанін у дваранстве".

Больш за 200 спектакляў аформлена мастаком толькі на беларускай сцэне. Сярод іх работы для тэатраў імя Янкі Купалы, імя Якуба Коласа, Дзяржаўнага тэатра оперы і балета. Працаваў ён таксама для тэатраў Смаленска, Горкага, Ташкента.

А. Марыкс з'яўляецца аўтарам графічных серыі "Поінікі дойдліства Беларусі", "Беларускае адзенне", "Беларусь старажытная", шэрагу цікавых пано, вітражоў. Яго алоўку і пэндзлю належыць шмат партрэтаў, пейзажаў, нацюрмортаў, архітэктурных праектаў. Усе яны прайшлі самае цяжкае для мастака выпрабаванне — выпрабаванне Часам, які захаваў хаця далёка не ўсе ягоння творы, але ўсё ж дазволіў нам атрымаць асалоду ад знаёмства з гэтым цікавым плазмам гісторыі беларускага мастацтва.

М. Т.

Імя Віталія Радзіёнава добра ведаюць чытачы "ЛіМа". Музыкант-асветнік, педагог, які ўсё сваё жыццё аддае творчасці і падтрымцы маладых талентаў, ён больш за чвэрць стагоддзя вядзе заняткі па кампазіцыі ў Гродзенскім і Лідскім музычных вучылішчах, у дзіцячых музычных школах — Ваўкавыскай, Лідскай, Індурскай, Луненскай, Верцялішкаўскай і іншых. Ён проста апантаны ідэяй, каб усе адораныя дзеці і падлеткі пазнаёміліся з асновамі кампазіцыі, далучыліся да музычнай творчасці.

Зрэшты, пра В. Радзіёнава і яго колішніх вучняў, якія абралі шлях прафесійнага кампазітара, "ЛіМ" неаднойчы распавядаў. А сам Віталій Канстанцінавіч рэгулярна публікуе ў штотыднёвіку свае карэспандэнцыі пра музыкае жыццё Гарадзеншчыны.

— Віталій Канстанцінавіч, вядома, што вы з'яўляецеся старшынёй Асацыяцыі кампазітараў Гарадзеншчыны. Раскажыце пра кола сваіх абавязкаў.

— Асацыяцыя была створана па маёй ініцыятыве ў 1994 годзе і дзейнічае пры абласным метадычным цэнтры народнай творчасці. У яе складзе каля сямідзесяці аўтараў, кожны з якіх мае патрэбу ў творчай дапамозе і падтрымцы. Арганізуюю аўтарскія канцэрты, прадстаўляю творы на радыё і тэлебачанні, а цяпер яшчэ і вяду канцэрты ў Камернай зале Гродзенскай абласной

філармоніі. Даводзіцца садзейнічаць у выданні нотных зборнікаў нашых кампазітараў, выпуску аўдыёкасетаў. Да кожнага трэба знайсці індывідуальны падыход, перад кожным адкрыць творчыя далягалы.

Вельмі рады, што прыклаў пэўныя намаганні для прапаганды творчасці тых, хто працуе ў песенным жанры, у прыватнасці, Алены Пячынінай, Вячаслава Пыпеца, Аляксандра Чопчыца, Аляксандра Маркелава, Марка Копа. Дапамагаю і тым, хто піша камерную і харавую музыку. Гэта Вераніка Швец, Станіслаў Гулецкі, Сяргей Бугасаў, Канстанцін Яскоў.

УРАЖАННЕ

Сола імправізацыі з меладрамай

Маскоўскія тэатразнаўцы даўно вырашылі, што сапраўдны тэатр сёння існуе не ў сталіцы, а ў правінцыі. Менавіта ў тэатральных мястэчках Расіі — "цнатлівых", неразбэшчаных на эксперыменты — "вырабляюцца" сапраўдныя спектаклі-пярліны...

Абласныя тэатры Беларусі сёння таксама мусяць здзіўляць нашых тэатраў (матэрыял В. Салеева "Тэатр у абласным вымярэнні", які быў надрукаваны ў мінулым нумары "ЛіМа" — гэта толькі пачатак размовы пра стан беларускіх абласных тэатраў, так бы мовіць, адзін бок медаля). Напрыклад, на рэспубліканскім тэатральным фестывалі "Маладзечанская сакавіца-2001" і журы, і крытыкам, і глядачам прыйшоўся даспадобы якраз спектакль Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра "Трышчан ды Іжота" па п'есе С. Кавалёва. Некажан фэст адкрыў у вядомым рэжысёры-лялечніку А. Жугждзе таленавітага драматычнага рэжысёра, які мусіў стварыць на сцэне жывое, яркае тэатральнае відовішча. Мо крышачку горш гэта атрымалася ў галоўнага рэжысёра Маладзечанскага абласнога драматычнага тэатра М. Мацкевіча, які паказаў на фестывалі прэм'еру — спектакль "Кіма" па п'есе А. Дударова. Але і стваральнікі "Кіма" імкнуліся дасягнуць пэўнага мастакоўскага ўзроўню.

Адным словам ўражанні ад спектакляў засталіся (на жаль, падрабязна раскажаць пра фестываль "Маладзечанская сакавіца-2001" на старонках "ЛіМа" не выпадала). І згадаць пра іх зараз ёсць падстава ў газетным роздуме пра сучасныя мастацкія дасягненні абласных драматычных тэатраў Беларусі.

...Нервовы праменьчык пражэктара спяшаецца за зменлівым тварам Іжоты. Але куды яму! Як можна паспець зафіксаваць рамантыку самаахвяравання?.. Як можна выхапіць бялітасным святлом хваравітую хісткасць пачуццяў, каб услед за пражэктарам злавіла яе напружанне вока глядача?.. Немагчыма. І непатрэбна. Гэтая рамантыка паўпачуццяў, паўценняў, недасказанасці, у якую ўводзіць цудоўная музыка гітарыста Р. Блэкмара, перадаецца глядацкай зале інтуітыўна — падсвядомай энергетыкай сярэднявечча. Але што гэта?.. Романтычны карабель кахання змяняецца сучасным увасабленнем тэатральных падмостваў, на якіх, звесішы ногі, сядзіць з цыгарэткай у рuce актрыса і співацым голасам пытае рэжысёра, як ёй іграць?..

У эпіграф да сваёй п'есы вядомы беларускі драматург С. Кавалёў выносіць словы К. Льюіса: "Мы хочам зразумець змест п'есы, у якой самі бяром удзел як акцёры. Але ці могуць акцёры зразумець змест гранай імі п'есы? Не з'яўляемся ані яе аўтарамі, ані яе рэжысёрамі, ані нават глядачамі. Выступаем на сцэне". Рэжысёр Алег Жугжда, які ставіць "Трышчан ды Іжоту" практычна без "купюр", мусіць данесці гэтую ідэю праз ашаламляльныя пераходы ад непасрэднага існавання герояў у сцэнічнай прасторы да поўнага адхілення ад яе. Выкарыстоўваючы своеасаблівы прыём "тэатр у тэатры", — мы бачым на рэальнай сцэне іншыя тэатральныя падмоствы — рэжысёр паказвае і сутнасць закуліснага быцця тэатра, і сыграны ўмоўнае жыццё, якія часам пераплятаюцца адно з адным. А наогул спектакль Жугжды — гэта суцэльная імправізацыя.

Імправізацыя пачынаецца ўжо з цікава прадстаўленай сцэнаграфіі. Тут не пабачыш раскошы сярэднявечча, кідкай шыкоўнасці касцюмаў. З усіх дэкарацый — дошка, што гайдаецца на белых фіранках. У адной сцэне яна сімвалізуе карабель, на якім Трышчан вязе Іжоту да свайго дзядзькі, караля Маркі. У другой — шахматнае поле, за якім каварны Марка мовіць свой "стратэгічны" план. У апошняй жа сцэне дошка падзяляецца на дзве паловы — і з'яўляюцца імправізаваныя коні з палатнянымі хвастамі... Ніякай

раскошы, усё проста і, мабыць, геніяльна?.. Вынаходніцтва рэжысёра выяўляецца ў жанравым вызначэнні спектакля: трагі-

камичная парафраза ў 2-х дзях. Гэта — ўдалая гульня з формай, тонкае балансаванне паміж трагедыяй і камедыяй. А. Жугжда смела маніпулюе акцэрамі, рашуча і непрыкметна націскае на вядомыя толькі яму рычажкі, — і напружаны драматызм, не дасягаючы свайго "апагею", умоўна стасуе месца камічным рэлікам, сучаснаму "здоровому" скептыцызму. Ці можа актёр-трагік пагадзіцца з тым, што яго персанаж не памірае напрыканцы спектакля? З гумарам прадстаўляючы караля Марку, ён дэманстравіўна, па-тэатральнаму, мусіць забіць сябе нажом.

Так, спектакль мае скептычны характар. Тут усё падвргаецца сумніву. І каханне Трышчана ды Іжоты — гэта толькі пырска чарадзейнага пітва. Скептычна разглядаецца цнатлівасць Іжоты, а таксама "сарамлівае" яе вынаходлівай служкі Брагіні: цнатлівая, вясёлая Брагіня (гэтую ролю з добрым густам вядзе Ганна Лабанок) выглядае надзвычай пластычнай, раскаванай, зямной жанчынай. У першую ж шлюбную ноч яна паводзіць сябе як сапраўдны куртызанка. Ставіцца пад сумненне і велічнасць учынку самаахвяравання Іжоты (Н. Калакустава). На жаль, самаахвяраванне ў каханні падаецца недарэчным, непатрэбным і нават

— Вы нямае зрабілі для арганізацыі шэрагу конкурсаў і фестываляў...

— Так, сапраўды, я стаяў ля вытокаў першага конкурсу юных кампазітараў Гродзенскай вобласці ў 1979 годзе. Міжнароднага конкурсу маладых кампазітараў "Надзея", прысвечанага М. Багдановічу (Гродна, 1992 г.), раённага конкурсу юных выканаўцаў імя Канстанціна Горскага ў Лідзе (1996 г.), конкурсу самадзейных кампазітараў Гродзеншчыны (Гродна, 1999 г.). І гэты былі не аднаразовыя мерапрыемствы. Напрыклад, конкурс "Надзея" адбыўся ўжо пяць разоў. На ім збіралася кампазітарская моладзь з Беларусі, Украіны, Расіі. У межах яго была прадстаўлена амаль уся палітра музычных жанраў — ад песні да сімфоніі. Тут упершыню паўсталі перад слухачамі бліскучыя таленты, якія, несумненна, стануць багаццем нацыянальных культур трох славянскіх народаў.

— Вы асвятляеце ў прэсе музычныя падзеі, з вялікай цікавасцю чытаеце вашы публікацыі ў абласных і рэспубліканскіх газетах. Ці прыносіць вам гэтая праца маральнае задавальненне?

— Безумоўна! Азіраючыся назад, магу сказаць, што за апошнія 15—20 гадоў у мяне назапасілася каля 150 розных публікацый пра музыку... З іх спадзяюся з часам склаці кнігу "Гродзеншчына музычная", якая ахопіць перыяд з 1985 года па сённяшні

дзень. Гэта будзе цэлая галерэя творчых партрэтаў гродзенскіх выканаўцаў, педагогаў, кампазітараў, аповед пра самыя значныя з'явы і падзеі самадзейнага і прафесійнага музычнага мастацтва Прыёманскага краю.

— У снежні 1997 года выйшла ў свет ваша кніжачка афарызмаў "У квітнеючых садах каханя". Ці працягваеце працаваць над гэтай тэмай? У газеце "Аркуш" амаль кожны тыдзень з'яўляюцца вашы новыя выказванні наконт аднаго з самых прыгожых чалавечых пачуццяў...

— Тэма, сапраўды, неабсяжная. Заўважу адно, што кожны дзень стараюся пісаць пра мужчын і жанчын, пра гармонію шлюбу, пра будні і святы сямейнага жыцця. Я перакананы: на нашых вачах адбываюцца кардынальны змены, ідзе эпоха новай маралі, новага погляду на праблему каханя. Мы, як і іншыя людзі свету, ужо сур'ёзна задумваемся, як дамагчыся таго, каб жыццё шчасліва, каб каханне не знікала праз кароткі адцінак часу. Меў рацыю Фёдар Дастаеўскі, калі казаў, што прыгажосцю выратуецца свет. Ад сябе дадам: і духоўнасцю, і верай у вышэйшае прызначэнне чалавека.

Гутарыла Людміла КЕБІЧ

г. Гродна

смешным, бо летуценнік Трышчан (У. Саўчыкаў) нават не памятае каханку, таму не ўсведамляе значнасць яе ўчынку. Ён разам з Брагіняй бесклапотна імчыцца на імправізаваных конях насустрач рыцарскім прыгодам...

Магчыма, гэтка недасказальнасць, размытасць, неакрэсленасць характараў — свядома абраная тактыка рэжысёра. А. Жугжда не ставіцца да сваіх герояў аднабакова, не заганяе акцёраў у межы загадзя вырашаных характараў. Яго героі не васковыя лялькі сярэднявечча. Яны жывыя, змяняюцца, максімальна набліжаныя да сучасніка супярэчлівыя асобы. Складаныя, часам цынічныя, часам высакародныя, летуценныя шукальнікі шчасця, праз сучасны скептыцызм якіх прарываецца моцны лірычны пачатак, імкненне да ўзвышанага каханя... Магчыма, таму імправізацыя А. Жугжды так радасна была прынята публікай, якая ў наш імклівы і скептычны час усё ж пражне рамантыкі...

II

"Кім" Мікалая Мацкевіча — гэта цікавая спроба сінтэзаваць тэатр і кіно. Нібыта папулярная банальная дэтэктыўная гісторыя з меладраматычным падтэкстам сышла з тэлеэкрана на тэатральную пляцоўку ды імкнецца ўразіць заўзятага тэатрала. Гурмана не ўразіла. Але шырокую публіка расчуліла... да слёз. А чаму ж не плакаць? Выразныя кінапраекцыі з вачыма кінутых дзяцей крычаць і нават патрабуюць — плацце! Няшчаснае каханне цяжкахворай Юлі прымушае — сумуйце! Жыццё бізнесоўца-дабрадзея Кавалёва пагражае жорсткі свет "новых беларусаў" — спачувайце! А падлетак-сірата Кім сцярджае разумнейшыя і мудрайшыя ісціны, чым усё героі спектакля разам, — як не сцерці слязінку замілавання?... І ўсю гэткую "смачную" страву "прыпраўляе" шчаслівае збаўленне — хэпі-энд. Меладрама спрацавала дакладна па ўсіх законах жанру...

Усё, пачынаючы з афармлення сцэны і заканчваючы характарамі герояў, стварае бачнасць канчаткова завершанай рэальнасці. Сцэнаграфія даволі натуральна ўзнаўляе інтэр'ер шпіталю і кватэры бізнесоўца (сцэна падзелена на дзве часткі). Ніякай умоўнай

недасказанасці. Фантазіі тут няма чаго рабіць. Вербальная і візуальная інфармацыя (менавіта інфармацыя, а не вобразнасць) шчодрэ льецца ў глядацкую залу. Вылучаецца дакладны зразумелы сюжэт, паўстаюць адзначна акрэсленыя, раней зададзеныя тыпы герояў. Шматслоўны драматычны матэрыял не дазваляе акцёрам імправізаваць, па-свойму асэнсоўваць ролю. Усё падпарадкавана слову. Здаецца, спектакль не паказвае развіццё, а дакладна раз і назавсёды вырашаныя, нібыта даўно адзнятыя, сцэны і характары. І глядач хвотна ўспрымае наўную казку. Менавіта, казку. Ці часта нам сустракаецца сумленны і добры "новы беларус", інтэлігентны ахоўнік ці сірата-вундэркінд?..

Бізнесовец Каралёў (Андрэй Пашкевіч) — адзіны герой, характар якога паказаны ў дынаміцы, у развіцці. Падчас крмінальных "разбораў" куля трапляе ў "Новы завет", што ляжаў у нагруднай кішэні Каралёва. Гэты выпадак прымушае яго тэрмінова перагледзець жыццёвыя каштоўнасці. З'яўленне ў пахмельную раніцу юнага філосафа Кіма, які шукае грошы на ляжанне Юлі, увогуле пераварочвае свядомасць Каралёва: ён успамінае, што і сам гадаваўся ў дзіцячым доме. А каханне, магчыма, быць бацькам увогуле поўняць яго святаўспрыманнем іншым — чалавечым сэнсам. І грошы нечакана адсоўваюцца на другі план...

Шчырай нервовасцю ўражае хваравітая Юля, ролю якой выконвае маладая актрыса Вікторыя Карасевіч. Здаецца, танючка трапяткая постаць мітусліва і няўпэўнена асвойвае ўмоўную сцэнічную прасторы. Больш пераканаўча, натуральна вымалёўвае свой вобраз — прагматычнай сяброўкі Юлі актрыса Ірына Кляпацкая. Затое адзначна прызнаны ўлюбёнкам публікі незвычайна гаваркі хлопчык Кім (Дзмітрый Свірыд). На жаль, дзіцячая непасрэднасць саступае месца па-даросламу сур'ёзным развагам. Што гэта: незаўважаная дысгармонія альбо свядомае "сталенне" дзіцячага розуму як покліч часу?..

Кацярына РУСАЛЬСКАЯ

На здымках: сцэны са спектакляў "Трышчан ды Іжота", "Кім".

Фота Г. ЖЫНКОВА

Адораны. Закліканы. З тых, хто — пачуў...

Імя Уладзіміра Машэнскага шануюць далёка за межамі Беларусі: з ім звязана яскравая старонка творчага жыцця нашага Вялікага акадэмічнага тэатра оперы і балета. Дырыжорскі чын заслужанага дзеяча мастацтваў краіны У. Машэнскага — ужо гісторыя. Неўпрыкмет прамінула дзесяцігоддзе з таго часу, як адышоў ён ад спраў мірскіх і прыняў на сябе чын праваслаўнага святара. Мінскія вернікі ведаюць яго як айца Генадзя. Музыканты, меляманы і тэатралы ўспамінаюць яго як Уладзіміра Анатольевіча Машэнскага — выдатнага мастра, якому, пра што нагадваюць энцыклапедыі, нядаўна споўнілася 60 гадоў.

З нагоды гэтага юбілею музыказнаўца Тамара ЯКІМЕНКА прапануе чытачам "ЛіМа" сваё эсэ.

Чалавек гэты нарадзіўся 21 жніўня, на другі дзень ад свята Пераварэння. І, мабыць, таму, калі надыйшоў адпаведны і належны час, правідэнцыйна-знакавы сэнс такой падзеі выявіўся напоўніцу. Мабыць, невыпадкава і яго дырыжорскае раскрыццё на Беларусі, якое пачалося ў 1971-м, прыпала на трыццаць год ягонага жыцця. Тых самых, знакавых. Калі ўжо ёсць паўната слыху і чуццё прыгажосці, стрыжань ведаў і ўнутраная глыбіня, падрыхтаванасць да шляху і воля. Калі на першым плане — неабходнасць і імкненне аддаваць, чынам сваім кранаючыся чалавечага сэрца. А яшчэ — калі ўжо ёсць адказнасць за тое, як і дзеля чаго аддаеш.

Яго прыход у тагачасны Акадэмічны тэатр оперы і балета БССР заўважаны быў не паводле вонкавых прыкметаў. Ён быў адчуты. Аркестрам. Трупаі. Публікай. Хваля зацікаўленасці агарнула таксама сталічнае пазатэатральнае музычнае асяроддзе, кампазітарскі цэх, кансерваторскую музычную моладзь. Гэтай апошняй, фармаванай у 60—70-я гады, пільнай, рухавай, прафесійна ўважлівай, можна сказаць, асабліва пашанцавала. Пік яе дапытліва-крытычных і адначасова трапяткіх дачыненняў да той сферы музыкі, якая месцам свайго быцця абрала оперны і балетны тэатр, прыпаў на сапраўды змястоўную эпоху. Найцікавейшыя прэм'еры. Беларуская, заходнеўрапейская, руская музыка. Новая кампазітарскія, рэжысёрскія, балетмайстарскія, артыстычныя імёны. Разнастайнасць жанравай палітры таго, што выносілася на сцэну.

Сказаць сваё слова ў такіх умовах дырыжорам было, здавалася б, зусім проста. Магутны шквал новага ў рэпертуары. Дзейнічаў. Поле вялізнае. Але ж — і вельмі насычанасці тэатральнай афішы, маштаб якой вымагаў не адно толькі прафесійнага ведання. Каб дазволіць дырыжору сказаць "сваё", а не "пра сябе", рэпертуар вымагаў асэнсавання, а значыць жывога кантакту з тым змястоўна вышэйшым, што ў ім, гэтым рэпертуары, адухоўлена, уваблена, укладзена. Да ўсяго, існаваў яшчэ ўзровень, ужо дасягнуты тэатрам. Планка яго на той час вымяралася зусім яшчэ свежай у памяці "Арэстэй" С. Танеева, здзейснай тут (упершыню на ўсёй гістарычнай і геаграфічнай прасторы опернай сцэны савецкага перыяду!), напоўненай культуры, размахам і воляй непаўторнай і непаўторнай Таццяны Міхайлаўны Каламіцавай.

Але і на такім, умоўна кажучы, "фоне" ў дэбютных выступленнях маладога дырыжора вабіла відэаважнае ў ягоным почырку "сваё" — чысціня і дакладнасць, густоўнасць і яснасць данясення партытур, інтэлектуальнасць і стылістычная ахайнасць іх прачытання. Для больш-менш падрыхтаванага музычнага слыху ўсё гэта давала магчымасць адчуць не толькі кантэкстуальныя "выхады" твораў, але і т. зв. авантэкставыя кампаненты іх мастацкага зместу (напрыклад, відомыя, або адшуканыя дырыжорам варыянты іншых кампазітарскіх рашэнняў, накідаў і фрагментаў, што даюць новыя магчымасць расстаноўкі тэматычных і аркестравых акцэнтаў, і да т. п.). Згадайма нізку здзейсных у 1971—1972 гг. прэм'ер (балетныя транскрыпцыі "Балеро" М. Равеля, "Трыстана і Ізолды" Р. Вагнера, поўнаметражных "Гарэзлівых частушак" Р. Шчадрына, "Пасля балю" Г. Вагнера, "Раймонды" А. Глазунова!)

Калі ж у 1973-м з'явіўся бруісты і філігранны, бліскучы і трагедычны, надчасова-вечны, класічны Моцартаў "Дон Жуан", гэта было ўспрынята не толькі як прафесійны трыумф дырыжора, але і як знак вышын яго асобы, чый этас і крэда не ў тым, каб выявіць самасць, а каб да кожнага жывога гуку музыкі ставіцца свята. Такія ж мера і яснасць, здольнасць раскрыць і ўтрымаць сапраўднае выявацца ў прыгожа напісанай, крэху "саладкаватай" партытуры "Стварэння свету" А. Пятрова (1976), у магутным, амаль касмічным па ступені

абавольненні ідэі вечнасці, чалавека, каханя, жыцця "Тылі Уленшпігелі" Я. Глебава (1978, 2-я рэд.). Захаваюцца яны і ў оперных творах, якія будуць ставіцца пазней: у па-свойму не простых для аркестравага і музычна-драматургічнага вырашэння "Свой легендзе" Д. Смольскага, "Сцяжынаю жыцця" Г. Вагнера, у рэпертуары 80—90-х гадоў — "Снягурцы" М. Рымскага-Корсакава (1981), "Пікавай даме" П. Чайкоўскага (1983), у зноў уключаным у афішу тэатра В. Моцарце ("Вяселле Фігара", 1981, "Чарадзейная флейта").

Адметная ўстойлівасць дырыжорскага метаду, яго своеасаблівая творчая альтруістычнасць пры нерушай чысціні генеральнай ідэі выклікала велізарную павагу. Не толькі з прычыны найвышэйшай складанасці абранага ім шляху. Уражваў таксама заўсёды ўласцівы гэтаму дырыжору неакрэслены акрэслены пранікліва-цэласны погляд на сферу той вельмі рознай і насычанай у сваёй разнастайнасці музыкі, з якой яму даводзілася працаваць. (Наколькі значнай была гэтая праца, сведчыць і ганарыцца дырыжора ў 1980 г. званнем заслужанага дзеяча мастацтваў БССР). Немагчыма было не заўважыць, як паслядоўна захоўвае ён пазіцыю не інтэрпрэтатара-тлумачальніка, а пасрэднага. Веставаляніка. Стрыманага і высакароднага ў чыне данясення адкрытага яму музычна-драматургічнага сэнсу. Не таго, што абцяжараны карункамі дадумак або спрощаны дзеля сумніўнай папулярнасці, а вышэйшага, які раскрывае і жывіць душу кожнага твора.

Невыпадкава таму (для многіх нечакана) у сваёй светланосна-пашчотнай прыгажосці, якая дзіўна дадзена і прыйшла, каб быў выкананы вышэйшы закон, паўстала "Снягурка". Адсунутая, дзякуючы далікатным купюрам, ад прасталінейных акцэнтаў жанравасці, этнаграфізму і, дарэчы, ад спрощана зразумелага міфалагізму, яна, здаецца, так і не была да канца прынятай прыхільнікамі ўсталяных, традыцыйна-заакадэмізаваных тэатральных вырашэнняў. Чулася крытыка і з боку пурыстаў-тэксталагаў М. Рымскага-Корсакава. Для большасці ж вядома опера раскрылася ў такім ахопе яе сапраўды анталогічнага зместу, які мог быць данесены толькі вестаўніком з укаханым у гэтую музыку (і таму — такім дасведчаным) сэрцам.

Зіншых моцных уражанняў ад створанага ў тэатры дырыжорам — "Чарадзейная флейта" В. Моцарта. Чаму ў яго данясенні ў якасці сапраўднага зместавага цэнтру оперы апыніліся не вобразны-ідэі, увабольшыя ў Таміна, Паміне і Палагена, а ўпосці Зарастра? Чаму ад спектакля да спектакля не пакідала пачуццё, што ёсць тут нейкая таямніца? З тых, пра якія кажуць, што чым да яе бліжэй — тым далей ад логікі і разважлівасці.

Помніцца адзін эпізод. На ўжо не прэм'ерны, а, як лічаць, карговы спектакль "Чарадзейная флейта" давалося прыйсці з нотамі оперы: не паспявала пасля заняткаў, спяшаючыся на спектакль, вярнуць іх у кансерваторскую бібліятэку. У антракце завітала да дырыжора, падзячыла, пажадала поспеху, натхнення і сілы... Падаю кветкі. Заўважваю кароткі позірк на клавір, што ў маіх руках. Пытаецца з усмешкай: "Каб лягчэй памылкі дырыжора адшукваць?" Маўчу ў раздум'е. Няўжо закрунула балючае? А ў галаве думка: ну як жа мне давесці яму, што калі ён за пультам, то немагчыма фарысействаваць і слухаць дакладнасць літар нотнага тэксту, што ёсць больш неабходнае і значнае, якое ён, дырыжор, мне дае і дорыць!

Сёння, калі можна было б адзначыць ужо трыццаць гадоў ад пачатку творчага служэння, дырыжор у тэатры не працуе... Хто з нас скажа сабе, ці ўсё зроблена з таго, дзеля чаго ты адораны і закліканы? І калі пачула нешта вышэйшае, ці не трэба ісці менавіта да яго — туды, дзе душа спазнае нападненне новым святлом і сэнсам?

Тамара ЯКІМЕНКА

ВІНШУЕМ!

“Я ў вас, беларусы, як дома...”

Аляксандру ПУХАЕВУ — 75

УЛАДЗІМІР УЛАДЗІМІРАВІЧ — 50

Родны кут Уладзіміра Уладзіміравіча — азёрная Глыбоччына. Нарадзіўся ён 1 верасня 1951 года ў вёсцы Мацяны.

У 1968 годзе скончыў сярэднюю школу. Любоў да роднай мовы, літаратуры прывяла на аддзяленне беларускай мовы і літаратуры філалагічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Атрымаўшы ў 1973 годзе дыплом аб вышэйшай адукацыі, У. Сауліч працаваў настаўнікам беларускай мовы і літаратуры ў Азярцах Глыбоцкага раёна. Пасля стаў карэспандэнтам абласной газеты “Віцебскі рабочы”. Літаратурную працу пачаў з прозы. З першым апавяданнем “Горкі яблык” выступіў у 1968 годзе на старонках раённай газеты. А 19 сакавіка 1982 года дэбютаваў у абласным друку: газета “Віцебскі рабочы” змясціла гумарыстычнае апавяданне “Халімон на тэлебачанні”.

Гэты герой У. Саулічу настолькі палюбіўся, што ў 1986 годзе была напісана п'еса “Халімон камандуе парадам”, якую паставіў тагачасны Слоніміскі народны тэатр. У 1990 годзе з-пад пера У. Сауліча з'явіўся чарговы драматургічны твор — п'еса “Адзін Гаўрыла ў Полацку”. Але найбольшую вядомасць яму прынесла п'еса “Сабака з залатым зубам”, якая набыла сцэнічнае жыццё ў купалаўскім тэатры.

Драматургічныя творы прадстаўлены ў кнізе “Халімон камандуе парадам”, выпушчанай выдавецтвам “Мастацкая літаратура” ў 1994 годзе. Апошнім часам У. Сауліч хараша зарэкамендаваў сябе як публіцыст, выступаючы з яркімі, праблемнымі матэрыяламі ў перыёдыцы, у першую чаргу ў часопісе “Беларуская думка”. З поўднем веку, шануюны Уладзімір Уладзіміравіч! Няхай і надалей вам цудоўна жывецца і пішацца!

Светазар

“Светазар”, газета, орган беларусаў-вайскоўцаў у Літве. Выдавалася ў Коўне з 27.09.1921 па 18.04.1922 г. Рэдагавалася пачаргова ст. лейтэнантам В. Разумовічам, штабс-капітанам Гайдукевічам, С. Сіцько. Мела незалежную беларускую скіраванасць. Выходзіла нерэгулярна. Рэдакцыя апеялася да вайсковых традыцый Вялікага Княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага (артыкулы “Беларуская кавалерыя”, “Ян Караль Хадкевіч — вялікі гетман літоўскі і кароны”, “Грыгор Аляксандравіч Хадкевіч” А. Ружанцова, гістарычныя эцюды Вячаслава Равіча (Разумовіча)). Змяшчала матэрыялы на актуальныя беларускія тэмы (артыкулы “Янка Купала — з графічнай выявай паэта і вершам “Беларускія сыны”, “Родная мова” В. Равіча, “Свята 25-га сакавіка” Прысутнага, “Гісторыя беларускіх частак у Літве”).

Значнае месца займала праблема Віленшчыны, якую палякі збронай сілай, а пазней праз выбары (плебіцыт) імкнуліся далучыць да Польшчы. Супраць польскай экспансіі былі скіраваны паасобныя творы (вершы В. Равіча “Панскі ратунак”, В. Гуля “Бязродны чарцяка ды ласка паляка”, фельетон Равіча, публіцыстычны эцюд С. Забалоціна, артыкул “Канец Сродковай”, а таксама графічныя малюнкi, падпісаныя псеўданімамі “Гай”).

Апублікавана каля дзесятка вершаў А. Смаленца, С. Юхневіча, М. Карповіча, перадрук з грамадзянскай лірыкі А. Гаруна. Газета мела рубрыкі “Што чуваць на свеце” і “Беларуская хроніка”. Яны ўключалі інфармацыю аб палітычным лёсе Віленшчыны, выказванні англійскай прэсы аб польскім імперыялізме, пра абмеркаванне Лігай нацый галіцыйскага пытання, унутранае жыццё Беларускага асобнага батальёна, які ўзначальваў палкоўнік Успенскі, пра гастролі аб'язнога беларускага тэатра Ф. Аляхновіча.

Газетай апублікавана інфармацыя аб людскіх страхах у 1-ай сусветнай вайне, аб структуры і складзе французскай арміі, змешчана абвестка-зварот Вяч. Разумовіча пра неабходнасць пошукаў магілы беларускага пісьменніка Лявона Гмырака (Меч. Бабровіча), што загінуў у 1915 г. на руска-германскім фронце пад Коўнам.

Арсень ЛІС

Я сэрцам люблю беларусаў,
Іх душы і песні люблю.

Такія сардэчныя словы прызнання да нашай краіны і яе народа выказаў асецінскі паэт Аляксандр Пухаеў у вершы “Беларусь”. Гэта не ўзнёслае тостава-дэкаднае захваленне, а адчутае душою пачуццё братэрства народаў, пранікненне ў высокі сэнс мастацкага слова.

Аляксандр Спірыдонавіч ПУХАТЫ (Пухаеў) — паэт, крытык, перакладчык нарадзіўся першага верасня 1926г. у с. Схілт Знаўскага раёна ў сям'і селяніна. Вучыўся ў родным сяле і г. Цхівалі. У 1953г. скончыў Тбіліскі дзяржуніверсітэт. Працаваў настаўнікам сярэдняй школы, у рэдакцыі абласной газеты, рэдактарам у выдавецтве “Рыстон”, намеснікам рэдактара часопіса “Фідзіуан”.

Няхай, што слыны паэт Паўднёвай Асеці (ён аўтар многіх паэтычных кніг, што выходзілі ў выдавецтвах Цхівала і Тбілісі) не так вядомы, як, скажам, перакладчыкі-тлумачы нашай паэзіі Я. Хялемскі, Р. Лубкіўскі, Э. Матузавічус. Але адметным і каштоўным у яго творчай рабоце з'яўляецца тое, што і ён перакладае творы нашых пісьменнікаў з арыгінала. Гэта ўнікальная

Аляксандр ПУХАЕЎ

Мая родная мова

К.ХЕТАГУРАВУ

Ты — сакавітая і крэўная,
Слоў і сугучаў пекната.
Ты — паэтычная, напеўная.
Такой стварыў цябе Каста.

Ты для мяне — кінжал вастрэйшы.
Адзіная, цябе люблю!
Цябе замест вады чысцейшай
Я п'ю, ды смагу не ўталю.

У сэрца ты ўвайшла карэннем,
Як памяць продкаў. Ты — мой дом.
Калі увяду цябе ў зацьменне,
Няхай мяне карае гром.

Ты прыгажэй за ўсё на свеце.
З табой зліваецца мой лёс.
Ты, незалежная, мне свеціш
Пад гэтай безданню нябёс.

Як вожык, поўзаць не хачу.
Я мрою вышынёй арлінай,
Каб далёк яснала уваччу,
Каб бачыць горы і даліны.

Быць лежнем — мара не мая,
Хачу стаяць, як дуб няхілы.
Калі ляжу, слабею я,
Калі стаю, тады — асілак!

Не хочацца апошнім быць
Сярод людзей у час трывогі.
З надбайнымі мне страшна жыць,
На іх заўжды дакораў многа.

Без славы жыць — сысці на мель.
Ды ўяўнай славы мне не трэба.
Калі мінаюць словы цяль,
Тады мне лепш маўчаць, як небу.

Імгненне

Што значыш ты ў жыцці, імгненне?
Секунда ў моры хвалявання,
А ў бегу часу, у імкненні
Ты толькі кропля ў акіяне.

Імгненне летняй навальніцы —
Маланкі бліск у хмарнай стыні.
Ты ў вецер — лёгкі порух лісця,
Імгненне — сэрца стук адзіны.

Яшчэ такія ёсць імгненні,
Што пакідаюць след глыбокі.
Міг страшны ў сонечным зацьменні
І у падзенні зор высокіх.

За міг зямля устрапяецца,
З гор снег зрываецца абвалны.
Агонь вадою захлынецца,
Праносіцца ураган знішчальны.

Імгненне — перуновы ляскат
І град, што поле спусташае.
За міг адзіны вяне краска,
І ў чалавека боль знікае.

Міг, як секунды іскраў россып,
Парой здаецца доўгім годам.
Уміг збываюцца дзівосы,
І нараджэнне асалоды!

Позняя восень

Вятрыска раскашвае ў садзе.
Хістае дрэвы-галышы.
І сонца мала ў лістападзе,
Ды ён багаты на дажджы.

Асенні лес, як у няволі
З-за хмараў просінь не відна.

Яны вісяць над чорным полем,
Нібыта бурка чабана.

Пакуль зіма дзесь за гарамі
(Яе правы таксама з ёй),
Прырода дзеліцца з палямі
Сваёй апошняй цеплынёй.

Хто шчырай дружбай паяднан,
Хто зліты з чым наукола?
З надзейнай буркаю — чабан,
А з пашамі — жывёла.

Арол — з гарамі, з вышынёй
Навекі паяднаны,
Раса зліваецца з травой,
А з краскамі — паляны.

Спрадвеку з морам заадно
І рыба, і дэльфіны.
Ззяюць — з раннем і вясной,
А з ноччу — крык савіны.

Вясёлка — з лесам векавым
Пад небам пацішэлым.
Мядзведзь — з малінікам густым,
З мядком ігрушы спелай.

З цяснiнай — хмары праз гады
Сышліся, як прыкуты.
А з сэрцам дружныя заўжды
І весялоць і смутак.

Мой край!
Я ў даўгу перад табой,
Вялікі ён, і ў тым мая бяда.
Я ем твой хлеб,
Хаджу тваёй зямлёю,
Твая мне саладзейшая вада.

Перад табой
Доўг мой незлічоны.
Ды ў гэтым
Ты мяне не дакарай.
Якім аддзячыць мне
Табе паклонам?
За доўг жыццё вазьмі маё,
Мой край!

З асецінскай пераклаў
Юрась СВІРКА

Прававая дзяржава. Мары і рэальнасць

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 5)
веднікі прыйшлі як ваяўнічыя дзеячы, падтрыманыя дзяржаўнай уладаю, а таму яны стараліся знішчыць усе крыніцы старажытнай культуры, у тым ліку ўсё, што было звязана з санскрыцімі “ведамі”. Людзей, якія валодалі “ведамі”, лічылі ведунамі, ведзьмарамі, ведзьмамі і забівалі.

Першае масавае спаленне рукапісных і друкаваных кніжак адбылося ў Вільні ў маі 1581 года. У той дзень каталіцкая царква знішчыла кніжкі, што былі прывезены на двух параконных вазах на плошчу каля ратушы.

Пасля далучэння Беларусі да Расіі царскім урадам быў выдадзены загад сабраць з манастырскіх бібліятэк старажытныя рукапісы і завезці іх у сталіцу. Але далейшы лёс іх застаўся невядомым. Вывезены былі з Беларусі бібліятэкі Полацкай акадэміі, Радзівілаў, Храптовічаў і многія іншыя.

На вынішчэнне беларускай культуры і падрыў беларускай нацыянальнай ідэі былі накіраваны апалчаныя і русіфікацыя беларусаў. У гэтай справе асабліва стараліся каталіцкае і праваслаўнае духавенства.

Трэцяй прычынай аслаблення беларускай нацыянальнай ідэі была змена прававых сістэм, што падрывала павагу да сваёй дзяржаўнасці, свайго права і сваёй прававой навукі.

Вядома, што стабільнасць і традыцыялізм у заканадаўстве неабходны для ўмацавання

праваадносін у грамадстве, усеагульнай юрыдычнай адукацыі народа, выхавання павагі да закона, як сярод кіраўнікоў дзяржаўнага апарату, так і народа. Стабільнасць і традыцыялізм у заканадаўстве, якое прымянялася на Беларусі за апошнія 200 гадоў, змянялася тры разы: першы раз, калі прававая сістэма, заснаваная на Статуце 1588 г., была заменена ў перыяд з 1795 па 1840 год расійскай самадзяржаўнай сістэмай. Другі раз, калі ў 1917—1921 гг. самадзяржаўная сістэма права была заменена новай сацыялістычнай сістэмай права, заснаванай на “дыктатуры пралетарыяту”, а на самай справе — на дыктатуры кіраўнічых органаў РКП(б), ВКП(б), КПСС, што не спрыяла ўмацаванню павагі да заканадаўства. Трэці раз змена прававой сістэмы пачалася ў 1991 г., калі агульнасаюзнае сацыялістычнае права стала замяняцца незалежнай нацыянальнай беларускай сістэмай права, заснаванай на Канстытуцыі Рэспублікі Беларусь і “агульначалавечых каштоўнасцях”.

Беларуская нацыянальная ідэя грунтуецца на любові да сваёй радзімы, на нацыянальнай культуры і павазе да свайго заканадаўства. Асноўныя прычыны, што стрымлівалі развіццё беларускай нацыі, паступова адыходзяць у нябыт. Даволі грунтоўна адроджаецца элітарны генны фонд нацыі. Вышэйшыя навуковыя ўстановы, што працуюць у рэспубліцы, а таксама спецыяльныя ліцэі і тэхнікумы, установы

культуры, штогод павялічваюць колькасць добраадукаваных грамадзян. Адраджэнню культуры садзейнічаюць радыё, тэлебачанне, Інтэрнэт, беларускія часопісы, кнігі, газеты. Працуюць школы, тэатры, музычныя і канцэртныя суполкі, якія развіваюць і выхоўваюць любоў да сваёй радзімы.

Павага да законаў і заканадаўства з'яўляецца важнейшай складовай часткай нацыянальнай ідэі, бо на разумным і спрыяльным да грамадскага жыцця заканадаўстве грунтуецца эканамічныя і палітычныя праваадносінны, дабрабыт народа. У рэспубліцы створаны ўсе неабходныя ўмовы для плённай навуковай працоўкі і ўдасканаленнем законаў, а таксама вывучэннем гістарычных крыніц права, што садзейняе пашырэнню юрыдычнай асветы грамадзян, а з ёю і павагі да заканадаўства. З гэтай жа мэтай былі пераыдадзены Статут Вялікага Княства Літоўскага 1529 г. (Мн., 1960), Статут Вялікага Княства Літоўскага 1588 г. (Мн., 1989) і іншыя старажытныя заканадаўчыя акты, якія ставяць старое беларускае права на адно з самых пачасных месцаў у Еўропе. Усё сказанае сведчыць пра паспяховае развіццё беларускай нацыянальнай ідэі ў будучым.

Язэп ЮХО,
прафесар кафедры тэорыі і гісторыі дзяржавы і права БДУ

ПАЗНАЁМІЦЦА з Уладзімірам Мікалаевічам Дубоўкам мне давалося ў сувязі з вывучэннем ягонага творчасці. Я пісаў пра паэта манаграфічны артыкул для двухтомнай "Гісторыі беларускай савецкай літаратуры" (1964—1966), а потым і кнігу "Уладзімір Дубоўка" (1965). Ні той артыкул, які рыхтаваўся для першага тома "Гісторыі", ні кнігу нельга было напісаць без дапамогі Уладзіміра Мікалаевіча, бо толькі ў яго самога я мог узяць тады яшчэ не апублікаваную паэму "Штурмуйце будучыні аванпосты!" Гэтая паэма, напісаная ў 1929 годзе, была забаронена бальшавіцкай цензурай. Але ненадрукаваны твор насперак усім этычным нормам падвяргаўся публічнай разнаснай крытыцы не толькі тады, калі паэт сядзеў у турме ці пакутаваў у высылках, але і пасля ягонага афіцыйнай рэабілітацыі.

паліцы, шчыльна набітыя рознымі выданнямі, а яшчэ была зусім маленькая спальня. Сустрэў гаспадар вельмі гасцінна. На стале хутка з'явілася бутэлька гарэлкі, з кухні, дзе завіхалася жонка паэта Марыля Пятроўна, таксама неўзабаве пайшоў прыемны пах свежага мяса, якое смажылася на патэльні. Пад чарку і скварку гаворка пайшла жвава і свабодна.

Ды ў адным пункце я, можна сказаць, трохі падкачаў. Марыля Пятроўна ці не адразу спыталася: "Як вы думаеце, ці пасадзілі б Уладзіміра Мікалаевіча, каб ён тады менш вытыркаўся, не быў такім ваяўнічым?" Я пра тую ваўніцасць ведаў, чытаў, што і ўкраінцы казалі, што ён "найкрашчы бузоцер". І без усякай дыпламатыі "суцешыў" жанчыну, сказаўшы, што пасадзілі б абавязкова, бо Уладзімір Мікалаевіч у нашай літаратуры быў

згаданае шкло мне. І яно яшчэ доўга ўпрыгожвала ўжо мой рабочы стол. У розны час падарыў мне Уладзімір Мікалаевіч некалькі сваіх фотаздымкаў, шэраг сваіх жа кніг з прыязнымі аўтографамі, а таксама першае выданне Багдановічава "Вянка", з якім ён не расставаяўся ў самыя цяжкія моманты жыцця. Пасля смерці Дубоўкі я перадаў гэты падарунак у музей Багдановіча.

Вялікую замілаванасць меў Дубоўка да беларускаці, на няўвагу да яе рэагаваў абвостра. Калі ён пісаў апавесці "Жоўтая акацыя" і "Ганна Амелка", дык спецыяльна цікавіўся беларускімі назвамі, як ён казаў, "многіх раслін, кветак і зёлак". Дзеля гэтага яму спатрабіліся і выдадзеныя ў нас на рускай мове кнігі "Флора Беларусі" і "Лекавыя расліны". Першую з гэтых кніг, падрыхтаваных супрацоўнікамі АН БССР, ён набыў сам, а другую па ягонаму просьбе

прафесара Малчанава, які захапляўся ідэяй стварэння вялікіх паветраных шароў, але быў пасаджаны. У 1941 годзе, калі азрастаты пачалі выкарыстоўвацца для абароны Масквы пры налётах гітлераўскай авіяцыі, Сталін успомніў пра Малчанава і загадаў яго тэрмінова вызваліць. Аказалася, што той памёр у турме з голаду, бо ў яго ззаўскаў пайку адбіралі крымінальнікі. І ім гэта сыходзіла з рук. Раней...

Часта гаварылі пра пісьменнікаў. Дубоўка разважаў пра верагодных даносчыкаў у пісьменніцкім асяроддзі, прыхільна выказаўся пра Броўку, які ахвотна згадзіўся напісаць прадмову для кнігі перакладзеных Уладзімірам Мікалаевічам санетаў Шэкспіра, скептычна адзваўся пра Глебку. Той доўга марудзіў з прадмовай да першай пасля рэабілітацыі паэта кнігі яго выбраных твораў (1959). Даваненыя творы тут публікаваліся

Уладзімір Дубоўка ў жыцці

Гаварыць пра сапраўдную цану гэтых рознасаў, якія ў пасляваенныя гады рабіліся і тымі, хто самога твора не бачыў у вочы, вядома, было немагчыма без вывучэння тэксту паэмы. Дубоўка дазволіў мне пазнаёміцца з паэмай па ягоным двухтомніку, які рыхтаваўся да друку ў выдавецтве "Беларусь", а пазней падарыў і машынапісную копію, па якой твор быў урэшце апублікаваны. На ёй рукою Дубоўкі пазначана: "Гэта — копія, зробленая Я. Э. Лужанінай з той копіі, якая была ў Бэндзі".

Пра ваяўнічага вульгарызатара Л. Бэндзі Уладзімір Мікалаевіч заўсёды гаварыў з вялікім абурэннем, бо гэты пагромачык беларускай літаратуры сваімі беспадстаўнымі нападкамі папсаваў яму шмат крыві. І вось што парадасальна. Нібыта прававерныя артадоксы тылу Бэндзі падводзілі ідэалагічны грунт пад рэпрэсыванне выдатных пісьменнікаў, а іх творы прыкармавалі і потым з гэтага мелі свой навар. Паэму "Штурмуйце будучыні аванпосты!" прыйшлося выкупляць у Бэндзі. Але рабіў гэта не сам Дубоўка, які, як ён казаў, баяўся, што яму ягоны ж твор не прададуць, а праз Лужаніных. Адсюль і згаданая прыпіска, што копію зрабіла Я. Э. Лужаніна — жонка Максіма Лужаніна, вядомая і як добрая беларуская паэтка, якая друкавалася пад уласным прозвішчам (Яўгенія Эдгардаўна Пфляўмбаум).

Падараваную мне копію з аўтографам Дубоўкі я збіраю. Уладзімір Мікалаевіч уклаў яе ў блакнотную вокладку з малюнкам усмешкай і вельмі прыгожай беларусачкай на фоне белых бяроз. Дзячына трымае ў руках поўны кошык (з ладным копурам) суніц. Усё глядзіцца вельмі добра. Словам, густ паэта працягвае і тут.

Сама копія захоўвае каштоўнасць і пасля публікацыі твора, бо там ёсць прыказкі, якія не ўвайшлі ў друкаваны тэкст, а галоўнае, што яна дазваляе зрабіць некаторыя ўдакладненні.

У самым першым лісце да мяне Дубоўка паведаміў, што напісаны ў 1929 годзе тэкст паэмы ён, вярнуўшыся да літаратурнай працы, пакінуў без істотных змен. "Апрача лёгкіх паправак у казках народных, якія ўваходзяць у мой твор "Штурмуйце будучыні аванпосты!", ніякіх паправак больш я не рабіў", — падкрэсліў паэт. На самай справе ў казцы, якая атрымала назву "Народнае апавяданне пра музыку і пра тое, як ён прадаваў чорту сваю скрыпку", папраўкі былі значныя. Яны змянілі танальнасць таго народнага апавядання. Яно ў друкаваным тэксце мае аптымістычны фінал. Атрыманая за скрыпку ад чорта дукаты музыка тут кідае ў балота і сваёй іграй знішчае ўсіх чарцей разам з пеклам. "І пайшоў музыка ў людзі, // і цяпер па свету ходзіць. // Ён людзей да шчасця будзіць, // ён заўсёды ў народзе", а ягонае "скрыпка грае, як жывая".

Зусім іначай канчалася казка ў рэдакцыі 1929 года. Там перамагаў чорт, які сам на скрыпцы добра іграць не змог, бо не заўважыў, што вытрас з яе душу, але музыку абязброіў — той узяў чортавы дукаты і з гора напіўся: скрыпка, пазбаўленая душы, ужо не загаварыла і ў яго. "Скрыпка тая, як нямая, // Быццам голасу не мае, // Толькі струны смых шаруе, // Толькі пекла ірытуе. // (...) Тая скрыпка больш не грае, // Больш яна не вымаўляе. // Хай забудзе люд вясковы, // Як са струн яе злятлі словы".

Такая канцоўка неслы ў сабе скрытую апазіцыйнасць — непрыманне бяздушнай казёншчыны ў мастацтве. Нацярапейшыся ад бальшавіцкай улады, Дубоўка, здаецца, ужо не хацеў яе чапаць няхай сабе і асцярожнымі намёкамі. Таму і пераіначыў карэнным чынам ранейшы фінал казкі.

Маё непасрэднае знаёмства з жывым паэтам адбылося ў самым пачатку 1964 года. Запрасіў прыехаць у Маскву сам Дубоўка, паабяцаўшы паказаць усе свае лісты да А. Бабарэкі, з якіх у Мінск прывыслаў мне толькі асобныя перадрукаваныя на машыныцы вытрымкі. Каб лішне не дакучаць чалавеку, уладкаваўся я ў гасцініцы, бо збіраўся трохі папрацаваць і ў маскоўскіх бібліятэках, а да Уладзіміра Мікалаевіча некалькі разоў ездзіў на кватэру.

Кватэра ў яго была ў Новых Чаромушках, сціплая паўтарачка, адзін нармальны пакой, дзе стаялі рабочы стол паэта і кніжныя

надзвычай яркай фігурай, а такіх бралі ў першую чаргу. Так што шансаў уцалець у яго не было. Марыля Пятроўна спрачацца не стала, але ўсё ж трохі сумелася. Было зразумела, як моцна балеў ёй той здэк, які выпаў на паэтаву і яе ўласную долю.

Выстаўленую Дубоўкам бутэльку белага мы, вядома, выпілі да астатку. І толькі ўдвух. Марыля Пятроўна тут нам не дапамагала зусім, а закусць падносила спраўна і шчодро. У такой атмасферы гаворка зацягнулася. І Уладзімір Мікалаевіч у гасцініцу мяне не адпусціў, сказаў, што пасля чаркі ды познім часам лепш не рызыкаваць. Давалася пагадзіцца, хоць і няёмка было даваць лішні клопат гаспадарам.

Спаў я на пасцелі, засланай беласнежнымі просцінамі, якія Марыля Пятроўна дастала з шафы, і дрэнных сноў не бачыў. Галава калі перад сном злёгка і кружылася, дык не ад выпітай гарэлкі, а ад усведамлення, што пашчасціла пабыць у выдатных людзей.

Уладзімір Мікалаевіч таксама выглядаў зусім цявязым. Ён быў не толькі душэўна, але і фізічна вельмі моцным. Ужо ў 1966 годзе ў вершы "Я не бываў дармажэрцам ніколі" ён пісаў пра сябе: "Рукі ніколі мае не гулялі, // быццам былі яны самі са сталі. // (...) Сталь датрымала. І я не зламаны". Ён збіраўся дацягнуць да 2000 года, гэта значыць пражыць цэлае стагоддзе. І мог бы, каб не прыкры, недарэчны выпадак.

У сакавіку 1976 года захварэла Марыля Пятроўна. Дубоўка раніцою пайшоў у аптэку за лекамі, а вяртаючыся, збочыў з асфальту і, каб было карацей, пашыбаў праз горку па сцежцы, на якой паслізнуўся. Снег на той сцежцы днём растаў, але яна за ноч пакрылася тонкім лёдам, на які паэт не звернуў увагі. У выніку аказалася зламанай шыяка бядра. Спатрабілася тэрміновая аперацыя, якой Дубоўкава сэрца не вытрымала. Так падзекаваўся каварны лёс з чалавека, які за амаль трыццаць гулагаўскіх гадоў перажыў мноства самых складаных сітуацый, а цяпер загінуў з-за выпадковага падзення ў добра ўладкаваным горадзе.

І ў паслягулагаўскія гады паэт быў яшчэ вельмі імпазантны. Хораша глядзелася яго шыкоўная барада патрыярха, здзіўлялі, здавалася, зусім маладыя вочы, палкі тэмперамент і вытанчаная далікатнасць, найперш да жанчын. Пазнаёміўшыся ў Мінску з маімі сямейнікамі (жонка і двое дзяцей), ён потым казаў ім добрыя словы і пры сустрэчах, і ў сваіх лістах. Напрыклад, пра жонку (яна захавала сваё дзявочае прозвішча і вядома нашым мовазнаўцам як Корань Ніна) пісаў: "Прывітанне вашай разумнай жонцы". Называў яе і "мілай", і "слаўнай". Словам, быў галантны і з ёю.

Асабліваю прыхільнасць выказаў Уладзімір Мікалаевіч да дзяцей, заўсёды прыносіў ім цукеркі, рабіў іншыя падарункі. Людзям, цяперашняй Людміле Сіньковай (Корань), падпісаў свае кніжкі казак, а то нагадваў пра яе і так: "Людзцы скажыце, што як прыеду ў Мінск — абавязкова прыеду да яе ў госці". Не забываўся ўпамінаць і Косцю, хоць той быў яшчэ зусім малы (нарадзіўся ў 1963 годзе).

Гэтка ўвага да дзяцей была вельмі шчырай. Тлумачылася яна яшчэ і тым, што сам Дубоўка страціў свайго адзінага сына Аліка, які ў падлеткавым узросце загінуў праз нашчасны выпадак. Ён быў амаль што равеснікам са мною (толькі на адзін год старэйшы). Магчыма, што і з-за гэтага паэт з бацькоўскай клапаціласцю часам перасцерагаў мяне, нагадваў пра асцярожнасць. Пра свае нягоды часоў зняволення Уладзімір Мікалаевіч звычайна расказваў з гумарам, а калі ўспамінаў пра сына, слёзы набягалі на яго вочы.

Як бадай і кожны далікатны чалавек, Дубоўка не цярэў хамства. Для прыкладу прыгадаю такі выпадак. У нашай гасцініцы "Мінск" яго пасялілі ў пакой, дзе было трохі трэснутае настольнае шкло з прыгожым беларускім арнамантам. Калі прыйшла пара вясцяляцца, адміністратарка гасцініцы прычэпілася да паэта і садрала з яго ладныя грошы за тое шкло. Гэта раззлавала Дубоўку, бо ён зразумеў, што так робяць не толькі з ім, разлічваючы, што кожны чарговы пастаялец таксама будзе плаціць, але не пацягне з сабою грувацкую рэч. Каб спыніць гэткае няхитрае, але непрыемнае для добрага чалавека махлярства, ён аддаў

даставалі мы з жонкай. Але абодва выданні пры ўсёй іх агульнай навуковай грунтоўнасці расчаравалі паэта, бо ён не знайшоў там ні таго, што яму было патрэбна, ні павагі да ўласна беларускай адметнасці. Вось што ён тады нам напісаў: "Сардэчна дзякую Вам за прысланую кнігу — лекавыя расліны. Больш экзэмпляраў, — калі не пасылілі, — не шукайце і не пасылайце. Мне яна не спадабалася вельмі сваёй неахайнасцю ў дачыненні да беларускіх назваў. Настолькі бяздарны ўкладальнікі гэтае кнігі, што не здолелі даць беларускія назвы да ўсіх раслін. Падумаць толькі: Эліза Ажышка, польская пісьменніца, здолела сабраць некалькі сот назваў беларускіх раслін, а тут адмысловы інстытуты, цэлыя калектывы, з дазволу сказаць, "вучоных" аказаліся бездапаможнымі нават пры такіх складаных задачках, як назва для рамашкі (рамонка), і ім падобных... Проста "чуд" і "чуд незвычайна".

Дубоўка набываў дыялектныя слоўнікі, у тым ліку шматтомныя, уважліва чытаў тое, што пісалася пра беларускую мову. Калі ў рэцэнзіі для часопіса "Польмя" я са спасылкай на творы многіх беларускіх пісьменнікаў даводзіў, што слова "шкода" законна ўжываецца і ў значэнні шкадавання (напрыклад, гэтага чалавека мне шкода), дык паэт звернуў на гэты ўвагу і падтрымаў мяне: "Ледзь не забыўся — добрая Ваша рэцэнзія пра "шкоду". Тым часам сама рэдакцыя "Польмя" цалкам перайшла на "шкоду", што відаць па тым жа першым нумары. Ну, але ліха з імі. Вы выставілі такую кагорту пісьменнікаў, што і мне цяпер не сорамна будзе, калі ў маім двухтомніку будуць знаходзіцца слова "шкода" (там, дзе другія пішучы "шкада").

Як вярнуў першы том "Гісторыі беларускай савецкай літаратуры", паэт напярэці загазаць для яго ажно пяць экзэмпляраў. Ён паведамаў пра тое, што пісалася пра яго ў выданнях, якіх у мяне не было пад рукамі, часам прывыслаў выразкі з газетнымі артыкуламі. Адна з такіх выразак (з маскоўскай газеты "Гудок") змяшчала і фотаздымак бюста паэта. Гэты бюст зрабіў скульптар М. Анікушын. Ён з любасцю падаў натхнёнага Дубоўку ва ўсёй ягонаму красе. У артыкуле таксама падкрэслівалася: "Цікава вырашаны закончаныя нядаўна партрэт беларускага паэта Уладзіміра Дубоўкі. Гэта — вобраз чалавека невычарпальнай сілы духу, яркага тэмпераменту, вялікай душы". І тут не было пераборшання.

У тых гадах Дубоўка яшчэ здзіўляў сваёй дужасцю. Ён па 14 гадзін у суткі шчыраваў за пісьменніцкім сталом, займаўся і фізічнай працай, сам зрабіў для кватэры ўсю мэблю, частка з якой цяпер экспануецца ў музеі.

Размовы з паэтам падчас сустрэч у Маскве, а найбольш у Мінску былі самымі рознымі. Паэт выказаў сумненні наконт таго, ці мог Сталін без дапамогі царскай ахранкі ўцякаць з Краснарскага краю, згадаў

ў моцна скалечаным выглядзе (рэдагаваў зборнік А. Кучар). А Глебка, які пасля арышту Уладзіміра Мікалаевіча публічна сцвярджаў, што ў ягоных творах "можна знайсці схованага Кайзера, Пілсудскага, Балаховіча і інш." (жахлівае па тых часах, але зусім беспадстаўнае абвінавачанне), цяпер прызнаў, што перабольшваў недахопы Дубоўкавай паэзіі, аднак жа зноў настойваў, што былі ў ёй "значныя памылкі і ідэйныя зрывы". З гэтага вынікала, што былі зыбра па "Узвышшы", які пісаў прадмову ўжо ў рангу акадэміка АН БССР, афіцыйную рэабілітацыю Дубоўкі прызнаваў толькі часткова, з крыўднымі агаворкамі.

Пэўная раўнавага адчуваўся ў Дубоўкавых разважаннях пра А. Куляшова. "Няўжо ён і праўда геній?", — аднойчы пытаўся паэт.

Была ў яго насцярожанасць наконт трываласці той лібералізацыі савецкага грамадства, якую распачаў Хрушчоў. І гэтая насцярожанасць, якая ў перыяд брэжнеўшчыны яшчэ ўзмацнілася, мела важкія падставы. Пры жыцці Дубоўкі не былі надрукаваны вершы "Даносчыку са стагам", "Падобны з твару да машэй" (гэты верш і не разлічваўся на прыжыццёвую публікацыю), вялікі драматычны твор "Salus populi". Толькі невялічкі, самы бяскрыўдны ўрываек прануціла цензура з паэмы "Свінцовы век", якая засталася няскончанай. Дубоўка, арыентуючыся на "Бронзавы век" Байрана, збіраўся тут даць маштабную сатыру на савецкую сучаснасць, але рызыкунь напоўніцу ўрэшце паасцярогся.

У друку паэт сцвярджаў, што ў час зняволення ён зусім не пісаў мастацкіх твораў, хоць на самай справе некалькі вершаў стварыў і тады. Яны былі змешчаны ў замежнай прэсе.

Здавалася, што са мной ён гаварыў зусім адкрыта, бо мы абмяркоўвалі многае з таго, што тады лічылася недазволеным. Але, як я зразумеў пазней, не ўсё дагаворваў ён і мне. Дубоўка ніколі не згадаў напісаны ў верасні 1926 года верш "За ўсе краі, за ўсе народы свету", у якім выказаны гнеўны пратэст супраць удурэння бальшавікамі беларускай культуры. "Мы цацкай нейкай для чужынцаў сталі, // Пасмешышчам для свету усяго", — з горкай скрухай казаў тут паэт і з праоркай расшучаю папярэджаў свой прыдаўлены таталітарнай дзяржавай народ: "Пакуль ты сам не будзеш гаспадарыць, — // Не развітаешся з жабрацкай калітой".

Гэты верш, ананімна апублікаваны ў Заходняй Беларусі ў пачатку 1927 года (па людзях разыходзіўся пад псеўданімам Янка Крывічанын), стаў непасрэднай прычынай арышту Дубоўкі, хаця яму потым прывысалі і ўдзел у антысавецкай суполцы, выдуманай карнымі органамі для расправы над нацыянальнай інтэлігенцыяй. Забыцця на галоўны канкрэтны доказ яго тагачаснай неляльнасці да бальшавікоў паэт не мог ні ў якім разе. Бо ўсё дэталі арышту ён помніў выдатна, расказваў, што яго ўзялі на працы ў Крамлі 20 ліпеня 1930 года (значыць, ахоўнікі ў штацкім цэлым тры гады шукалі крамольнага аўтара). Дзень быў па-летняму цёплы, сонечны. Яшчэ не ведаючы, што яго чакае, паэт прыйшоў на рабочае месца ў белым касцюме (ён любіў апрацаваць прыгожа). У гэтым касцюме яго і павезлі на расправу ў Мінск. За час дарожных пературбацый апаратка трохі пашарэла. Але ўсё роўна ўзнікла пагалоска, што Дубоўку арыштавалі ў ніжняй бялізне, узяўшы з пасцелі. Згадаў пра гэта паэт ужо не без гумару, якім прыхоўваў даўні боль.

Цяпер раздаюцца галасы, што Дубоўка ўвогуле ніколі не быў прыхільнікам савецкай улады, заўсёды ставіўся да яе апазіцыйна. Мне думаецца, што гэта не так. Стаўленне да бальшавікоў у Дубоўкі, як і ў многіх іншых пісьменнікаў, у розныя часы было неаднаолькавым. Калі бальшавікі, ратуючы сваю ўладу, перакройвалі беларускія землі, як самі лічылі патрэбным, не пытаючыся ў народа нават фармальнай згоды, дык нашу сьвядомую інтэлігенцыю гэта абурала. Калі ж яны, няхай і з меркаваннем часоў, тактычным, заўлялі пра падтрымку беларусчыны, нашай нацыянальнай культуры, дык беларускія патрыёты імкнуліся

(Працяг на стар. 15)

Закаханы ў Беларусі

Пад такой назвай у Маладзечанскай цэнтральнай бібліятэцы імя М. Багдановіча адкрылася выстава смаргонскага мастака Аляксандра Іванова. Напярэдадні гэта выстава дэманстравалася ў Смаргонскім краязнаўчым музеі.

Аляксандр Іванов — мастак своеасаблівы, са складаным і даволі цяжкім лёсам. Вось ужо дванаццаты год ён літаральна прыкаваны да ложка, але працягвае ствараць свае цудоўныя карціны. Лёс пазбавіў яго магчымасці рухацца, адняў ногі і рукі. Аднак сапраўдны талент здольны перамагчы ўсе перашкоды: Аляксандр піша свае пейзажы, нацюрморты, трымаючы аловак і пэндзаль зубамі. Дзяцінства і юнацтва мастака прайшло ў Астрахані, а Беларусь стала для яго другой радзімай. Тут ён скончыў Мінскі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут, пасля чаго атрымаў размеркаванне на Гродзеншчыну, на Смаргонскі завод аптычнага станкабудавання.

Менавіта беларускія чароўныя краявіды нараджалі заўжды ў чулай душы творцы ўзніслыя пачуцці і натхненне. Менавіта беларуская зямля, багатая добрымі людзьмі і непаўторнай прыгажосцю прыроды, дала Аляксандру Іванову сілу духу і моц, каб выжыць пасля цяжкай траўмы. І не проста выжыць, а спраўдзіць свой талент мастака. Маладзечанская выстава — сёмай па ліку за ўсё дванаццат гадоў хваробы майстра. А заслуга ў гэтым яго жонкі — Ларысы Мікалаеўны, якая стала сапраўдным натхняльнікам і падзвіжнікам творчасці свайго мужа.

Талент ніколі не быў аднабаковым. І гэта так. Аляксандр Іванов, акрамя жывапісу, заўжды захапляўся музыкой, сам прыгожа спяваў, іграў на многіх музычных інструментах. Хвароба забрала гэту магчымасць, але не канчаткова. Пасля таго, як сябры падарылі Івановым камп'ютэр, Аляксандр стаў пісаць музыку, свае музычныя творы, вельмі лірычныя, пяшчотныя, ён прысвячае бліжнім і сябрам.

Нягледзячы на цяжкі лёс мастака, творы яго застаюцца светлымі, багатымі, цёплымі, яскравымі фарбамі, напоўненымі жыццалюбствам і аптымізмам.

Ала КЛЕМЯНОК
г. Сморгонь

“Крыніца”, № 68

Пабачыў свет жніўнёўскі нумар часопіса “Крыніца”, які адкрываецца “постатцо” Валерыя Мараква, аднаго з даволі цікавых, але маладаследаваных беларускіх паэтаў пачатку ХХ стагоддзя. Ён быў расстраляны восенню 1937 года сталінскімі апырчыкамі як “нацдэм” і “вораг народа”, паспеўшы выдаць за сваё кароткае жыццё чатыры невялічкія зборнічкі вершаў. Друкуюцца невядомыя чытачам, пазбаўленыя большавіцкай цензуры вершы паэта, а таксама ягоны “жыццяпіс” ды словы наўздагон яго трагічнаму жыццю і паэтычнай творчасці літаратараў В. Рагойшы, М. Мішчанчука, А. Марціновіча, А. Бельскага і С. Верацілы.

У рубрыцы “ЁН” чытачы часопіса гэтаксама маюць магчымасць пазнаёміцца з жыццём і творчай біяграфіяй неардынарнага англійскага літаратара-ідэялага Олдаса Хакслі і прычытаць поруч з распевадам пра пісьменніка яго навулу “Хюберт і Міні” ды эсэ “Культура і асоба” ў перакладзе з англійскай мовы. Друкуюцца два цікавыя пераклады. Жанна Некрашэвіч ды Ірына Шкурдзюк пераклалі з лацінскай мовы “Верш на ахвярапрынашэнне чорнага быка ў Рыме, учыненае публічна нейкім грэкам дзеля супрацьстаяння чуме” знамага нашага земляка Міколы Гусоўскага, аўтара сусветназдамай “Песні пра зубра”.

Для рубрыкі “ЯНЫ” Святлана Явар пераклала з польскай мовы публіцыстыку Казіміра Барташэвіча “З гісторыі паўстання Касцюшкі”. Арыгінальныя тэксты сучаснай беларускай літаратуры таксама прысутнічаюць у жніўнёўскім нумары часопіса.

У рубрыцы “У НАС”: аповесць-эсэ Сяргея Верацілы “Смех багоў”, аўтабіяграфічныя навулы Сяргея Рублеўскага, “Зацёмкі з левай кішэні” Леаніда Галубовіча, арытмічная паззія Міколы Купрэва, У напаясур’ёзнай рубрыцы “ЯНО” друкуюцца ўзвышаныя “Афрыканскія рэчывы” не зусім нашай “псеўдапаэтыкі” Агаты Кормак (маецца на ўвазе найперш псеўданім аўтара).

Г. Л.

і СКАЗАНА БЫЛО...

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 9.)
якая, кажуць, да цэнтра самага крывёю і слязьмі прапітана. І Час тады не гэтак хутка адносіў Яго ў невядомасць, — знікаў неспрыемны халадок у грудзях, і дзень доўжыўся доўга-доўга.

Гэтым разам Ён нічога не чуе. Ціха ў свеце, аж закрываць хочацца. Тады Ён варушыць вуснамі, — ці то просіць, ці то моліцца, як гэта звычайна робяць людзі ў адчай. Але ніхто не адзваецца.

Маланкаю сярод ночы здагалка блісне — Час аднёс іх гэтак далёка, што яны і не пачулі.

Вінавата сутуліўшы плечы, пасунеша Ён з агароджы, — з прэнтаў зварання металічныя дзверцы рыпнуць, і Ён аж уздрыгне, як прачнешца, і больш яснымі вачыма зірне наўкола.

Тады між магі пойдзе да абрыўстага берага рачулікі — цераз старыя могілкі, дзе загародак няма каму ставіць і толькі счэсаныя без надпісаў валуны на грудках сведчаць, што тут нехта некалі хаваў кагосьці і, канечне ж, горка плакаў, галасіў, а цяпер нікога з іх няма, ні тых, каго хавалі, ні тых, хто галасіў і плакаў.

Ён пачне думаць пра загадку, якую і яму трэба адгадаць. У той загадцы гаворыцца пра ўсясьліны Час, які люляе і пястуе дзяцей неразумных, які суцішвае і лечыць беды гаротных, пакрыўджаных, які карае злых і хістых — за кожным з жывых Час сочыць пільна, бывае, што людзі яго і не адчуваюць, нават бывае, што яны і забываюць пра яго, а тут раптам — бах, і ён, Час няўмольны, побач, — тады чалавечка кожнай клетачкаю цела адчуваць пачынае, як падхоплівае яго Час і нясе, нясе. І пачынае кідацца няшчасны чалавек туды-сюды, то за грошы ўхопіцца, то за ўладу, хітравыя і жвавейшыя, на машыны і ў самалёты сеўшы, спрабуюць вылузнуцца з пільны Часу, ды — позна, позна, нідзе чалавек не знаходзіць спакою і таму толькі і застаецца чалавечку, што шаптаць самому сабе ў адчай: “Як жа дні і месяцы мільгаюць. Яны лятаць проста.” У той загадцы гаворыцца пра тысячы тысяч цяпер нікому не вядомых, якія некалі плакалі ад крывёю і жалю, кроў лілі ад нянавіці і якіх уладар Час панёс кудысьці.

І адгадаць трэба: а куды ж, куды адносіць Час гэтых гаротнікаў, якіх з невядомасці выхоплівае і ў невядомасць выпраўляе, нічугусенькі ўзям не пакідаючы, бо кржы і помнікі надмагільных, курганы і пірамыды высотныя — усяго-наўсяго напамін жывым, каб яны ўвесь век думалі пра загадку Часу.

Ля абрыўстага берага Ён зірне ўніз, дзе шклянна стужка гнецца, — камяні, жвір відзён, толькі рыбы нідзе не відно.

“Электравудамі нават і калючак не пашкадавалі”, — падумае ён занадта спакойна. Затым удалец зірне, дзе дагэтуль усё было вечным і непарушным, мо толькі таму Ён і вяртаўся сюды, каб адчуць гэтую вечнасць, — туды зірне, на чыстую прыбеленую снегам Жыжнёншчыну, на ёй некалі з бацькам кароў пасвілі, дзе мост над рачулкаю завіс, і яшчэ далей, дзе Высокі Бераг. І тут як хто ў грудзі балюча-балюча піхне — замест лесу на Высокім Беразе дзеляцца лысее.

Каб не глядзець на тую дзелянку, Ён тут жа адвернецца і да легкавіка пойдзе — толькі сляды на снезе сведчылі, што быў ён тут у дзень апошні.

III
У двор Ён не пойдзе. Як толькі легкавік прыткнецца ля Дома, з суседняй хаты выйдзе стаптані, памяты Часам мужчына, гукне радасна:
— Ну здароў-здароў! Пайшлі да мяне. У мяне свезлына сягоння. Па першым марозіку забіў. Там у мяне цёпла. Бо што ты адзін у той хаце рабіць будзеш?
— Хапае работы, — Ён застыне ў роздуме: ісці адразу ў Дом, ці — зайсці напачатку да Аднакласніка. Зірне ў мутнаватыя вочы і падзіцца: як жа ён пастарэў — учарнелыя зморшчаныя шчокі, прагалы між зубоў і да ўсяго — вінаваты позірк, які бывае ў Алкашоў.

Што вытварае з чалавекам Час!
— Ну, пайшлі, пайшлі да мяне, — пачне штурхаць у плечы Аднакласнік і гаварыць будзе ўсё запар, што на язык трапіла, што свежаму чалавечку карціць выказаць, бо адзінота заела:

— А работы, як кажаш, і праўда хапае. У нас яе поўна, у дзве змены, і ў калгасе і дома, прадыхнуць некалі з-за гэтай работы. Работа — не воўк, у лес не бяжыць. Ад работы і коні дохнуць.
І тут Ён уклініцца ў маналог Аднакласніка:

— А конь здаровы калёсы цягае. Мы на тым калёсы сядзем, дык ён і не пачуе, яму ўсё роўна будзе, сядзім мы на тых калёсах, ці не сядзім.

Аднакласнік як шоў, так і застыне, бы спатыкнецца, паверне учарнелы ад работы твар:

— Якія калёсы? Пра якога каня плясць? Іх цяпер у калгасе пяць штук засталася.

— Помніш, малымі ў лес хадзілі, шукалі сіваронку з пер’ем залатым? А за ракою, дзе некалі плаціна была, на Высокім Беразе заблудзілі. Ваўка тады збаяліся, казалі, што воўк не толькі нас, а і каня можа з’есці. Тады румзалі гучна і мацярок клікалі.

З надзеяю пачне ўзірацца ў пачымнелага Аднакласніка. І тут, як віхор чорна-шэры, мільгане перад ім тое зубастае і агромністае, што хутчэй ветру носіцца ў балоце топкім, па выгане за вёскаю, вобмігам падхопліваючы качанят, гусей крыклівых, авечак дурнаватых, чаго гэтак баяцца сабакі, якуюць, аж заходзіцца, піліпаўскай ноччу, ланцугі рвуць, бліжнюю бяду чуючы, але ж як яны не якуюць, як не рвуцца з ланцугоў, ды пад раніцу ад тых сабак нідзе нічога не застаецца, толькі ўгледзіш ашыйнікі, да ланцугоў прывязаныя; што на Высокім Беразе між дрэў мільгае і ў любы міг стрэнуць можаць, і тады ўсё, кранты, тады паратунак адзіны, калі на калматую елку паспеець ускочыць, а яно далей панясецца і недзе там, далёка-далёка, на Жыжнёншчыне ці на дзале чыстым, калі захоча, дык і каня зглумдае запроста, а ты на елцы седзячы, дрыжачы і калоцымся, толькі і пачуеш, як шточы з тоўстымі соснамі хрумсць і патрэскае — то ж апошнія конскія костачкі даядаюцца.

— А-а, — абякава махне рукою Аднакласнік, як махаў некалі, і павернецца спіною. — Малыя былі, дурныя. Ды і лесу таго няма. Я сам з хлопцамі валіў яго. Шведкаю.
— І колькі ж заплацілі за работу тую? — само сабою з грудзей вырвецца.
— А-а, — спіна гайдаецца перад вачыма і рука доугоў ў паветры халодным і чыстым, першым снегам, бы слязьмі, вымытым, — якая цяпер плата. Тры мільёны абяцалі даць праз месяц. Гэта як некалі трыццаць капеек было.

— Залатыя ці сярэбраныя? — пытае Ён, але Аднакласнік Час аднёс гэтак далёка, што ён і не чуе, сваім заняты:
— Што цяпер за той мільён купіш? Бутэлка чарніла і тую ці купіш. Павесіцца, а не жыць з такімі заробкамі.
— На асіне лепей за ўсё палучыцца. Адзін так і зрабіў. Мабыць, нарта мала заплацілі.

— І даўно ён такое адчыбуць? — спытае Аднакласнік і тут жа разважыць пачне. — Мабыць, ён з Апазіцы быў. Тыя вечна нешта прыдумваюць, то — забастоўкі, то — галадоўкі, а гэты, бач, да чаго дадумаўся.

— Даўнавата, — адгукнецца Ён і нечакана на Высокі Бераг перанясецца, апынецца ля высокай-высокай, да неба самага, сасонкі. Ля тоўстага, удвух не абхопіш, камля таўчкаю мужчыны з сякерамі, адзін са шведкаю. От жа дзіўна — мужчыны не бачаць Яго, а Ён бачыць усё і чуе ўсё. Задзіраючы галовы, зырачыся на карычневатыя тоўстыя галіны, што скапіліся з галінамі суседніх сасонак, на маленечкаю вяршалінку, што паціху варушыцца пад нябачным ветрам, мужчыны раіцца, а потым адзін, жвавейшы, са шведкаю ў руках, кажа:
— Вунь туды валіць будзем, — і рашуча носам шведкі на чысты прагал торкне, — а іначай завісне, суседнія сасонкі не дадуць упасці.”

І тут жа мужчына прымецца за работу — палыдзе ўпрыгтык да камля, паставіць на зямлю шведку і рыўком мазолістай далоні старцёр ірване на сябе. “Вур-ррр”, — незадаволенна вуркатне шведка і зашкне. “Не заводзіцца, не хоча заводзіцца, — скажа нехта з Мужчын і парайць: — Падсос зрабі, бензінучку дай ды — машней ірвані”. Зноўку мужчына рване старцёр. “Грр-ррр”, — загрыкаць разбуджаная шведка і тут жа завідзецца. На Высокім Беразе стане ціха-ціха: ні дзятла, ні сініцы — нікога не пачуеш, здаецца, нават мурашцы і тыя пазашываюцца ў шэры мурашнік, толькі адно злое ррр-ррр будзе з трэскаттам разнісоўска між сосен. З гыратаннем шведка пачне ўгрызацца ў камель, крышачы тоўстую шэра-карычневую кару, выплываючы белая павінавіна на зялёны чарнічнік. І, здаецца, павольна ўвышыні вецер — вяршаліны суседніх сасонак загайдаюцца, як і ў гэтай сасонкі, але стаяць яна будзе крэпка, толькі лёгкае трымшэнне будзе адчувацца, калі рукою да кары дакранешся. Падрэзаўшы сасонку з аднаго боку, пакінуўшы ў камлі клінавідны надрэз, мужчына пяройдзе на другі бок камля, і зноў шведка будзе ўгрызацца ў дзерава, гыркаючы на ўвесь свет то машней, то слабей: ррр-ры-рры Мужчыны будуць пільна глядзець на вяршаліну сасонкі, нарэшце адзін скажа: “Пайшла, здаецца.” Тут жа і астатнія падхопяць: “Пайшла, пайшла. Убірай шведку, а то — зашчэне. Ды і сам адыходзь, не то — камлём гахне і — кранты на месцы

будуць. Такое ў лесе часцяком бывае”. Чалавек са шведкаю паслухмяна адыдзе ад камля, несучы між ног цяпер спакойную шведку, і таксама задзірэ галаву, зірне туды, дзе вяршаліна сасонкі, чапляючыся галінамі за галіны суседніх сасонак, паволі, нехаця хіліцца ўніз. Хутчэй, хутчэй, — з трэскам і шорахам вяршаліна нясецца ўніз, да чарнічніка, і, нарэшце, падняўшы вецер, з гучным бабаханнем сасонка падае, — камель і праўда падскоквае ўгору, і калі б чалавек загалі не адышоўся, прыбіў бы насмерць. Галіне сасонкі гайдаецца туды-сюды, туды-сюды, а потым нікне да прымятага чарнічніка. Мужчыны ўпрыгтык падыдуць да свежага пня, паглядзяць на ружаватыя кольцы, — на зрэзе дзерава на вачах набухае і слязіцца залацістым пахкімі кроплямі, нехта скажа: “Ну во і завалілі сасонку. До-обрая сасонка! Колькі ж ён годзікаў было?”

Мабыць, Час углыб зацягнуў, дзе не толькі Часу, а і Прасторы няма, мо нават у тую міжзорную чорную дзірку Яго зацягнула, куды бязгучна і бясследна ўсмоктваецца усё жывое і мёртвае, — а потым Час злітаваўся і, калі Ён на паверхню вынырне, найперш падумае не пра Антысвет, пайднаны з гэтым Светам дзіркаю чорнаю, а пра лёгкі гусіны паплавок, бацькам зроблены, — некалі той паплавок нерухома ляжаў на гладкай завадзі ля Берага Высокага, там, дзе сосны і елкі хіліся над абрывам, магутнымі каранямі з жаўцяку вытыркаліся. Наструнены, Ён вачэй не зводзіў з паплаўка, чакаючы, калі той знікне ў невымернай чорнай завадзі, як раст-ворыцца ў міжзорнай прасторы, дзе існуе загадкавае жыццё, дзе ўладарыць вялікая-вялікая рыбіна і, канечне ж, яе яшчэ ніхто з жывых не бачыў, а тым болей — ніхто не злавіў, і кожны раз, калі знікаў паплавок, калі дрыжачымі рукамі Ён шморгаў угору гнуткае вузільна, ведаў, што гэта яна, вялікая-вялікая рыбіна, падплывала да кручка і нават чарвяка каштавала, бо хто ж, апроч яе, мог цягнуць углыб гусіны паплавок?

І тады плакаць хацелася, і шаптаў Ён тады не пра рыбіну, а пра нешта іншае, нашмат важнейшае: “Сарвалася, сарвалася.”

Сэрца будзе татахаць, трапятасца, са здзіўленнем убачыць сабе ў хаце: на покуці, дзе некалі ікона вісела, Новая Біблія грмыць і балбоча, на стале пачатая бутэлка гарэлкі, свежанаіна на талерцы, хлеб, яшчэ нешта, сам чамусьці ў руках налітую чарку трымае.

— Вот ты не чуеш, як глухі ўсё роўна, каторы раз кажу: машынамі яго ў Пруды вязуць. Там лесаліку імпартаў паставілі. Еўравагонку гоняць з рання да змяркання. Яе толькі за валюту прадаюць, нашым алдохі застаюцца. Пад кантролем усё страшэнным. Палітык лапу на гэта дзела паклаў. Сам панімаць павінен, валюта нам трэба, без яе мы гегнема, — Аднакласнік ківае перад носам налітай чаркаю, — Ну, давай, за сустрэчу.

Усё тая ж галава прарока Відучага, усё той жа хахмач, усё той жа кліп мільгачыць бессаромна віскіла аголеным, усё тыя ж парашкі, пракладкі, жвачкі, усё тое ж траханне і бабаханне, — уся тая трасца, якая даастатку забірае галаву, да ачмураўняння поўнага, бышчам Ён і не выязджаў нікуды.

— Вот скажы мне, — кульнуўшы чарку, будзе насыдаць Аднакласнік і чамусьці, як на судзію вышэйшага і адзінага, кіўне галавою на балбатуна чарговага, які побач раіць, як лепей жыццё налаodziць, — што гэтай заразе Апазіцы ад Палітыка трэба? Каб не гэта Апазіцыя, дык ба мы і зажалі як людзі беляя. Есць і есць чалавека поедам. І тое ёй дрэнна, і гэта няправільна. А самі што могуць? Вот выбары скоро, ты за каго галаснеш, прызнайся чэсна? Мы — дык за па Палітыка, ён хоць парадак навайдзе ў бардаку гэтым.

Ён пачіне плячыма — і праўда, не ведае, за каго будзе галасаваць. Бо на выбарах выбарам ніякім і не пахне, бо не ўчора і не сёння ўсё пачалося, мо тады яшчэ, калі парада была мудрая падстаўляць пад аплявухі то правую то левую шчаку, а мо і яшчэ раней, калі чалавек першага Раба заарканіў і тут жа Работу паявілася; спачатку Раба смактала, а пазней цераз грошы на ўсіх перакінулася, так што нечага ламаць галаву пра выбары нейкія, лепей шкадаваць усіх запар і таго ж Палітыка гаротнага: давалі, бедалагу, адзін без аховы на людзях пазачацца не можа, у лімізіне браніраваным хаваецца, начаваць уцякае за горад, дзе плот высачонны, вакол якога аўчаркі і спецназавычкі адно за адным гойсаюць; ды і Прыкартынкаў шкадаваць трэба, бо змушаны грызці адно аднаго, загрызаць насмерць ля карыта цеснага, дзе грошы насыпаны, дзе пасадзі і званні трапляюцца; Прыкартынкам наогул да лямпачкі, якому Палітыку служыць, абы ад карыта не адшпёрлі, Апазіцыю тым болей шкада; гадуе ў нетрах сваіх чарговага

Палітыка, а за гэта яе лупшавалі, лупшуюць і будуць лупшаваш, малаціць, калаш-машіць дубінкамі, за краты садзіць, лідэры якой па адным сярэд белага дня знікалі і будуць знікаць, як ні шукай, ды ніякімі аўчаркамі, ніякім інтэрполам тых лідэраў не знойдзеш, нават целы іхнія не знойдзеш, бо наспраўды іх тайком выпраўляюць у міжзорнае падарожжа, адкуль яны, згодна парадоксу блізнят, ні кропелькі не пастарэўшы, праз дзесяцігоддзі, калі ўсё перафарбуецца, калі чырвоныя стануць белымі, а белыя чырвонымі, вернуцца і застынуць помнікамі на гарадскіх вуліцах, запартрэяцца ў школьных падручніках, зірнуць з мемарыяльных дошак на наіўнае маладое пакаленне, якому хоцькі-не хоцькі ды выбіраць давадзецца, ці туды, да Прыкарэўнікаў, падавацца, ці да вечна бітай Апазіцыі; так што калі ўведаеш усё гэта, то такі адчай навалываецца, што і праўда, можа, лепей да вечна шчаслівых Алкашоў падавацца, якія, зранку чарку кульнуўшы, усю работу робяць, нават і не робяць, а проста работа ад іх адступаецца і зверам накідаецца на ўсіх, бо яна, работа, усімі вяршыць, а не выбары нейкія.

Адставіць недапітую чарку, казаць будзе:

— Дзякуй за свежыну. Я ўсё-ткі Дамой пайду.

— Канечне, я панамаю... Дом, Башкаўшчына, усё такое... Толькі там надта не баўся. Вяртайся. Мы сягоння лазеньку пратопім, а пасля па чарачцы гахнем. Целявізар паглядзім, як і ўсе культурныя людзі...

У Даме холадна.

Ён будзе глядзець на разбураную печ, на адарванны ад лагаў падгнілы дошкі, на столь, якую пачаў падбіваць польскім пластыкам, на белую ракавіну ў куце, на кран водаправодны — каторы год беражэ Дом ад Часу ўсясьлянага, бо Дом у кожнага адзін, а ўсё астатняе — толькі напамін пра Дом, які пакідаецца з вялікага розуму і які потым шукаецца ў інтэрнатах шумных, у бетонных шматпавароўках, на участках дачных ды, як ні націрай паркет у клетухах цесных, які ні цягай бяруць і цэглу на падмурок бетонны, ды другога Дома ты не знойдзеш і не пабудуеш, — нутром адчуваеш зраду Дому, Башкаўшчыне, нічога не адчуваюць толькі Набрэдкі, якія дзеся таго на свет і паяўляюцца, каб гоісаць па чужых Дамах, Башкаўшчынах...

Холадна і стыла ў Даме пакінутым. Тое цёмнае, гідкае, чаго так і не пазбавіўся, клупніцца ў грудзях, аж ванітаваць хочацца.

Як і не дае спакою ліпкае павуцінне — дыхаць закладае.

“Трэба нечым заняць сябе, талы лягчы стане”, — і тут жа возьме ў рукі тоўсты цвік. Сотку. Гэтай соткаю прыбіваюцца дошкі да лагаў. Паглядзіць на дошкі, на чорныя лагі і нечакана здраўлівае выплыве: а навошта?

Навошта, калі сягоння не пачуў нічога? Хоць бы голас падаў!

Як жа балюча ў гэтым бязмерным і лагічным, аплеценым ліпкім, што накідаецца штовечар на цела, ад чаго блякнуць вочы, моршчыцца-сохне скура!

Усё застыла. Здаецца, нават Час застыў. Трэба, абавязкова трэба на нешта рашыцца, бо нельга ж жыць у застылым Часе. Каб і хацеў Ён жыць у застылым Часе — не выжыве.

Асцярожна вастрыём соткі Ён будзе разрываць блакітную нітчку на запясці. І тут жа палягчы — цёмнае, гідкае, што ля горла душыла, што на скроні балюча ціснула, пачне выцякаць на белую скуру цёмна-карычнева.

“Замыць трэба”, — ужо і не Ён, а Нехта разумнейшы дасць параду, і Ён паслухмяны пойдзе да белай ракавіны, адкруціць галоўку крана і, падставіўшы руку пад ваду ледзяную, глядзець будзе, як ружаватая вада цячэ ў ракавіну, думаць пачне, як па трубах пластмасавых яно сплывае ўсё ніжэй і ніжэй, туды, дзе зямля чорная.

Той Нехта разумны зноў супакоіць: “Вернешся, пачавай трохі... Усе вяртаюцца і ты таксама вернешся...” І тады ён адчуе, як штосьці зрушылася ў свеце — то Час зноўку заструменіць у стомленым целе, асцярожна памалу-памалу панясе яго туды, дзе ў невымернай глыбокай завадзі плавае вялікая-вялікая рыбіна, дзе сярэд сосен мільгане нешта зубастае і страшнае, дзе вась-вась Ён пачуць павінен: “Міленькі ты мой, вазьмі мяне з сабой...” — і яшчэ далей панясе Яго Час — дзе стылаць пад вячэрнім падсіненым небам, дзе вась-вась празніць павінна працяганае і далёкае: “Дааа-аамоў іідзіі... Вяаачээрааа сты-нессе...”

Стане шкада нечага надта важнага, што Ён ці то страціў, ці то не паспеў спазнаць — таго, што пэўна ж ёсць у гэтым свеце, без чаго чалавеку ніколі не выжыць. А талы ўжо, як і належыць першая сляза паявіцца на прывяленых Часам, нечакана пабляднелых, бы снегам прысыпаных, халаднаватых шчоках...

Валерый МАСЛЮК

У 1981 годзе запрошаны на пасаду галоўнага рэжысёра Магілёўскага абласнога драматычнага тэатра. У гэты час паставіў значныя спектаклі, якія сталі яркай старонкай

у яго творчым жыцці: “Візіт старой дамы” Ф. Дзюрэнмата, “Любоў, джазічорт” Ю. Грушаса, “Тутэйшыя” Я. Купалы.

З 1983 па 1992 г. узначальваў мастацкае кіраўніцтва Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Максіма Горкага. Сярод рэжысёрскіх работ гэтага перыяду: “Начныя карлікі і Антыгона” Л. Разумоўскай, “Гамлет” У. Шэкспіра, “Майстры” М. Булгакава. Асабліва значнай была работа над спектаклем “Знак бяды” В. Быкава. За пастаноўку гэтага спектакля В. Маслюк быў удастоены Дзяржаўнай прэміі Беларусі за 1984 г.

З 1993 па 1997 г. працаваў мастацкім кіраўніком, а з 1997 года — рэжысёрам-пастаноўшчыкам Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа. Найбольш значныя

рэжысёрскія работы на кола-саўскай сцэне: “Кароль Лір” У. Шэкспіра, “Жаніцтва” М. Гоголя, “Пакахай мяне, салдацік” В. Быкава, “Сола для гадзінніка з боем” О. Заградніка, “Пад сонцам”, “Кацігарошак” паводле ўласных п’ес.

Сваёй творчасцю В. Маслюк імкнуўся паказаць чалавека ў яго шматбаковых праявах.

Ад нас пайшоў чалавек шчырага сэрца, добрага душы, выдатны рэжысёр. Памяць пра Валерыя Васільевіча Маслюка назаўсёды застаецца ў нашых сэрцах.

**Міністэрства культуры
Рэспублікі Беларусь,
ГА “Беларускі саюз
тэатральных дзеячаў”**

Уладзімір Дубоўка ў жыцці

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 13)

выкарыстаць усе шансы, якія бачыліся ў такой палітыцы. Сцярджаць беларускасць, ствараць сваю культуру яны гатовы былі і пад кіраўніцтвам кампартыі, калі яна давала хоць нейкую мажлівасць для дзейнасці ў гэтым кірунку.

Сама камуністычная ідэя, яшчэ не скампраметаваная жахлівай бальшавіцкай практыкай, у многім ганебным засакрэчанай ці прыкрытай дэмагогіяй, тады мела немалую прыцягальнасць, бо і утапічнасць гэтай ідэі не ўсведамлялася, прынамсі, шырокімі коламі. Мільёны людзей былі падмануты абяцаннямі блізкай зіхоткай будучыні і загджаліся дзесятыя на любы ахвяры. Таму і Дубоўка ў сваім самым славутым вершы “О Беларусь, мая шыпшына” натхнёна пісаў, звяртаючыся да роднай краіны: “Ніколі пройме з дакімі ветрам // не развіваць дзевячы кос. // Імкнешся да Камуны Свету, // каб радасць красавала скрозь”.

Верш датуецца 1925 годам. Гэта яшчэ перыяд беларусізацыі. Але яе часова сць паэт, мусіць, ужо прадуваў. Іначай наўрад ці паявіўся б ужо ў наступным годзе верш “За ўсе краі, за ўсе народы свету”. Ды і пасля яго публікацыі гімны “Камуне Свету” ў прызначаных для савецкага друку творах паэта мільгаюць зноў і зноў (вершы “Мы ўсе ў большасці ранеты”, “Летуценнем пройдзем мы над краем”, “Вядзі мяне, як і вяло ты, сэрца” і інш.).

Што было за гэтым? Значыцца маскіроўка, каб ахоўнікам цяжэй было ўстанавіць, што Янка Крывічын — Дубоўкаў псеўданім? А можа, своеасаблівае раздвоенасць пачуццяў? Хутэй за ўсё меркаванне: “Камуна Свету” — добра, але дайце магчымасць жыцці ў беларусам як народу, як нацыі, не перашкаджаць яму ствараць родную культуру. І вельмі натуральна ў такім кантэксце выглядае ўзмацненне апазіцыйных настрояў у ярыштага Дубоўкі, калі пачынаецца ўжо самы сапраўдны пагром беларускай культуры. Гэтыя настроі к канцу 20-х гадоў дастаткова выразна выяўляюцца і ў падлісных уласным прозвішчам рэчах паэта (“Пярэсты букет” і іншыя творы).

Вярнуўшыся да літаратурнай працы пасля зняволення, Дубоўка ўжо не бунтаваў, ва ўсякім разе адкрыта — ніколі і ніколькі. Мастаком ён заставаўся і стварыў яшчэ нямаля добрых і выдатных твораў, але, як я казаў раней, уладу ўжо не чапаў. Звяртаючыся да перажытага ў гулагаўскія часы ў сваіх цудоўных абразках “Пялёсткі”, ён абмінаў усё дэталі, па якіх можна ўстанавіць, калі адбываўся той ці іншы эпізод. Рабілася гэта, каб да абразкоў не чаплялася цензура. Але ж і тады, калі пра перажытае ў гады зняволення і поўнай бяспраўнасці можна было пісаць адкрыта, Дубоўка ў дэталі не ўдаваўся, маўляў, “нам — некалі са смуткам

знацца”. Так з яўна перабольшаным аптымізмам закончю навучаны горкім вопытам і ўжо вельмі асцярожны паэт свой аўтабіяграфічны нарыс з характэрнай назвай “Сярод людзей добрых”. А ён жа публікаваўся ў 1963 годзе, калі гулагаўская тэма яшчэ не была забароненай.

Цяпер можна пачуць, што і ў Дубоўкавым праслаўленні кампартыі была скрытая апазіцыйнасць. Ну, якую апазіцыйнасць можна вычытаць у радках: “Толькі наперад і толькі няспына // пойдзе Савецкая наша Айчына, // перамагаючы злыя напацы — // да Камунізма, да светлага шчасця!” Гэта дзяжурны радкі з “Дактылічных рытмаў” (1966). А як адыходзіў паэт ад духу свайго кароннага верша “О Беларусь мая шыпшына”, ствараючы дагодліваю паралель да яго ў 1958 годзе: “О Беларусь, лясная ружа, // зялёны ліст, чырвоны цвет! // Да камунізма крокам мужным // ты пракладаеш вечны след”. І яшчэ там жа: “У грамадзе савецкай дружнай // знайшла ты свой шчаслівы цвет”. Мара, якая аказалася ўвогуле неажыццявімай, падаецца як здзейснены факт!

Такая адпісчаная паззія была зусім не выклікам бальшавіцкай сістэме, няхай сабе і скрытым, прыхаваным у падтэксце (дзе тут такі падтэксць?), а працавала на яе, на тую сістэму. Бо ўладам не так важна, з душэўным хваляваннем ці без яго пісаў аўтар. Ім дастаткова было публічнай падтрымкі, якую давала надрукаванае слова вядомага паэта. Дубоўка выдатна разумее гэта, але мусіў ісці на такі кампраміс з сістэмай, бесчалавечнасць якой ён ужо ў поўнай меры пазнаў на сабе. Так ён плаціў за магчымасць зноў працаваць у літаратуры і, адкупляючыся адпісчанай дзяжурнасцю, патрэбнай уладам рыторыкай, зноў ствараць сапраўдныя творы.

Ні ў зняволенні, ні пасля яго ў Дубоўкі ніякай веры ў савецкі лад ужо не было. Ён, паўтаруся, і ў трываласці хрушчоўскіх перамен сумняваўся і насяржана чакаў, ці не заматуць зноў, як замалі ў 1930-м, спачатку на пяць гадоў высылкі, хоць у цывілізаваных краінах толькі за апазіцыйныя настроі нікога не судзяць, а потым дабаўлялі тэрміны зняволення ўжо і за нішто, прычым дабаўкі становіліся раз за разам ўсё большыя: 2 гады, затым 10, затым і 25. Апошнія, дзякуй Богу і Хрушчову, паэт адзваніў у выгнанні ўжо няпоўнасцю.

Пры ўсім сваім гуманізмам Дубоўка быў расчараваны ў многіх пісьменнікаў, некаторых блізкіх людзях. І небеспадстаўна. Бо яго малодшы брат, які выступаў у літаратуры пад прозвішчам Язэпа Вазёрнага, публікаваў супроць паэта вершы (потым ён быў закатаваны бальшавікамі). Старэйшы брат адмовіўся ад Уладзіміра Мікалаевіча, як адмовіўся і Ю. Бярозка, які лічыўся Дубоўкавым сябрам

і некалі напісаў пра яго вельмі добры артыкул (літаратурны партрэт).

А як адхрышчваліся ад Дубоўкі, Пушчы, Бабарэкі і іншых арыштаваных узвышаўцаў іхнія былія сябры: Крапіва і Чорны, Бядуля і Глебка, Дарожны і Кляшторны, Мрый і Калюга. Вядома, так яны ратаваліся самі, хоць не ўсім гэта ўдалося, бо бальшавіцкая машына знішчэння працавала бязлітасна.

“Юды!!!” — такую заўвагу мне давлялося бачыць у бібліятэчным экзэмпляры часопіса “Узвышша” (у былой Ленінцы) на апублікаванай там рэзалюцыі згуртавання, у якой яшчэ не пасаджаныя за краты узвышаўцы (палова з іх потым загіне ў ГУЛАГу) асуджалі сваіх арыштаваных таварышаў і патрабавалі для іх суровай кары. Абураны крык нейкай спагадлівай душы адрасаваўся, вядома ж, не арыштаваным, а тым, хто ад іх адмяжоўваўся.

Дубоўка бязмежна любіў Беларусь. Усё аддаў дзеля яе. Але зноў садзіцца не хацеў. І таму ўжо без пратэсту аддаваў тую даніну афіцыйнаму жыццю, якой ад яго патрабавалі. А боль, вялікі, несціханы боль з-за таго, што яму не далі здзейсніць усё, на што ён быў здатны, жыў у ягонаў душы, толькі знарок хаваўся за падкрэсленую аптымістычнасць, якая, як заклікае, ахоўны сродкаў педаліравалася частымі згадкамі пра яе.

А зрэдку той боль і прарываўся. То ў радках пра “пакрышаны талент”, якія тут жа аспрэчваліся, то ў перакладах твораў Шэкспіра і Байрана. Мяне ўразіла, як чытаў Дубоўка свае пераклады шэкспіраўскіх санетаў. “Выходзіць так, што праўды ў нас няма”. “Найчысцейшай праўды зневажанне”. Ісціна, “якой затулен рот, і зло, што верхаводзіць над усімі”. “Душа мая, зямлі ўсёй асцяродак, // Чаму прыгон ты церпіш над сабой?” Усё гэта — Шэкспір. Але чытаў яго паэт так, што атрымлівалася, нібыта ён гаворыць сам і пра сябе, пра свае пакуты, пра сваё прыніжэнне ўладай, якая і пра зняволенне прымушала пісаць пра нейкае незразумелае падарожжа па краіне — ад Чувашыі да Краснаярскага краю і Далёкага Усходу. Тут, у перакладах, Дубоўка вострых намекаў сапраўды не баўся, бо Шэкспір быў надзейным абаронцам.

Словам, душою Дубоўка не скарыўся. Але астатак свайго жыцця ён хацеў дажыць у нармальным умовах. “Хачу крыху пажыць спакойна”, — напісаў ён у апошнім сваім вершы. Нам папракаць яго за гэта? Крый Божа. Гутарка толькі пра тое, што робіць несвабода з людзьмі, з самымі таленавітымі ў першую чаргу, як яна калі і не знішчае іх зусім, дык абкрадае і праз прамое зняволенне, і праз немагчымасць на поўную сілу выявіць сябе. А ў канчатковым выніку гэта — і абкраданне цэлага народа, усяго чалавецтва.

Дзмітрый БУГАЕЎ

Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь смуткуе ў сувязі заўчаснай смерці лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі рэжысёра-пастаноўшчыка Нацыянальнага акадэмічнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа Валерыя Васільевіча МАСЛЮКА і выказвае спачуванне родным, блізкім і сябрам нябожчыка.

Саюз беларускіх пісьменнікаў выказвае глыбокае спачуванне пісьменніцы Ніне МАЦЯШ з прычыны напаткаўшага яе гора — смерці бацькі.

Смуткуем разам з выдатнай паэтэсай і перакладчыцай Нінай МАЦЯШ у сувязі са смерцю яе бацькі.

Беларускі ПЭН-цэнтр

Шукайце жанчыну, або Штрыхі да партрэта Гелены МАЕЎСКОЙ

5 студзеня 1900 года ў ціхім на той час Віцебску сабралася нешматлікае кола блізкіх і знаёмых, каб правесці ў апошнюю дарогу сталага веку кабету. Хаця пахаванне Гелены Пуро-Дэмбінскай (у дзявоцтве Маеўскай) не было колькі-небудзь значнай падзеяй нават у межах правінцыйнага горада, яе бурлівая, багатая на калізіі маладосць вартая ўвагі нашых сучаснікаў. Любоў да тэатра, палкае каханне, самаахварны патрыятызм - вось тыя пачуцці, што прадвызначылі яе лёс, які так ці інакш быў знітаваны з Беларуссю.

Гелена нарадзілася 28 мая 1828 года ў Вялікапольшчы. Незаможнасць бацькоў прымусіла яе з малалецтва спадзявацца толькі на ўласныя сілы. Скончыўшы Драматичную школу ў Варшаве, яна ўжо ў 1843 годзе пачынае працаваць у вільненскім тэатры. Сцэнічныя здольнасці хутка дазволілі юнай акторцы заваяваць папулярнасць і выконваць галоўныя ролі ў спектаклях, у тым ліку шэкспіраўскай Джульеты, Соф'і ў "Недаростку" Фанвізіна і інш. Аднак паспяхова кар'ера раптоўна была перапынена. У 1845 годзе Гелена пакідае сцэну і выходзіць замуж за Адама Кіркора, вільненскага чыноўніка і не вельмі ўдачлівага выдаўца альманахаў "Rade-gast" і "Pamiętniki Umyslowe", аматара тэатра і новай тады навукі археалогіі. Шлюб з акторкай не вітаўся ў тагачасным так званым прэстыжным грамадстве, якое нейкі час ігнаравала маладую пару. Наступныя восем гадоў тэмпераментная натура экзальтаванай жанчыны мусіла задавальняцца будзённымі сямейнымі клопатамі.

Але ў 1853 годзе муж знаёміцца з хутка збліжаецца з Людвікам Кандратовічам (Уладзіславам Сыракомлем). Імкліва знаёмства перарастае ў сяброўства і Кіркор схіляе пазта да напісання пазмы "Маргер", прысвечанай трагічнай старонцы гісторыі ВКЛ. Інтэнсіўная праца над гэтым творам забрала шмат сіл, здароўе аўтара пахіснулася, і ўвосень 1854 года ён на паўтара месяца перабраецца са свайго фальварка Барэйкаўшчына ў Вільню, дзе жыве ў доме Кіркора пад

наглядам гарадскіх лекараў і пільным апакунствам Гелены. У гэты час ён напісаў тры жартоўныя эпітафіі.

Для сябе:
Творцу "Маргера"
хто знаў!?

Зрабіў добра, што сканаў.
Цішыня ў гробе пануе,
Крыкаў жонкі ён не чуе.

Для Кіркора:
Тут ляжыць археолаг,
Сам сабе зайздросціць,
Што не можа выкапаць
Уласныя косці!

Для Гелены:
Тут ляжыць пекнае цела!
Баламуцтва - яе дзела.
Усе сватыя ўцякайце,
Бо і вас спакусіць, знайце.
(пераклад з польскай наш. - І. З.)

Напэўна, нечакана для сябе Сыракомля ўбачыў у маладой жанчыне нешта большае чым проста сястру міласэрнасці ці адну з прыхільніц свайго таленту. Частыя канфлікты пазта з жонкай Паўлінай, якую сучаснікі характарызавалі як кабету добрую, але надзвычай прызямную, нярэдка і працяглыя камандзіроўкі Кіркора, адсутнасць у кіркораўскай сям'і дзяцей, нарэшце, жаданне Гелены вырвацца з атмасферы будзённасці - вось тыя акалічнасці, што спрыялі нараджэнню палкага кахання. Гэта не быў банальны адзюльтэр, з якім, эршты, падмануты муж змірыўся як з наканаванай непазбежнасцю, гэта быў выбух пачуцця, у чым пераконваюць далейшыя падзеі.

Як можна пераканацца найперш з прыватнай перапіскі, Сыракомля ў пачатку 1857 года пакідае сям'ю, з Барэйкаўшчыны перабіраецца ў Вільню, а ў сярэдзіне таго ж года Гелена кідае Кіркора, а з ім разам

і забяспечанае ўладкаванае жыццё. Такія рашучыя крокі закаханых выклікалі неверагодны скандал. Любоўныя перыпетыі самага папулярнага ў краі пазта і сямейная драма вядомага выдаўца альманаха "TeKa Wilenska" Кіркора сталі падзейнай нумар адзін у свеце. Публіка, зразумела, стала на бок пакінутых мужа і жонкі, шкадавала Сыракомлевых дзяцей, што не замінала распаўсюджванню брудных плётак. Закаханым быў аб'яўлены неафіцыйны байкот, перад імі зачыніліся дзверы дамоў нават блізкіх знаёмых. З Сыракомлем парвалі адносіны даўнія сябры Станіслаў Манюшка і Юзаф Крашэўскі. Жывучы з літаратурнай працы, ён ледзь зводзіў канцы з канцамі. Жорсткае асуджэнне вільненскага грамадства прымусіла Гелену пераехаць у Кракаў да аўдавай маці. І ўжо з лютага 1858 года, вярнуўшыся на сцэну, яна не без поспеху выступала ў галоўных ролях кракаўскага тэатра, які гаспадарыў у многіх польскіх гарадах. Сыракомля ж заставаўся ў Вільні і быў нібы ў здранцвенні. Праз нейкі час ён паехаў за каханай і спаткаўся з ёю ў Познані ўлетку 1858 года. Гэта выклікала новую хвалю плётак і абурэння, асабліва ў клерыкальных колах. Пазт ехаў услед за Маеўскай пад атрымаў паведамленне пра цяжкую хваробу бацькі.

Гелена, нібы адчуваючы фатальны для іх пачуцця вынік яго ад'езду на радзіму, усімі спосабамі імкнулася адтэрмінаваць расстанне - нават ці не наўмысна параніла сябе бутэфорскім стылетам у час спектакля. І ўсё ж Сыракомля мусіў вяртацца ў край, дзе ўжо не застаў бацьку ў жывых. Згубіўшы роднага чалавека, пазт востра адчуваў сваю самотнасць, сумаваў, пісаў журботныя, поўныя скаргаў лісты да каханай, марыў і прагнуў вярнуцца да яе, але не мог адшукаць патрэбных сродкаў на паездку. Гелена ж мучылася і марна чакала. З

часам яе адказы пачалі прыходзіць усё радзей, тон іх станавіўся халаднейшым, пакуль, нарэшце, яна адкрыта не напісала: "Ты для мяне быў засціў увесь свет, але калі цябе няма, я мушу шукаць заменніка". Сыракомля шчыра абурывіўся, па яго выразе, "абрыдлым матэрыялізмам". У канцы верасня 1858 года ён вярнуўся ў Барэйкаўшчыну.

Пасля таго як увідаваў многіх месяцаў пазт перыядычна перажываў цяжкія псіхалагічныя крызісы, шмат піў, упадаў у дэпрэсію, з якой канчаткова не выйшаў аж да смерці ў верасні 1862 года. У адным з лістоў ён спавадаўся сябру: "Колькі я мушу знесці ўдараў, цярыпец болу, сапраўднага катавання на гэтай глебе - цяжка апісаць. У хворым сэрцы, у збалелай галаве такі разлад, што не ў стане ўжыць нават самыя дзейныя лекі ад пакутаў душы - працу. Пяро выпадае з рук".

Банальная ісціна заключаецца ў тым, што мінуўшына не церпіць умоўнага ладу. Яна - здзейсненая дадзенасць, якую немагчыма, нешта выправіўшы, прайграць ці пражыць наоў. Аднак часам здараецца, што ў гісторыі недаравальна не ўлічваецца суб'ектыўны фактар. А на яго заўсёды небяспечна закрываць вочы, у тым ліку і ў сучаснасці. Раман Сыракомлі з Геленай, пэўна, меў ускосны ўплыў і на развіццё беларускай літаратуры. Першы зборнік вершаў Вінцэся Каратынскага "Чым хата багатая, тым рада" з прадмовай Сыракомлі быў выдадзены ў канцы 1856 года. Ён складаўся толькі з польскамоўных твораў, хаця першапачаткова аўтар, па прыкладзе В. Дуніна-Марцінкевіча, збіраўся ўключыць у яго і беларускія. Бадай, агульнавядомае факт, што Сыракомля адгаварыў свайго вучня і таварыша, прапанаваўшы падрыхтаваць асобны сумесны зборнік беларускай паэзіі. Аднак гэтай цудоўнай задуме так і не суджана было спраўдзіцца. Хаця сучасныя даследчыкі і канстатуюць, што

"ніякіх звестак пра гэта не захавалася", але, безумоўна, былі тут і прычыны асабістага характару. У тых даткавых умовах, у якіх апынуўся пазт у 1857 і 1858 гадах, яму было не да рэалізацыі свайго смелага выдвецкага плана, які не мог прынесці дывідэндаў. А ў 1859 годзе ў Паўночна-Заходнім краі пачала дзейнічаць пастанова аб забароне друкаваць беларускія творы лацінскім шрыфтам. І з таго часу Сыракомля, улюбёнец патрыятычна настроенай моладзі, не мог сабе дазволіць раскошу легальна, а гэта значыць кірыліцай, надрукаваць свае беларускія вершы.

Гелена ж яшчэ паўтара года выступала на кракаўскай сцэне, дзе адшукала шмат прыхільнікаў свайго таленту і прыгажосці. І толькі ўвайшоўшы ў шэрагі канспіратараў, у 1860 годзе пакінула сцэну і перасялілася ў Варшаву. Як агент і кур'ер Нацыянальнага ўрада яна брала чынны ўдзел у паўстанні 1863 года. У яе варшаўскай кватэры хаваўся апошні дыктатар польскіх інсургентаў, наш зямляк Рамульд Траўгут. На наступны дзень пасля яго арышту трапіла за крата і яго апякунка і памочніца. У вязніцы Гелена трымалася мужна. У ліпені 1864 года ёй вынеслі прысуд - 8 гадоў катаржных работ у Сібіры. Там яна працавала на селянскіх промыслах. Пасля амністыі 1866 і 1867 гадоў няўрымсліва жанчына пераехала ў Іркуцк, дзе зноў спрабавала выступаць у тэатры. Але беспаспяхова. Там жа яна ў другі раз выйшла замуж за выгнанніка з Магілёўшчыны Пуро-Дэмбінскага, на радзіме якога і жыла пасля ссылак. А пасля смерці мужа яна перасялілася ў Віцебск.

Жыццёвыя катаклізмы Гелены Маеўскай, запал пачуццяў, якім яна аддавалася без астатку, яе творчая натура - вось атрыбуты неардынарнай асобы, надзеленай, па меркаванні Уладзіслава Каратынскага, "незвычайным розумам і сілай волі".

Ігар ЗАПРУДСКІ

ЗАСНАВАЛЬНІКІ

Саюз беларускіх
пісьменнікаў;
рэдакцыя газеты
"Літаратура і мастацтва"

ВЫХОДЗІЦЬ
З 1932 ГОДА

Галоўны рэдактар
Алесь
ПІСЬМЯНКОЎ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:
Вольга БАРАБАНШЧЫКАВА

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,

Павел ВЕРАБ'ЕЎ,

Алесь ГАЎРОН —

адказны сакратар,

Мікола ГІЛЬ,

Алесь МАРЦІНОВІЧ,

Яўген РАПІН,

Людміла РУБЛЕЎСКАЯ,

Віктар ШНІП —

першы намеснік

галоўнага рэдактара

АДРАС
РЭДАКЦЫІ:

220005, Мінск,
вул. Захарова, 19

ТЭЛЕФОНЫ:

прыёмная рэдакцыі — 284-8461
намеснікі галоўнага
рэдактара — 284-8525,
284-7985

АДДЕЛЫ:
публіцыстыкі — 284-8204
паэзіі і прозы — 284-8204
думкі — 284-7985
літаратурнага
жыцця — 284-8462
крытыкі
і бібліяграфіі — 284-7985
паэзіі і прозы — 284-8204
музыкі — 284-8153
тэатра, кіно — 284-8153
выяўленчага
мастацтва — 284-8462
фота-
карэспандэнт — 284-8462
бухгалтэрыя — 284-8462
Тэл./факс — 284-7965

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".

Рукапісы рэдакцыя
не вяртае і не рэзэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць
з меркаваннямі
і думкамі аўтараў
публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра
тыднёвіка "ЛІМ"

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах
Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
"Выдавецтва
"Беларускі Дом друку"
(г. Мінск, пр. Ф. Скарыны, 79)

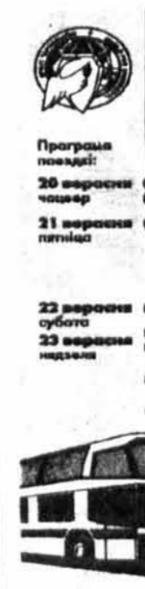
Індэкс 63856 Наклад 2556
Нумар падпісаны ў друк
30.8.2001 г. у 17.30

Рэгістрацыйнае
пасведчанне № 715
Заказ 4986

Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Суфлёр

ПАДКАЗКІ—АНОНСЫ—ПАРАДЫ АД "ЛІМА"

АСАЦЫЯЦЫЯ РАБОТНІКАЎ ПРАВААХОЎНЫХ
ОРГАНАЎ "Шчыт ЧАРНОБЫЛЯ" ЗАПРАШАЕ
У ПАДАРОЖЖА ПА СВЯТЫХ
МЕСЦАХ БЕЛАРУСІ І САНКТ-
ПЕЦЯРБУРГА

15-00. Ад'езд з Мінска. Полацк. Спаса-
Еўфрасіннеўскі жаночы манастыр. Сафійскі
сабор.

Санкт-Пецярбург. Смаленскія могілкі.
Капліца Ксеніі Блажэннай. Іаанаўскі жаночы
манастыр (Іаана Кранштацкага). Аляксандра-
Неўская лаўра. Ісаакіеўскі сабор. Экскурсія па
горадзе.

Эрмітаж. Рускі музей.

7-00. Ад'езд з Санкт-Пецярбурга. Пскоўскі
крэмль. Пушкінскія горы. Міхайлаўскае.
Святагорскі манастыр (магіла А. С. Пушкіна).

21-00. Свята-Іаана Багаслоўскі жаночы
манастыр у вёсцы Дамашаны Мінскай вобласці.
23-00. Прыбыццё ў Мінск.

Арыенцэрачны кошт паездкі — 50
у. а. (праезд у камфартабельным аўтобусе,
пражыванне, трохразовае гарачае
харчаванне ў пятніцу і суботу, снеданне ў
нядзелю, білеты на эскурсіі і ў музей).

Запіс і даведкі па тэлефонах:
236-53-64 (з 8-30 да 17-00)
243-49-17 (з 15-00 да 21-00)

Сустрэча музыкі і вершаў

6 верасня Інстытут Гётэ і
Белдзяржфілармонія ладзяць у
зале камернай музыкі Бел-
дзяржфілармоніі (касцёл св.
Роха) літаратурна-музычную
імпрэзу "І вынайшаў я крылы
— вось яны...". Бяруць удзел
нямецкі кампазітар Еган Готлаб
Врохам і славянскі беларускі
паэт Алесь Разанаў. Гучаць
вершы Алеся Разанава ў ары-
гінале і ў перакладзе на нямец-
кую мову ў суправаджэнні
музыкі, напісанай на гэтыя
вершы.

Пачатак а 19 гадзіне.
Запрашэнні на імпрэзу
можна атрымаць у Інстытуце
Гётэ па адрасе:
вул. Фрунзе, 5,
Дом літаратара, п. 105.

Павел САКОВІЧ

А што ў асадку?

Да ўмору гутаркі вядзем,
Цыганскі дым плыве пад бэлькі.
О, колькі вершаў і паэм
На дно звалілася бутэлькі!

Мікола МЯТЛІЦКІ

Хоць я даўно ўжо "завязу" —
Не п'ю віна, тым больш гарэлкі, —
Аднак бутэлькі ўсе не здаў:
На дне ж іх вершы, што пісаў
з пахмелкі!

Я шмат з бутэлек гэтых зліў.
Вунь з той, зялёнай, ад "шампані",
Пазму, помню, нацадзіў,
Дый болей мог бы, пры старанні.

І ўсё ж прызнацца мушу, што
З-пад "белай" посуд самы лепшы:
"Крыштал" з магічнай лічбай "100"
Мне падарыў аж сотню вершаў!

Бутэлкам тым расце цана,
Адно баюся — каб не спёрлі.
Я ўсё з іх вытрасу, да дна,
Схапіўшы, як раней, за горла!